Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

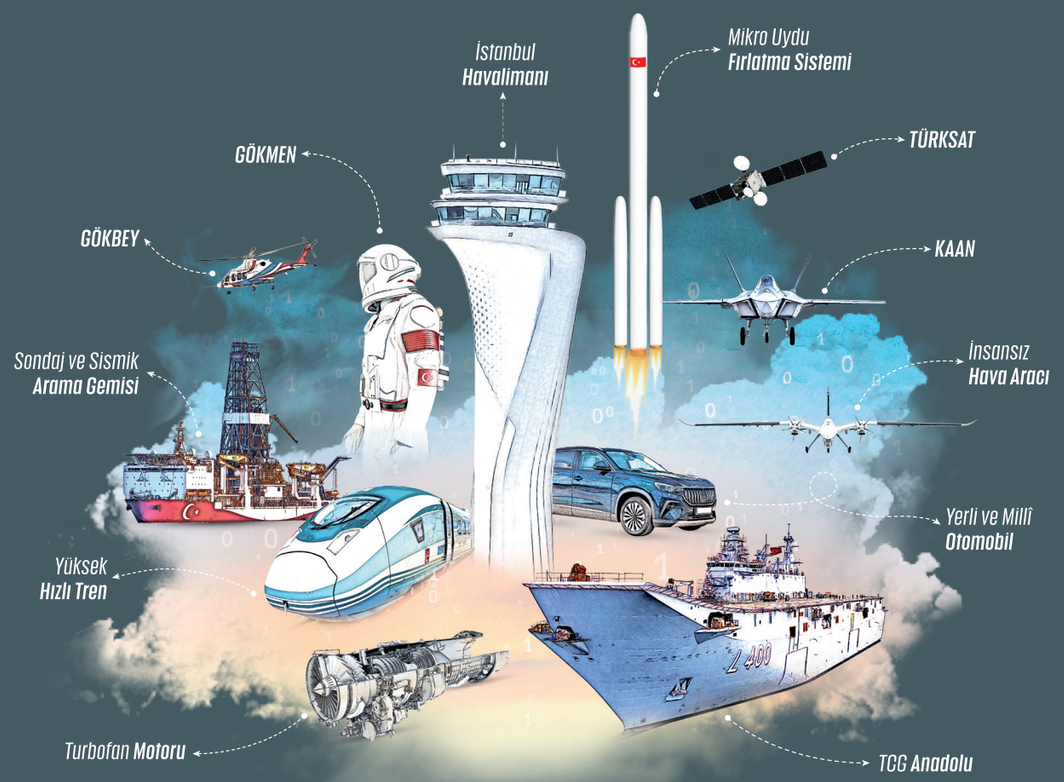

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 10. Sınıf Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI	ORTAÖĞRETİM	DERS KİTABI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

10. Sınıf

ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

10. Sınıf Ders Kitabı

Yazarlar
Dr. Fatih ÇELİKEL
Bekir ÇELİK
Ömer BAHADIR
Seçil KILIÇ
Yahya DAĞ

DEVLET KİTAPLARI
Ankara - 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No ..... : 10078
Ders Kitapları Dizisi No ..... : 2111

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Editör
Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ

Dil Uzmanı
Harun AYDIN

Görsel Tasarımcı
Çağdaş GÜLMEZ
Oğuz DOĞRUTEKİN

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Mehmet Mecnur DAĞ

Program Geliştirme Uzmanı
Dilek BERBER
Elif Betül BURAN

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Şebnem YILMAZ ÖZTÜRK

Rehberlik Uzmanı
Abdullah ÖZGÜMÜŞ

ISBN 978-975-11-8633-1

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 10.06.2026 tarih ve 161766184 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

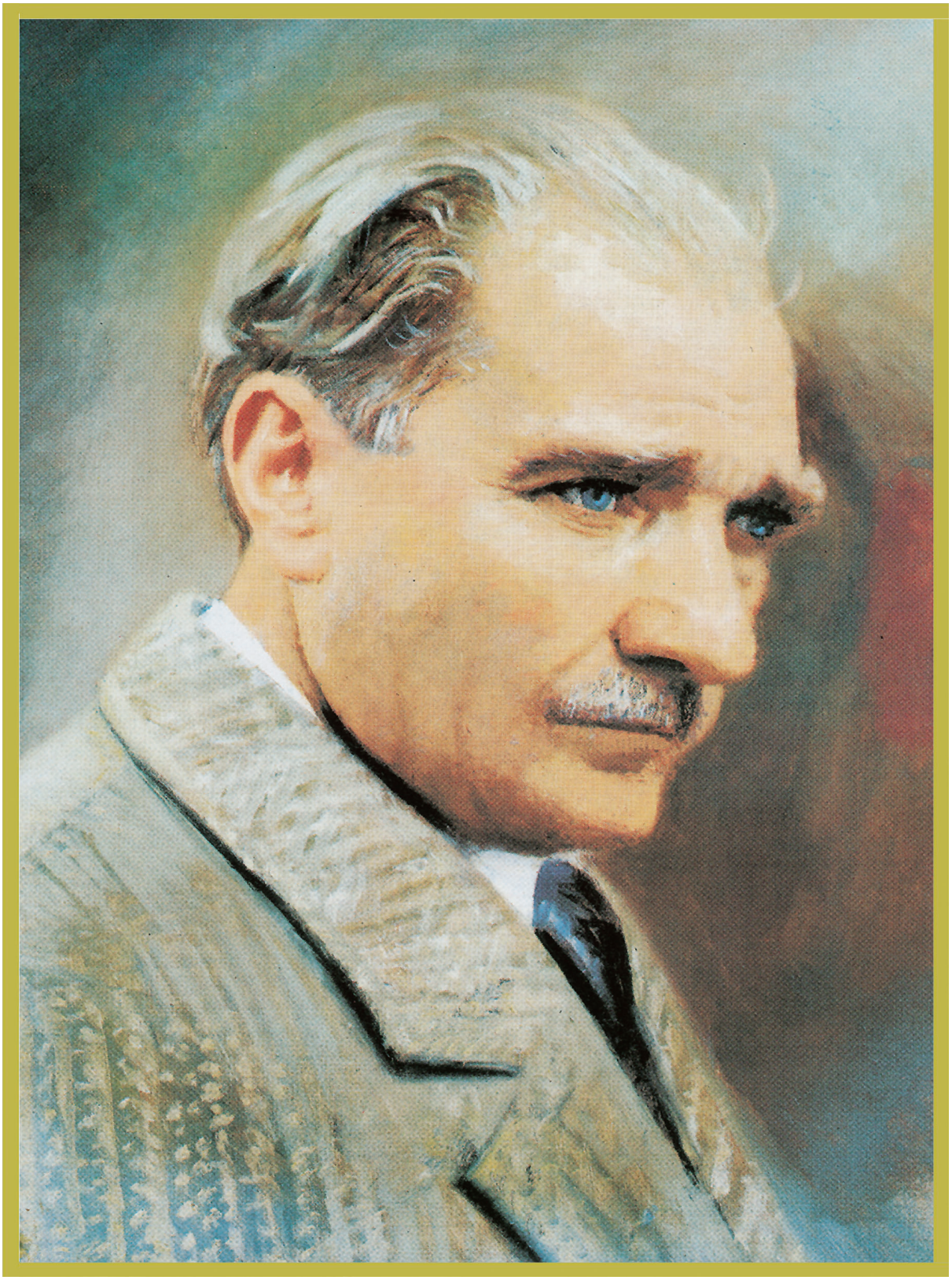

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da sayfa numaralarının üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 9

1. Ünite İSLAM'DA VARLIK VE BİLGİ 12

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI 14

1.1.1. İslam'da Bilginin Yeri 14

1.1.2. İslam'da Bilgi Kaynakları 19

1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ 24

1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 30

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 37

1. Ünite Sonnotlar 43

2. Ünite ALLAH'I TANIMAK 44

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ 46

2.1.1. Kozmolojik Delil 49

2.1.2. Teleolojik Delil 51

2.1.3. Ontolojik Delil 54

2.1.4. Dinî Tecrübe Delili 55

2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK 57

2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 69

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 74

2. Ünite Sonnotlar 79

3. Ünite İSLAM'IN EVRENSEL MESAJLARI 80

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ 82

3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK 86

3.3. İSLAM VE BARIŞ 95

3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR 101

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 109

3. Ünite Sonnotlar 115

4. Ünite **DİN, ÇEVRE VE TEKNOLOJİ 116**
4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK 118
4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK 125
4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ 129
4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR 134
4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 138
4. Ünite Sonnotlar 143

5. Ünite **İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR .. 144**
5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ 146
5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR 152
5.2.1. Ehlisünnet 154
5.2.2. Şia 157
5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR 160
5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 165
5. Ünite Sonnotlar 170

Sözlük 171

Kaynakça 175

Cevap Anahtarı 182

Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası 182

Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 183

Türk Dünyası Haritası 184

Kitabın Tanıtımı

Bu kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünite başında ünite kapak sayfası yer almaktadır.

Ünite kapaklarında o ünitenin adı, içerik çerçevesi, anahtar kavramları, ünitede öğrenciden beklenen öğrenme çıktısı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili hazırlanan sunu ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

Ünite numarası ve Ünite adı

Ünite konu başlıkları

Anahtar kavramlar

Öğrenme hedefleri

Ünite sunusuna yönlendiren karekod

Üniteye yönlendiren karekod

Öğrencinin önceki öğrenmeleriyle ünite arasında köprü kuran "Üniteye Başlarken" alanı

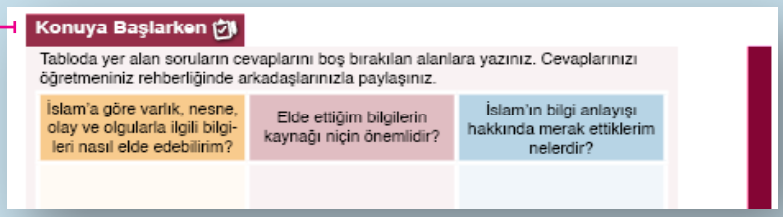

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

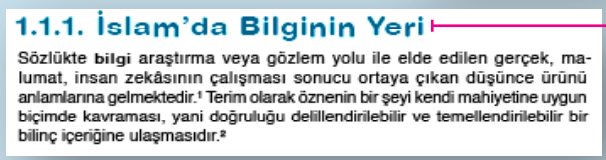

Desimal sistemle gösterilen ünite alt konu başlığı

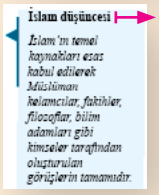

Öğrencilere yol gösteren, ek bilgiler veren, önemli görülen kelime, kavram veya tanımların açıklandığı metin alanları

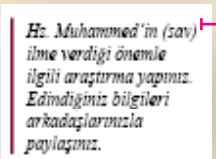

Öğrencileri araştırma yapmaya yönlendiren veya verilen görevleri açıklayan metin alanları

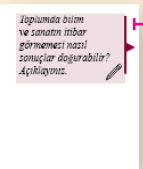

Öğrencilerin konuyla ilgili dikkat çekici soruları cevaplaması için ayrılan alan. Ok uçları ilgili satırı işaret eder.

Sıra Sizde

"Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü hâldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını kullanan bir topluluk için elbette nice deliller vardır."

(Bakara suresi 164. ayet)

Öğrencide süreç bileşenlerini ve öğrenme çıktılarını pekiştirmek için ihtiyaç duyulan soru, söz ve metinlere yönelik ayrılan alan

1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

- İnsanların bilgiye ulaşmaları için Allah'ın (cc) onlara verdiği nimetler neler olabilir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

(İsra suresi 36. ayet)

Her ünitede "Kur'an'dan Mesajlar" bölümündeki ayetlerin Arapça metinlerinin yer aldığı alan

Kontrol Noktası

Karekoddan yararlanarak "İslam ve İlim" konulu videoyu izleyiniz. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İslam'ın "Oku!" emrinden kastedilen nedir? Açıklayınız.
2. İslam'da bilginin önemini vurgulayan örnekler bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Konu sonlarında "Kontrol Noktası" adı altında öğrenilenleri gözden geçirmek ve pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar ayrılmıştır.

Performans Görevi — 40 dk.

Görev	*Allah-âlem ilişkisi ile ilgili deneme yazma*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgilerden çıkarım yapabilme*
Ürün	*Deneme*
Değerlendirme Ölçütleri	*Bilgi toplama, inceleme, yorumlama, dil ve anlatım kurallarına uyma*

Öğrenme çıktılarının ve süreç bileşenlerinin pekiştirilmesini sağlayan "Performans Görevi" alanı

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

.....

.....

Her ünite sonunda öğrencinin öğrendiği bilgileri hatırlayacağı şekilde kısaca not etmesi amacıyla "Kaydet" alanları bırakılmıştır.

Etkinlik-1 — 20 dk.

Adı	*Bilgi Kaynağının Peşinde*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin yerini ve kaynaklarını inceleyebilme*

Kitap genelindeki "Etkinlik" için numaralandırılmış çalışma alanı

1. Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 15 soru verilmiştir.

Farklı soru türleri ile ünitedeki öğrenme çıktılarının ve süreç bileşenlerinin ölçüldüğü bölüm

Kısaltmalar

as	: Aleyhisselam
b.	: Bin
b.y.	: Basım yeri yok
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
cc	: Cellecelalüh
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	: Ölüm tarihi
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
ra	: Radıyallahüanh/radıyallahüanha
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahü aleyhi vesellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
thk.	: Tahkik eden
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı, ve diğerleri

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

"Üniteye Başlarken" alanı	Çalışmanın bittiği yer	Öğretmen rehberli etkinlik
"Konuya Başlarken" alanı	Etkinliğin başladığı yer	Etkinliğin süresi
"Kontrol Noktası" alanı	Etkinliğin bittiği yer	Sonraki sayfada devam eden çalışma
"Farklı Kaydet" alanı	Bireysel etkinlik	Önceki sayfadan devam eden çalışma
	Grup etkinliği	Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma

Not: Kitap genelinde alıntı yapılan metinlerde eserin orijinaline sadık kalınmıştır.

1. ÜNİTE

İSLAM'DA VARLIK VE BİLGİ

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI
1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ
1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

► **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **akıl**
- **gayb**
- **sadık haber**
- **varlık**
- **bilgi**
- **mütevatir**
- **şehadet**

► **Bu ünitede sizlerden**

- İslam'da bilginin yerini ve kaynaklarını çözümleyebilmeniz,
- Allah-âlem ilişkisini müşahede edebilmeniz,
- İsra suresinin 36 ve Mülk suresinin 23. ayetlerinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite dosyası

Üniteye Başlarken

İslam'da temel bilgi kaynakları; salim duyular, selim akıl ve sadık haberdir (vahiy). Cennet, cehennem, melek gibi gayb âlemine ait varlıklara ilişkin bilgilerin kaynağı sadık haberdir. Selim akıl ve salim duyular ise gayb âlemi dışındaki varlıklara ait bilgilerin kaynağıdır.

- Vahiy, akıl ve duyular yoluyla elde edilen bilgiler nelerdir? Verdiğiniz örnekleri sınıflandırarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1. İSLAM'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI

Konuya Başlarken

Tabloda yer alan soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız. Cevaplarınızı öğretmeniniz rehberliğinde arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'a göre varlık, nesne, olay ve olgularla ilgili bilgileri nasıl elde edebilirim?	Elde ettiğim bilgilerin kaynağı niçin önemlidir?	İslam'ın bilgi anlayışı hakkında merak ettiklerim nelerdir?

1.1.1. İslam'da Bilginin Yeri

Sözlükte **bilgi** araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, insan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü anlamlarına gelmektedir.[1] Terim olarak öznenin bir şeyi kendi mahiyetine uygun biçimde kavraması, yani doğruluğu delillendirilebilir ve temellendirilebilir bir bilinç içeriğine ulaşmasıdır.[2]

Akıl ve irade sahibi olan insan, yaradılışı gereği meraklı bir varlıktır. Bu durum onu araştırmaya, sorgulamaya ve öğrenmeye teşvik eder. İnsan; öğrenme sürecinde araştırma yapar, etrafındaki varlıkları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu eylemlerin sonucunda öğrenme gerçekleşir. Böylece insan yeni tecrübeler elde eder ve bilgi sahibi olur *(Görsel 1.1)*.

Görsel 1.1: *Akıl, insan için bilgi edinme kaynaklarından biridir.*

İnsan; diğer varlıklardan farklı olarak karşılaştığı yeni durumlara ilişkin akıl yürütebilme, sorunlara çözüm üretebilme ve varlıklar hakkında bilgi edinebilme gibi üstün özelliklerle yaratılmıştır. İnsanın bu konuda diğer varlıklardan ayrı bir yere sahip olduğu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: **"Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi. Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.' dediler."**[3]

Sözlükte "bilmek" anlamına gelen ilim genellikle "bilgi" ve "bilim" karşılığında kullanılır.[4] İslam'ın temel bilgi kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve sünnette, ilmin önemi vurgulanmaktadır. Örneğin bir ayette **"... Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?.."**[5] buyrularak bu gerçeğe dikkat çekilmiştir. Hz. Muhammed (sav) de ilmin önemini *"İlim öğrenmek kadın ve erkek her Müslüman'a farzdır."*[6] hadisiyle vurgulamıştır.

Hz. Peygamber, hem sözleri hem de davranışlarıyla ilme verdiği önemi göstermiştir. Bedir Savaşı sonrasında okuma yazma bilen esirlerin on Müslüman'a okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmasını istemiş, bazı sahabilerine yabancı dil öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca Mescid-i Nebevi'nin yanına Suffe'yi inşa ettirerek ilim öğrenmeyi teşvik etmiştir[7] *(Görsel 1.2)*.

Hz. Muhammed'in (sav) ilme verdiği önemle ilgili araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

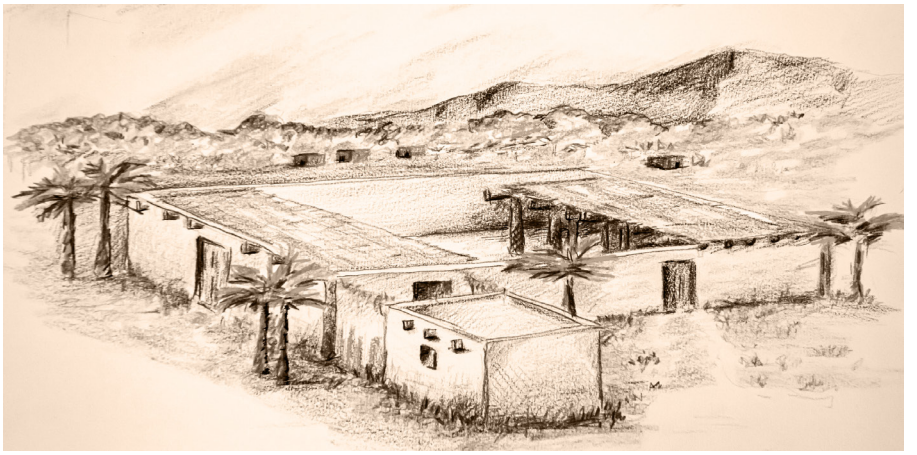

Görsel 1.2: *Suffe'nin de yer aldığı Mescid-i Nebevi'nin bir görünümü (Temsilî)*

Kur'an'ın emirlerinin ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının esas alındığı İslam düşüncesinde ilme ve âlimlere her zaman değer verilmiştir. Bunun neticesinde birçok İslam âlimi yetişmiş, çeşitli ilmî çalışmalar yapılmış ve İslam medeniyetini temsil eden eğitim kurumları oluşturulmuştur.

İslam düşüncesi

İslam'ın temel kaynakları esas kabul edilerek Müslüman kelamcılar, fakihler, filozoflar, bilim adamları gibi kimseler tarafından oluşturulan görüşlerin tamamıdır.

(bk. Deniz, "İslam Düşüncesi, İlkeler ve Kazanımlar", 235-236)

Eğitim-öğretimi yapılan ilimler, zamanla farklı disiplinlere ayrılarak sistematik hâle getirilmiştir. Kur'an'ın açıklanmasını ve yorumlanmasını konu edinen tefsir, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını konu edinen hadis, inançla ilgili konuları inceleyen kelam, bu disiplinlerden bazılarıdır. İslam'ın emir ve yasakları çerçevesinde insanı ahlaki olgunluğa eriştirmeye çalışan tasavvuf; ibadet, ahlak ve toplumsal hayata ilişkin konuları inceleyen fıkıh da bu disiplinlerin örneklerindendir. Bununla birlikte İslam kültür coğrafyasında varlığın anlamını ve kaynağını ortaya çıkarmaya çalışan felsefe, gök cisimlerini ve hareketlerini inceleyen astronomi bu ilimlerdendir. Sayıları, şekilleri ve mantıksal ilişkileri inceleyen matematik; sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi ilmi olan tıp da bu disiplinler arasında yer alır. İslam âlimleri tarafından geliştirilen ilmî miras sonraki nesillere bu ilimler aracılığıyla düzenli biçimde aktarılmıştır.

İslam'ın ilme verdiği önem neticesinde birçok âlim yetişmiş, ilmî eserler kaleme alınmış ve eğitim kurumları oluşturulmuştur. Bunlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Semerkant Rasathanesi

Başarılı bir matematikçi ve astronom olan Uluğ Bey zamanında Semerkant'ta inşa edilmiştir. Uluğ Bey'in vefatına kadar otuz yıl faaliyetini sürdüren Semerkant rasathanesi ve burada oluşturulan astronomi tabloları teleskopun icadına kadar ilim dünyasında etkili olmuştur.

(bk. Unat, "Uluğ Bey", 42/128)

İstanbul Üniversitesi

Üniversitenin temelleri Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde kurulan Sahn medreselerine dayanmaktadır. Tarihte birçok isim değişikliğine uğramış, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi adını almıştır.

"Genel ağdan alınmıştır."

el-Kanun fi't-Tıp

İbni Sina tarafından tıp alanında yazılan eserdir. Kitapta insanın anatomik yapısı ile ilgili çizimler, hastalıklar ve tedavi ilkeleri gibi konular yer almaktadır. Dünya genelinde birçok üniversitede uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuştur.

(bk. Terzioğlu, "İbn Sînâ", 20/331-336)

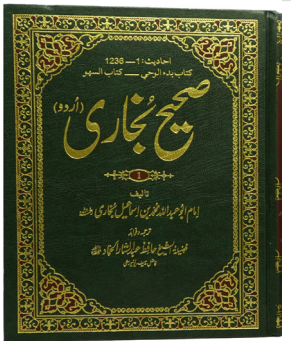

Sahih-i Buhari

Buhari tarafından hadis alanında kaleme alınmış eserdir. İslam'ın temel hadis kaynağı olarak kabul edilen altı kitaptan (Kütübisitte) biridir. İçerisinde yer alan hadisler yaklaşık 600.000 hadis arasından seçilmiştir.

(bk. Azami, "Buhari, Muhammed b. İsmail", 6/368-372)

(Temsili)

Cezeri

1153-1236 yılları arasında yaşamıştır. Sibernetik ilminin kurucusu olarak bilinen mucit ve mühendistir. En meşhur icadı "filli su saati"dir.

(bk. Polatgil, El-Cezerî ve Çalışmalarının Stem Eğitiminde Kullanılması: Deneysel Bir Çalışma, 418-426)

Fuat Sezgin

1924-2018 yılları arasında yaşamıştır. Yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle bilimler tarihi alanında dünyanın en önemli otoritelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Başta Latince, Arapça ve Almanca olmak üzere 27 dili çok iyi derecede biliyordu.

(bk. Yeşil, "Prof. Dr. Fuat Sezgin", 171-176)

Fuat Sezgin'in gayretiyle kurulan İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi hakkında bilgi almak için karekoddan yararlanabilirsiniz.

Bilgi Görseli 1.1: *İslam'ın ilme verdiği önemin yansımaları*

Toplumda bilim ve sanatın itibar görmemesi nasıl sonuçlar doğurabilir? Açıklayınız.

Bilgilerini, kendileri ve insanlık için yararlı şekilde kullanan Müslüman âlimler, İslam'a göre peygamberlerin varisleri olarak kabul edilir.[8] Bu nedenle onlardan da insanları Allah'ın (cc) yoluna davet etmeleri, insanlara örnek olmaları beklenir. Bir toplumda ilme verilen önemin ve âlimlerin azalması o toplumda cehaletin artmasına sebep olur. Hz. Peygamber, bu durumu toplumu felakete sürükleyecek sorunlardan biri olarak değerlendirmiştir.[9]

İnsan için bilgi önemli olduğu gibi bilginin doğruluğu da önemlidir. Nitekim bir ayette **"Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar."**[10] buyrularak doğru bilgiye göre hareket edilmediği takdirde yaşanabilecek olumsuzluklara dikkat çekilmiştir. Doğru bilgi sayesinde insan, yaratıcısını daha iyi tanır, inanılması gereken ilkeleri bilir. Bu sayede doğru inanca ulaşmış olur. Çevresindeki varlıkları anlamlandırır, sorumluluklarının farkına varır ve bu sorumlulukları yerine getirmeye çalışır. Yine bu bilgiler insanın ilmini artırır, karşılaştığı sorunları çözmesinde yardımcı olur ve hayatını kolaylaştırabilir. Böylelikle doğru bilgi insanı doğru inanca, doğru inanç da doğru davranışa yönlendirebilir.

Bilgi, inanç ve davranış arasındaki ilişkiyi günlük hayattan örneklerle açıklayınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Bilgi Kaynağının Peşinde*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin yerini ve kaynaklarını inceleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki ayetleri ve hadisi inceleyiniz.
- Ayetlerde ve hadiste yer alan bilgi kaynaklarını tespit ederek boş bırakılan alana yazınız.

"Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?"

(Gaşiye suresi 17-20. ayetler)

Muaz bin Cebel'in (ra) anlattığına göre Hz. Muhammed (sav) onu Yemen'e vali olarak gönderirken aralarında şöyle bir konuşma geçer:
— Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?
— Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim.
— O konuda Allah'ın kitabında bir hüküm bulamazsan?
— Resulullahın sünneti ile karar vereceğim.
— Resulullahın sünnetinde de yoksa?
— Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.
Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurur:
— Resulünün elçisini resulünün arzuladığı cevabı vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.

(Tirmizi, "Ahkâm", 3)

.....
.....
.....
.....
.....

Değerlendirme

Ayetlerde ve hadiste vurgulanan bilgi kaynaklarının doğru bilgiye ulaşmadaki yeri nedir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1.2. İslam'da Bilgi Kaynakları

İslam'a göre bilginin asıl kaynağı Allah'tır (cc).[11] Yüce Allah insana düşünme, araştırma ve öğrenme kabiliyeti vermiştir. İnsan bilgiyi çeşitli kaynaklar aracılığıyla öğrenir. Bu kaynaklar öznel ve nesnel olarak sınıflandırılır. İslam düşüncesinde sadık haber, selim akıl ve salim duyular nesnel bilgi kaynaklarıdır.

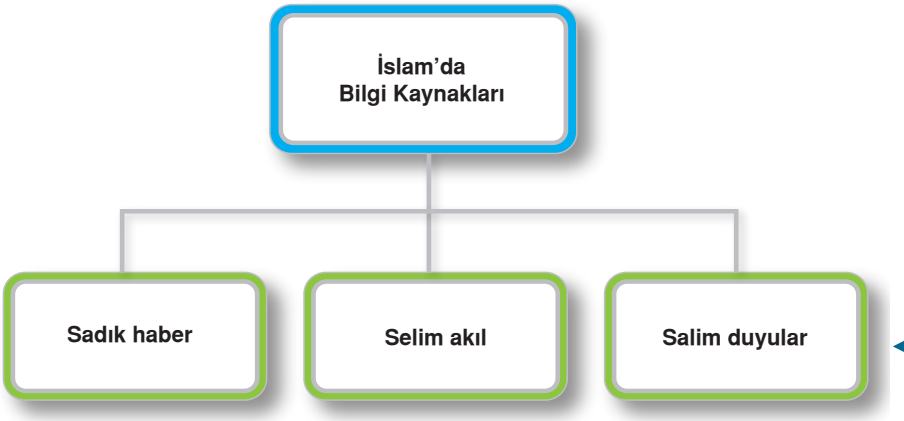

Bilgi Görseli 1.2
İslam'da bilgi kaynakları

Sadık haber

Haber kavramı sözlükte "bir nesneyi gereği gibi bilmek, bir şeyin aslını kavramak" anlamlarına gelir. Terim olarak ise geçmişte meydana gelen veya gelecekte ortaya çıkacak bir olayı bildiren söz, özelliği ve içeriği itibariyle doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan ifade demektir.[12] Fiilen gerçekleşmiş bir olayın aktarılmasına ise **sadık haber** denir.[13] Bir olayın sadık haber niteliği taşıması için esas olan, kişinin bu habere inanması değil olayın yaşanmış olmasıdır. İslam düşüncesinde bir haberin bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi için sadık haber olması gerekir. Sadık haber, haberiresul ve mütevatir haber olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bunlardan birincisi olan haberiresul, peygamberlerin Allah'tan (cc) alıp insanlara ulaştırdığı haberlerdir. Sadık haberin bu türü, vahiy olarak adlandırılır.[14]

vahiy

Peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen ilahi bilgiye ve bu bilginin gönderiliş biçimine vahiy denir.

(bk. "vahiy", Dinî Terimler Sözlüğü, 376)

Peygamberlerin insanlara tebliğ ettiği vahiyler inananlar için kesin bilgi kaynağı olup bağlayıcıdır[15] *(Görsel 1.3)*. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Rabbinizden size indirilene uyun…"**[16] ayeti ile ifade edilmiştir. Vahiylerde belirtilen ilahi emirlere uygun hareket edenler ise **"Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır…"**[17] ayetiyle müjdelenmiştir. İnsan, doğru kaynaklardan edindiği bilgilere göre hayatını şekillendirdiğinde kazançlı çıkacaktır.

Görsel 1.3
Kur'an-ı Kerim İslam'ın temel bilgi kaynaklarındandır.

Kur'an-ı Kerim nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar değişmeden gelmiştir.

(bk. Apaydın, "Mütevâtir", 208-211)

Mütevatir kavramı sözlükte "arkası kesilmeden birbirini izleyen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan" anlamlarına gelir.[18] Sadık haberin ikinci kısmını oluşturan mütevatir haber ise yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun bildirdiği haberdir. Diğer bir ifadeyle farklı kişiler tarafından çeşitli zamanlarda ve mekânlarda, aynı içerikle aktarılan haberlerdir. Bu yolla gelen haberlerin doğruluğundan şüphe duyulmaz. Bu haberler kesin bilgi kaynağı olarak kabul edilir. Tarihî olaylara ve şahıslara ilişkin bilgilerin çoğu mütevatir habere örnek olarak verilebilir.[19]

Selim Akıl

Akıl kavramı sözlükte "menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak akıl varlığın hakikatini idrak etme, kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunma ve karşılaştırma yapabilme yetisi demektir.[20] Selim akıl ise "insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akıl" anlamlarına gelir.[21]

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır."

(Al-i İmran suresi 190. ayet)

İnsanın ilahi emirler karşısında sorumlu olmasının temel şartlarından biri akıl sahibi olmasıdır. İnsan; aklı sayesinde düşünür, araştırır, doğruyu yanlıştan ayırır ve bilgi sahibi olur. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde insandan aklını kullanması ve düşünmesi istenmektedir.[22] Hz. Muhammed (sav) de *"Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büluğ (ergenlik) çağına gelinceye kadar çocuktan, aklı başına gelinceye kadar akıl hastasından."*[23] buyurarak akıl sahibi olmanın, sorumluluğun şartları arasında yer aldığına dikkat çekmiştir.

Sıra Sizde

"Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü hâldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını kullanan bir topluluk için elbette nice deliller vardır."

(Bakara suresi 164. ayet)

1. Ayete göre akıl yoluyla ulaşılabilecek bilgiler nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Gelişen teknolojiyle birlikte insanlar, doğru veya yanlış birçok bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir.

Buna göre bilginin üretilmesinde ve değerlendirilmesinde aklın rolü nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

Salim Duyular

Duyu organları dış dünyayı algılamanın ve bunun sonucunda birtakım çıkarımlarda bulunmanın araçlarından biridir. İslam düşüncesinde nesnel bilgi kaynaklarından biri olan salim duyular, herhangi bir etkenle kendisine ait temel özelliğini yitirmemiş duyulardır.[24] İnsan, varlıklar hakkında herhangi bir bilgisi olmadan dünyaya gelir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Allah sizi, analarınızın karnından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."**[25] şeklinde ifade edilmiştir. İnsan zamanla görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma duyularını kullanarak çevresindeki varlıkları algılar ve bunlar hakkında bilgi sahibi olur.

Duyularla elde edilen bilgilerin bir sınırı vardır. Kulak belirli aralıktaki sesleri duyar, göz yeterli ışığın bulunduğu ortamdaki varlıkları görür, burnun koku alma yetisi de sınırlıdır. Bilgi edinme konusunda duyular kimi zaman yanıltıcı da olabilir. Uzaktaki nesnelerin olduğundan daha küçük görünmesi, suyun içine batırılan kalemin kırılmış gibi görülmesi duyuların yanıltıcı olduğuna örnek gösterilebilir *(Görsel 1.4)*.

Görsel 1.4: *Görme duyusu bilgi edinme konusunda yanıltıcı olabilir.*

Nesnel bilgi kaynaklarının yanı sıra kişinin kendi tecrübeleriyle bilgi edindiği öznel bilgi kaynakları da vardır. Bu kaynaklardan bazıları sezgi, rüya, keşif ve ilhamdır.[26] Öznel bilgi kaynaklarıyla elde edilen bilgiler kesin değildir. Bununla birlikte insanın sosyal çevreden, aile büyüklerinden, kendi hayat tecrübesinden elde ettiği bilgiler de bireyseldir. Bu bilgilerin doğruluğu teyide muhtaçtır. Kur'an-ı Kerim'de **"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiğinde, 'Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız.' dediler. Ya atalarının aklı bir şeye ermemiş, doğru yolu bulamamışlarsa!"**[27] buyrularak öznel bilgi kaynaklarının kişiyi yanıltabileceği ve hakikatten uzaklaştırabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle insan; duygu, düşünce ve davranışlarından sorumlu olduğu bilinciyle hareket edip doğru bilgi edinmeye yönelmelidir. Doğru bilgiye ulaşmak için güvenilir bilgi kaynakları tercih edilmelidir.

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*İslam'da Bilgi*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen bilgi görselindeki boşlukları uygun şekilde doldurunuz.

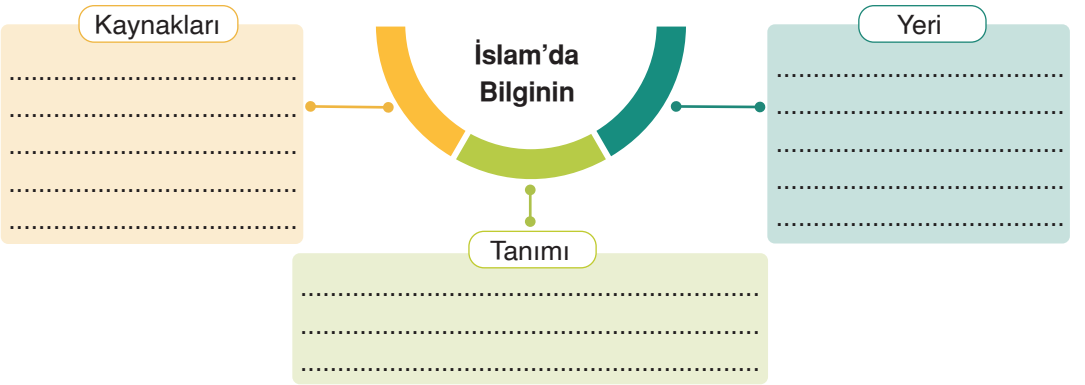

Değerlendirme

İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasında nasıl bir ilişki vardır? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Türleri

Gündelik Bilgi

Günlük hayat içerisinde tecrübe edilerek elde edilen bilgilerdir. Bu tür bilgilere tecrübi bilgi de denir. Gündelik bilgiler sistematik olmayan bir öğrenme yoluyla elde edilir ve sosyal hayatla ilgilidir. Tecrübe yoluyla öğrenilmiş bilgi sonraki zamanlarda insanın hayatını kolaylaştırır.

Dinî Bilgi

Kaynağı kutsal ve yüce bir varlık olan bilgi türüdür. Bu bilgiler inananlar için kesinlik ifade eder ve değişmez. Dinî bilginin muhtevasını inanç, ibadet ve ahlak gibi konular oluşturur. İslam'a göre dinî bilginin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Dinî bilgi, kişilerin hayatın anlamını kavramalarına ve yaşamlarını inançlarına göre şekillendirmelerine yardımcı olur.

Teknik Bilgi

İnsanın doğadan faydalanarak elde ettiği bilgi türüdür. Bu bilgi somut varlık alanına aittir. Geçmişten günümüze icat edilen tüm teknolojik ürünler bu bilgi türüne dayanmaktadır. Teknik bilgi, gündelik ve bilimsel bilgiyi pratiğe dönüştürmek için kullanılır. Gündelik bilgiler gibi teknik bilgiler de hayatı kolaylaştırır. Bu bilgiler kullanılarak ortaya konulan ürünler sayesinde insan gücüne olan ihtiyaç azalır.

Sanatsal Bilgi

İnsanın daha çok duygularına hitap eden bilgi türüdür. Bu bilgi öznel olup farklı araçlarla ifade edilebilir. Bireyin doğuştan getirdiği yeteneklerinin yanı sıra üretkenliğinin, çalışmasının ve gözlemlerinin sonucunda ortaya çıkan bilgi türüdür.

Bilimsel Bilgi

Deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgi türüdür. Düzenli bir çalışma sistemi içerisinde üretilen bu bilgiler evrensel niteliktedir. Yeni keşifler ve çalışmalar sonucunda bilimsel bilgi zamanla değişebilir. Bilimsel bilginin nesnellik, test edilebilirlik, birikimli ilerleme ve akla dayanma gibi özellikleri vardır.

Felsefi Bilgi

Akıl ve mantık çerçevesinde sorgulama yoluyla elde edilen bilgileri kapsar. Bu bilgi bireyin evren, dünya ve kendisi hakkında ortaya koyduğu düşünceleri temel alır. Kişinin anlamak için bir konuya veya nesneye yönelerek onları sorgulaması sonucu ortaya çıkan akılla temellendirilmiş düşüncelerden oluşan bilgi türüdür.

(bk. Uçak, "Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram", 705-722)

Etkinlik-3

10 dk.

Adı	*Bilgi Edinme Yolları*
Amaç	*İslam düşüncesinde bilginin kaynaklarını inceleyebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen kavram haritasındaki boş bırakılan alanları örnekte olduğu gibi doldurunuz.

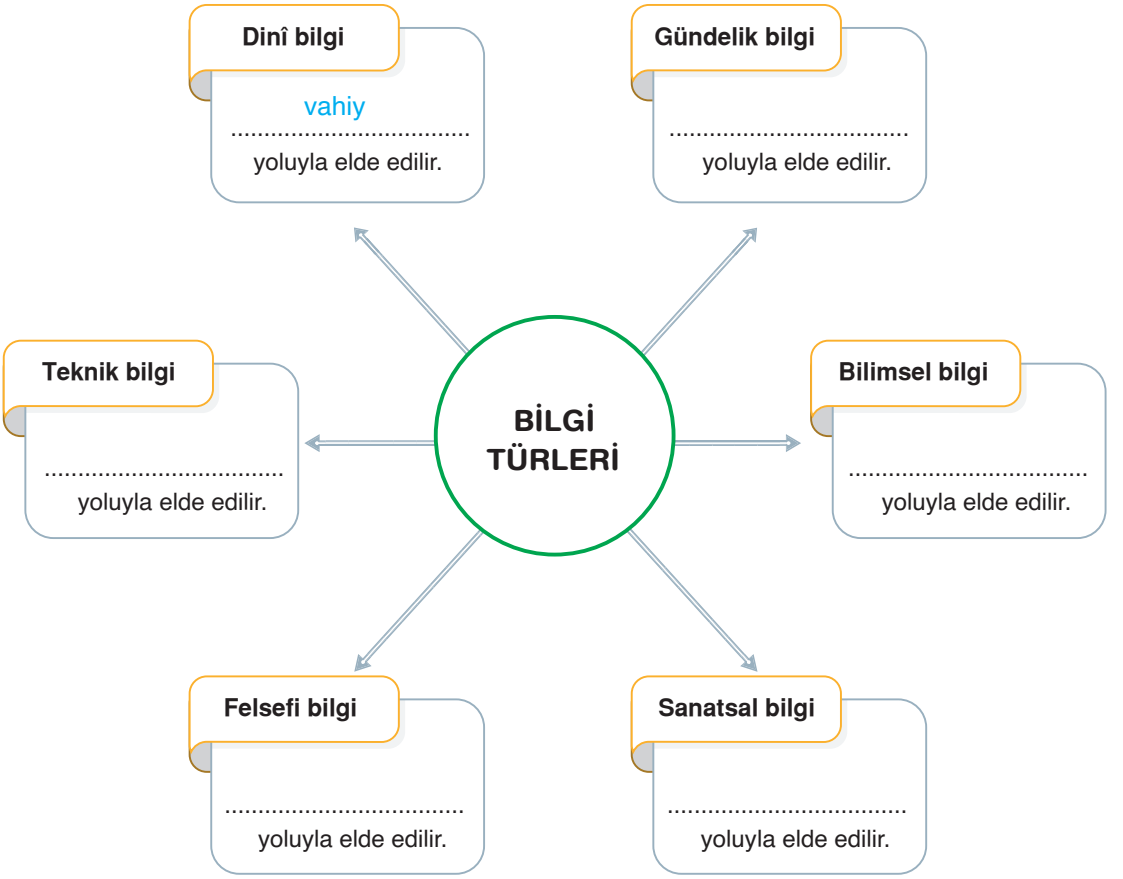

Değerlendirme

Tespit ettiğiniz bilgiye ulaşma yollarının doğruluğunu öğretmen rehberliğinde değerlendiriniz.

Kontrol Noktası

Karekoddan yararlanarak "İslam ve İlim" konulu videoyu izleyiniz. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İslam'ın "Oku!" emrinden kastedilen nedir? Açıklayınız.
2. İslam'da bilginin önemini vurgulayan örnekler bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.2. ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ

Konuya Başlarken

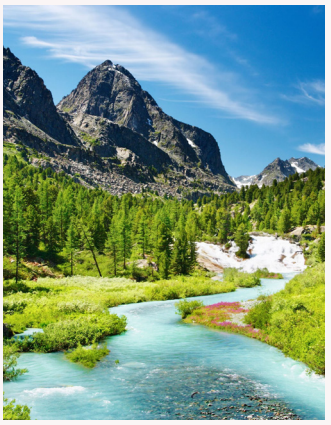

- Görsellerden hareketle Allah-âlem ilişkisinin nasıl olduğuna dair görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-4

10+10 dk.

Adı	*Merak Ediyorum*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında soru sorabilme*

Yönerge

- Allah-âlem ilişkisi hakkında merak ettiğiniz soruları bir kâğıda yazınız.
- Yazdığınız soruları kutu içerisine atınız.
- Konu işlendikten sonra kutudan çıkan soruları sınıfta arkadaşlarınıza okuyunuz.
- Cevabını en çok merak ettiğiniz sorulardan üçünü aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.
- Soruların cevaplarına ulaşabileceğiniz kaynakları öğretmen rehberliğinde tespit ediniz.
- Cevaplarınızı aşağıdaki boş bırakılan alanlara yazınız.

1

Soru:

Cevap:

2

Soru:

Cevap:

3

Soru:

Cevap:

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan kontrol listesi ile değerlendirilecektir.

Âlem sözlükte "evren, gökyüzünde görülen veya görülemeyen gök cisimleri, yıldızlar, kâinat, dünya" anlamlarına gelir. Terim olarak âlem, akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilen Allah'ın (cc) dışındaki bütün **varlık**ları ifade eder.[28] Varlık sözlükte "yaratılmış şeylerin tamamı" anlamına gelir.[29] Âlemi oluşturan bütün mahlukatın varlığı Allah'a (cc) bağlıdır. Allah (cc) tüm varlıkları yoktan var eden, yaratması devam eden, yarattıklarına şekil veren mutlak güç sahibidir *(Görsel 1.5).* Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek **"... âlemlerin Rabbi..."**[30] tabiri ile ifade edilir. Hz. Peygamber de bir hadisinde; *"Yaratılmış her varlığın yaratıcısı yalnızca Allah'tır."*[31] buyurarak Allah-âlem arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

Görsel 1.5: *Allah'ın (cc) her şeyin yaratıcısı olduğu anlamına gelen el-Halık isminin hattı*

Sıra Sizde

"De ki: Allah'a koştuğunuz ortaklarınızdan, başlangıçta yaratmayı yapacak, sonra onu tekrarlayacak kimse var mı? De ki: Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder…"

(Yunus suresi 34. ayet)

"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Rızkı dilediğine bol verir, dilediğine de kısar. Çünkü O her şeyi bilmektedir."

(Şura suresi 12. ayet)

"De ki: İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

(Al-i İmran suresi 29. ayet)

Verilen ayetlerde Allah-âlem ilişkisinin hangi yönleri öne çıkmaktadır? Yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Allah'ın (cc) yarattığı bütün varlıkları ifade etmek için kullanılan âlem kavramı bazı varlık cinslerinin tamamı için de kullanılır. İnsanlar âlemi, hayvanlar âlemi, canlılar ve cansızlar âlemi, görülen veya görülemeyen varlıklar âlemi gibi. Âlem içerisinde insanın duyular yoluyla algılayabildiği varlıklardan oluşan bölüm **şehadet** âlemi, akıl ve duyular yoluyla algılanamayan varlıkların oluşturduğu bölüm de **gayb** âlemi olarak ifade edilir.[32]

Etkinlik-5

10 dk.

Adı	*Varlıklar Âlemi*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisiyle ilgili kavramları inceleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki zihin haritasını inceleyiniz.
- Boş alanlara gayb ve şehadet âlemine uygun varlıkların isimlerini yazınız.
- Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

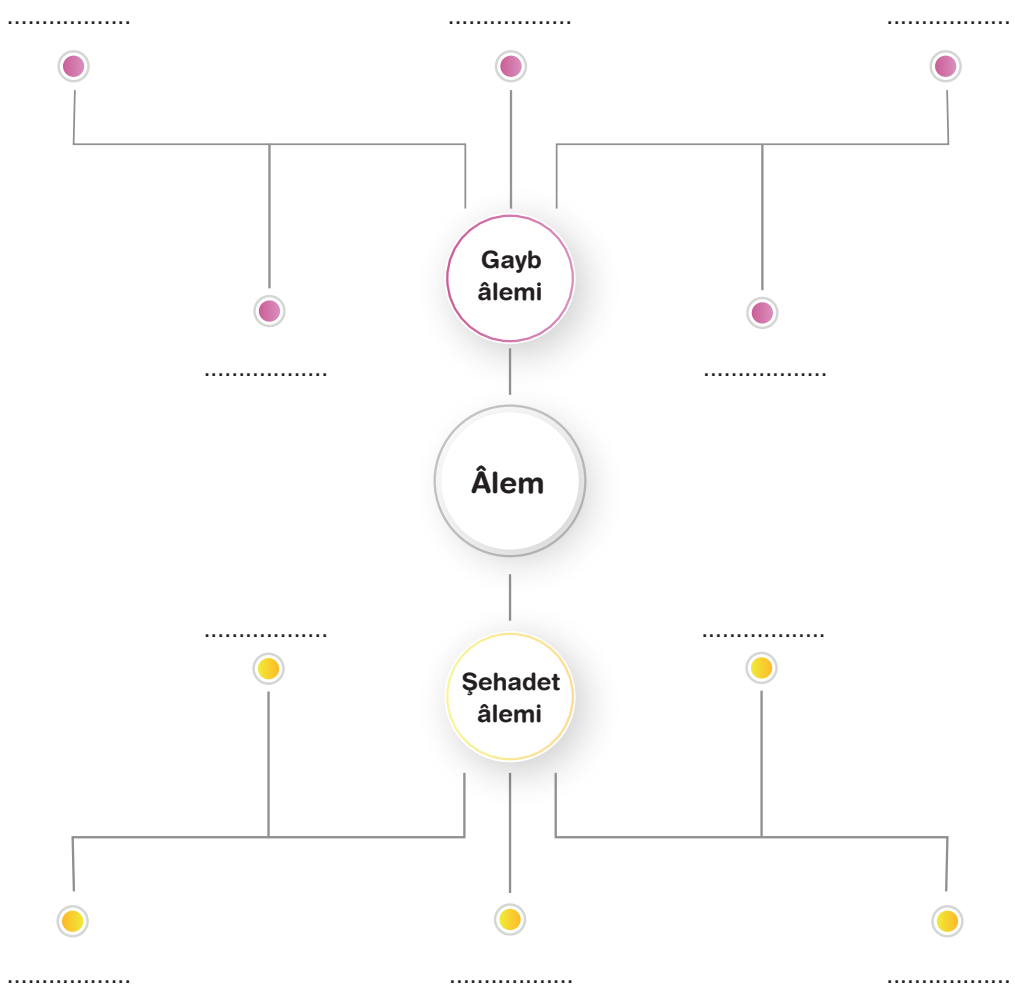

Değerlendirme

Tamamladığınız zihin haritasından hareketle varlıkların âlemdeki yeri ile ilgili neler söylenebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam inancına göre insanın âlemdeki konumu Yüce Allah'ın halifesi olma sorumluluğuyla ilişkilidir. Bu konu Bakara suresinin 30. ayetinde **"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti..."** ifadesi ile anlatılmaktadır. Bu ayete göre insan, yeryüzünü imar etmek, adaleti sağlamak ve Allah'ın (cc) emanetlerini korumakla görevlidir. Yeryüzünde Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun hareket etmek zorundadır. İnsanoğlu Allah'a (cc) kulluk etmek için yaratılmış, yeryüzündeki çeşitli nimetler de onun hizmetine verilmiştir. Güneş, Ay, yıldızlar, denizler ve dağlar, insanın yaşamını kolaylaştırmak için yaratılmıştır. İnsanoğlu kendisine verilen nimetlerin Allah'ın (cc) mülkü olduğunu, bir amaca ve şarta bağlı olarak kendisine emanet edildiğini, bunlar üzerinde sahibinin irade ve rızasına uygun bir şekilde kullanmakla sorumlu olduğunu bilmeli ve bu doğrultuda hareket etmelidir.[33]

Birbirinden farklı özelliklere sahip olan her varlığın bir yaratılış amacı vardır. Varlıklar da bu doğrultuda hareket eder. Şehadet âlemi içerisinde yer alan insan, Allah'ı (cc) tanımak ve O'na kulluk etmek için yaratılmıştır *(Görsel 1.6)*. Allah (cc) **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[34] ayeti ile bu gerçeği dile getirmiştir.

kulluk etmek

Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, hayatı yaratılış amacına uygun olarak yaşamak, hayırlı işler yapmak gibi tutum ve davranış sergilemektir.

(bk. İsfahani, "abd", 542-543)

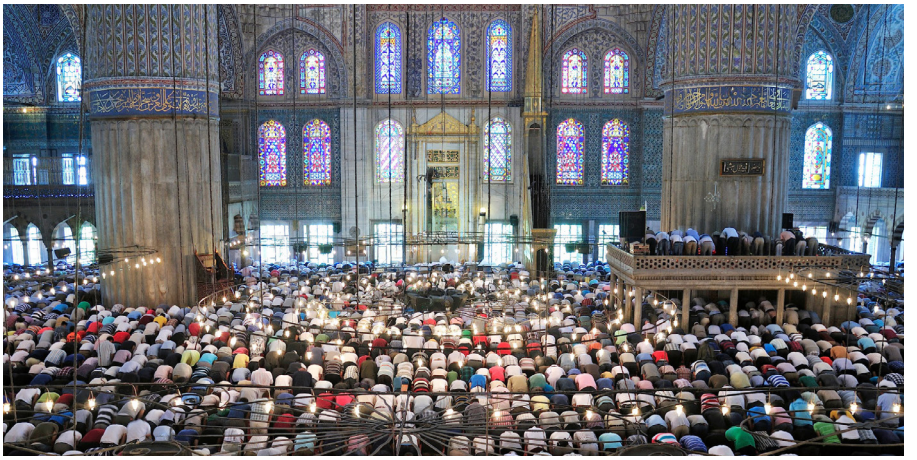

Görsel 1.6: *İbadet, Allah'a (cc) kulluk etmenin önemli göstergelerinden biridir.*

Allah-âlem ilişkisi kelam ilminin ele aldığı konular arasında yer alır. Buna göre Allah (cc) yokluğu düşünülemeyen bir varlıktır. O, var olmak için hiçbir şeye muhtaç değildir. Mutlak güç ve kudret sahibidir. Her şey O'na muhtaçtır.[35] Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"De ki: O Allah tektir. Allah Samed'dir."**[36] şeklinde ifade edilmiştir. Varlığı kendiliğinden olmayan âlem, var olmak için Allah'a (cc) muhtaçtır. Hz. Muhammed (sav) "*Her şey Allah'ın mahlûku ve mülküdür.*"[37] buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir.

İslam'ın temel kaynaklarından, insanın âlemdeki yeri ve Allah (cc) karşısındaki konumu hakkında bilgi toplayınız. Topladığınız bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam düşüncesinde varlıklar, Allah'ın (cc) koyduğu kurallar çerçevesinde hareket eder ve bu kuralların dışına çıkamazlar.[38] Ayrıca kainatta herhangi bir uyumsuzluk olmadığı gibi bütün varlıklar Allah'ı (cc) tespih ederler. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih eder..."**[39] ayeti ile ifade edilir. Varlıklar arasında özel bir yere sahip olan insan da Allah'ın (cc) kainata koyduğu kanunlara uygun yaşar. Örneğin insan yaşamak için hava, su ve besin gibi nimetlere muhtaçtır. Kur'an-ı Kerim'de bütün nimetleri yaratan ve canlıların hizmetine sunanın **"Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan O'dur..."**[40] ifadesi ile Allah (cc) olduğu vurgulanır. Temel gereksinimleri için Allah'ın (cc) evrene koyduğu kurallara göre hareket etmesi gereken insan, davranışlarında ve Allah'a (cc) kulluk etmekte serbest bırakılmış, tercihlerinden de sorumlu tutulmuştur.

Sıra Sizde

"Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

(İsra suresi 70. ayet)

Kâinattaki gözlemlerinizden hareketle verilen ayeti Allah-insan ilişkisi açısından değerlendiriniz. Ulaştığınız sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Allah-Âlem İlişkisi

Allah (cc) âlemlerin Rabb'idir.	"Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnız Allah'ındır…" (Bakara suresi 107. ayet)
Âlemdeki her şey Allah'a (cc) muhtaçtır.	"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir..." (Fatır suresi 15. ayet)
Allah'ın (cc) âlemdeki yaratması süreklidir.	"Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu ardarda sürdürdüğünü görmezler mi? Kuşkusuz bu, Allah için kolaydır." (Ankebut suresi 19. ayet)
Allah (cc) bütün canlılara rızık verendir.	"Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkı ancak Allah'a aittir..." (Hud suresi 6. ayet)
Allah'ın (cc) kâinatta değişmez yasaları vardır.	"… Allah'ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah'ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın." (Fatır suresi 43. ayet)
İnsan, Allah'a (cc) kulluk ile görevlidir.	"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat suresi 56. ayet)

Bilgi Görseli 1.3: *Allah-âlem ilişkisi*

Allah-âlem ilişkisinin boyutları ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Etkinlik-6

20 dk.

Adı	*Âlemi Düşün, Fikrini Paylaş*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında inceleme sonuçlarından hareketle çıkarım yapabilme*

Ön Hazırlık

- Karekoddan veya İslam'ın temel kaynaklarından yararlanarak bir haftalık süre içerisinde Allah-âlem ilişkisi hakkında bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde sınıf arkadaşlarınızdan biriyle eşleşiniz.
- Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığınız bilgileri arkadaşınızla paylaşınız.
- Bu bilgilerden Allah-âlem ilişkisine yönelik ortak çıkarımlarınızı tespit ediniz.
- Eşleştiğiniz arkadaşınızla ulaştığınız ortak çıkarımları sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan fikirlerden öne çıkanları Allah-âlem ilişkisi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Allah-âlem ilişkisi ile ilgili deneme yazma*
Amaç	*Allah-âlem ilişkisi hakkında topladığı bilgilerden çıkarım yapabilme*
Ürün	*Deneme*
Değerlendirme Ölçütleri	*Bilgi toplama, inceleme, yorumlama, dil ve anlatım kurallarına uyma*

Ön Hazırlık

- İki hafta içerisinde İslam'ın temel kaynaklarından Allah-âlem ilişkisi hakkında bilgi toplayınız.
- Topladığınız bilgilerden hareketle Allah-âlem ilişkisi ile ilgili bir deneme yazınız.

Yönerge

- Yazdığınız denemeyi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Kontrol Noktası

"Allah-Âlem İlişkisi" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Öğrendiğim üç şey

3

1. .....
.....
2. .....
.....
3. .....
.....

Bana ilginç gelen iki şey

2

1. .....
.....
2. .....
.....

Öğretmenime sormak istediğim bir soru

1

1. .....
.....

1.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

- İnsanların bilgiye ulaşmaları için Allah'ın (cc) onlara verdiği nimetler neler olabilir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾

(İsra suresi 36. ayet)

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*İsra Suresi 36. Ayet*
Amaç	*İsra suresinin 36. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde İsra suresinin 36. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Meallere başvurmanın ayetleri anlamadaki katkısı nedir? Aşağıdaki boş bırakılan alana yazınız.

.....

.....

.....

İnsan çeşitli yollarla bilgi sahibi olur. Bu bilgiler doğrultusunda duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirir; çevresindeki varlıklarla ilişkilerini buna göre düzenler. İnsanın isabetli kararlar verebilmesi için bu süreçlerde elde ettiği bilgilerin doğruluğu önemlidir. İslam'da insanın yalancı şahitlik yapması, iftira atması, bilgi sahibi olmadığı bir konuda söz söylemesi ve hüküm vermesi yasaklanmıştır. Zira insan böyle bir durumda sadece kendi hayatını değil çevresindeki diğer insanların da hayatlarını olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla insan yanlış bilgilerle hareket ettiğinde pek çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olabilir.[41]

İnsanın sahip olduğu bilgiler; genellikle habere, gözleme ve akla dayanır. İsra suresinin 36. ayetinde göz, kulak, kalp gibi bilgi kaynaklarının doğru kullanılması gerektiği, elde edilen bilgilerin kullanımından sorumlu olunduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte kişinin doğruluğu ya da yanlışlığı kesin biçimde ortaya konulamayan bilgiye göre hareket etmemesi istenmektedir. İnsan, davranışlarını ayette verilen mesajlara göre şekillendirdiğinde ortaya çıkabilecek pek çok sorunu engellemiş olur.[42]

İsra suresinin 36. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Görsel 1.7: *Kur'an-ı Kerim'deki bilgilerin doğrulundan şüphe edilmez.*

İnsan, kendisine ve topluma faydası olmayan bilgilerin peşine düşmemelidir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum **"Onlar boş şeylerden yüz çevirirler."**[43] ayeti ile dile getirilmiştir. Hz. Muhammed (sav) de *"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindendir."*[44] hadisiyle bu gerçeği vurgulamıştır.

İslam'a göre başkalarının sırlarını, özel hayatlarını, hata ve kusurlarını araştırmak uygun görülmemiştir. Tecessüs adı verilen bu durum **"... Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın..."**[45] ayeti ile yasaklanmıştır.

İnsan, sağlam ve doğru kaynaklardan bilgi edinmelidir *(Görsel 1.7)*. Kur'an-ı Kerim'de "**Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.**"[46] buyrularak bu konuya dikkat çekilmiştir. Ayrıca sorumluluk bilinciyle hareket ederek gereksiz şeylerle zaman kaybetmemeli, faydalı işlerle meşgul olmalıdır.

قُلْ هُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَۗ قَلِيْلًا مَا تَشْكُرُوْنَ ﴿٢٣﴾

(Mülk suresi 23. ayet)

Etkinlik-8

15 dk.

Adı	*Mülk Suresi 23. Ayet*
Amaç	*Mülk suresinin 23. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Mülk suresinin 23. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayetlerde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

İnsan, Allah (cc) tarafından yaratılmış en değerli varlıktır. O, dünyaya geldiğinde hiçbir bilgiye sahip değildir. Yüce Allah insana bilgi edinme vasıtaları arasında yer alan kulak, göz ve kalp gibi nimetler vermiştir *(Görsel 1.8)*. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğin gözlem yapabilme ve düşünebilme becerisi olduğuna işaret eden bu nimetler, aynı zamanda Allah'ın (cc) eşsiz sanatının ve sonsuz kudretinin delillerindendir.[47]

Görsel 1.8: *İnsan, kendisine verilen bilgi edinme vasıtalarını kullanarak yeni bilgiler edinir.*

Allah'ın (cc) insana verdiği nimetler Mülk suresinin 23. ayetinde zikredilenlerle sınırlı değildir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır."**[48] şeklinde ifade edilmiştir.

Mülk suresinin 23. ayetinde Allah'ın (cc) verdiği nimetler hatırlatıldıktan sonra insandan bu nimetleri veren yaratıcısına hakkıyla şükretmesi istenmiştir. Bu açıdan bakıldığında kulun kendisini yoktan var eden, kendisine sayısız nimetler veren Allah'a (cc) şükretmesi gerekir.

Şükür, Allah'ın (cc) vermiş olduğu sayısız nimetler için insanın O'na karşı minnettarlığını ifade etmesidir *(Görsel 1.9)*. Allah'a (cc) olan bağlılığını tutum ve davranışlarına yansıtarak haramlardan kaçınması, farzları yerine getirmesi de bu bağlamda değerlendirilir. Ayrıca gördüğü iyiliğe karşı gerek söz gerekse davranışlarıyla mukabelede bulunması, yapılan iyiliğin kıymetini bilmesidir.[49] Tanımlardan da anlaşılacağı üzere şükür sadece dil ile olmaz. Her nimetin şükrü kendi cinsiyle yerine getirilebilir. Örneğin gözün şükrü haramdan sakınıp helale bakmaktır. Dilin şükrü yalandan sakınıp doğruyu konuşmaktır. Zenginliğin şükrü israf ve cimrilikten sakınıp ihtiyaç sahibini gözetmektir.

Görsel 1.9: *İbadet, Allah'a (cc) şükretmenin yollarından biridir.*

İnsan sahip olduğu nimetlerin kendisine emanet olarak verildiğini bilmelidir. Bu nimetleri veriliş amacına uygun şekilde kullanmalıdır. Nimetlerin asıl sahibi olan Allah'a (cc) şükretmelidir.

Mülk suresinin 23. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Kontrol Noktası

Çalışma Yaprağı

1. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

(İsra suresi 36. ayet)

"... Sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

(Secde suresi 9. ayet)

a) Yukarıdaki ayetlerde verilen mesajlar neler olabilir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

b) İslam'a göre bilgi kaynakları nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

c) Tecessüs nedir? Topluma verdiği zararları gerekçelendirerek açıklayınız.

.....
.....
.....
.....

ç) Şükür ne demektir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

d) "Allah'tan faydalı ilim (bilgi) isteyin. Faydasız ilimden O'na sığının."

(İbni Mace, "Dua", 3)

Bu hadiste verilmek istenen mesaj nedir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan alanları uygun ifadelerle tamamlayınız.

a) Verilen nimetlerin amaçlarına uygun şekilde kullanılması Allah'a (cc) karşı …….. ifadesidir.

b) Mülk suresi 23. ayette Yüce Allah, insana bilgi edinmesi için …….. , …….. , …….. gibi nimetler verdiğini ifade etmektedir.

3. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

a) ( ) İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel özellikler; düşünme, akıl yürütme ve özgür irade sahibi olmasıdır.

b) ( ) Yanlış bilgiye dayanarak hareket etmek, bireysel ve toplumsal sorunlara yol açabilir.

c) ( ) Sahip olunan bilgilerin, kişinin düşünme biçimi ve davranışları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

ç) ( ) Akıl, insanın karar verme sürecinde tek başına yeterlidir.

d) ( ) İnsanın öğrenmeye açık bir varlık olarak yaratılmış olması, onun bilgi birikiminin artmasını sağlar.

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

		Ölçütler			
Adı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Soyadı:					
Tarih:		4	3	2	1
İslam'da bilginin kaynaklarını inceleyebilirim.					
İslam'da bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında merak ettiklerimi belirleyebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında sorular sorabilirim.					
Allah-âlem ilişkisi ile ilgili kavramları inceleyebilirim.					
Allah-âlem ilişkisi hakkında inceleme sonuçlarından hareketle çıkarım yapabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinin meallerini bulabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinde geçen konu ve kavramları belirleyebilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerini içeriklerine göre sınıflandırabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinin içerdiği mesajlarla ilgili çıkarım yapabilirim.					
İsra suresi 36 ve Mülk suresi 23. ayetlerinde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarımı ifade edebilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 15 soru verilmiştir.

Aşağıdaki 1. soruyu tanılayıcı dallanmış ağaca göre cevaplayınız.

1. Aşağıdaki verilen cümlelerin doğruluğu (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

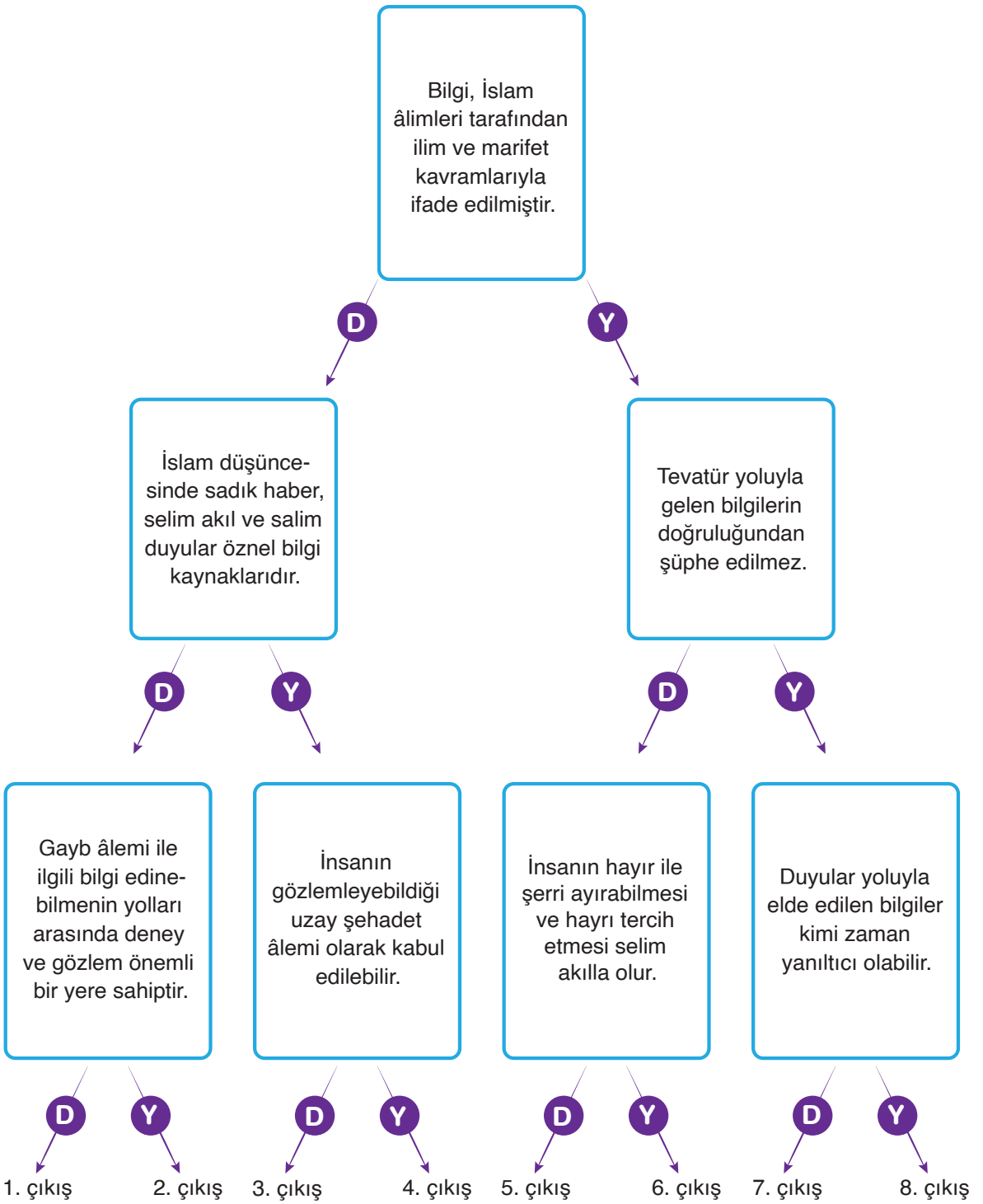

Aşağıdaki 2. soruda şehadet ve gayb âlemine ait varlıkların özelliklerini yazarak tabloyu doldurunuz.

2.

Şehadet âlemi		Gayb âlemi	
1.		1.	
2.		2.	
3.		3.	
4.		4.	
5.		5.	

Aşağıdaki 3-7. sorularda yer alan ayetlerde Allah-âlem ilişkisinin hangi boyutlarına değinilmiştir? İlgili ayetin karşısındaki boş alana yazınız.

3. "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu..." (Enbiya suresi 22. ayet)	....
4. "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez..." (Enam suresi 59. ayet)	....
5. "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma hâlindedir." (Rahman suresi 29. ayet)	....
6. "... Her türlü övgü, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur." (Enam suresi 45. ayet)	....
7. "Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve mutlak kemaliyle hep övgüye lâyık olan O'dur." (Fatır suresi 15. ayet)	....

Aşağıdaki 8. soruda verilen diyagramı uygun ifadelerle doldurunuz.

8.

“Sizler hiçbir şey bilmez bir durumdayken Allah sizi analarınızın karnından dışarı çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi.” (Nahl suresi 78. ayet)

Ayetin konusu

.....
.....
.....
.....
.....

Ayette yer alan kavramlar

.....
.....
.....
.....
.....

Ayette verilen mesajlar

.....
.....
.....
.....
.....

Aşağıdaki 9-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

9. İslam düşüncesinde bilginin yerini ve önemini örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

10. İslam düşüncesinde bilginin kaynakları nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

11. "Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"

(Tur suresi 35. ayet)

Bu ayeti Allah-âlem ilişkisi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

12. "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."

(İsra suresi 36. ayet)

Bu ayetin mesajlarını kendisine rehber edinen bir kişiden nasıl davranması beklenir? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

13 ve 14. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Kur'an'a göre Allah (cc), görülen ve görülemeyen âlemin yaratıcısıdır. O, âlemin bir düzen içinde varlığını devam ettirmesi için doğal kanunlar koymuştur. Allah (cc) âleme ilk hareketi verdikten sonra onu kendi haline bırakmamıştır. O'nun yaratması süreklidir. Göklerde ve yerde bulunan varlıklar Allah'a (cc) muhtaçtırlar. Allah (cc) ise hiçbir şeye muhtaç değildir. Sınırları bilinmeyen varlıklar âlemi Allah'ın (cc) takdirine bağlıdır. Bütün varlıkların idaresi O'nun elindedir. Her şeyi yarattığı gibi yarattığı her şeye görev ve sorumluluğunu da verir. Allah (cc) âlemde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. Bütün âlem O'nun mülküdür. Âlemdeki düzen Allah'ın (cc) bir ve tek oluşunun eseridir.

(Bayram, "Kur'an'a Göre Allah-Âlem Münasebeti", 31-39)

13. Bu metinde Allah-âlem ilişkisinin hangi boyutlarına değinilmiştir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

14. Bu metinden hareketle Allah-âlem ilişkisini tevhit ilkesi açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

15. Alak suresinde kalemin önemi vurgulanmıştır. Kalem vasıtasıyla ilimler yazılıp derlenmiş ve bir araya getirilmiştir. Kalem sayesinde insanlar bilgilerini yazıya, kitaba dönüştürüp başkalarına aktarmış, kalıcı hâle getirebilmiştir. Kısaca uygarlıklar kalem sayesinde süreklilik kazanmış, kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Allah (cc) kalem vasıtasıyla insana bilmediklerini öğreterek onu cehalet karanlığından kurtarmış, ilmin aydınlığına kavuşturmuştur. Burada "kalem" kelimesinin -işlevi ve amacı dikkate alındığında- bilinen kalemden bilgisayara kadar bütün okuma, yazma ve bilgi alıp verme araçlarını kapsadığını da belirtmek gerekir.

(bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/652-653)

Bu bilgilerden hareketle İslam düşüncesinde bilginin yeri ve kaynakları arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıdaki 16-19. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

16. "… Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin…"

(Bakara suresi 32. ayet)

Bu ayetten Allah (cc) hakkında aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Bütün bilgilerin kaynağıdır.

B) İlminde eksiklik yoktur.

C) Her şeye gücü yeter.

D) Mesajlarını vahiy yoluyla iletir.

E) Hiçbir şeye muhtaç değildir.

17. "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın."

(Hucurat suresi 6. ayet)

Bu ayetten aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Yanlış bilgi insanı hatalı davranışlara sevk eder.

B) İnsan, elde ettiği bilgilerin doğruluğunu araştırmalıdır.

C) Bilgi kaynaklarının güvenilir olması gerekir.

D) Doğru bilgi insanı yanlışa düşmekten korur.

E) Duyulan hiçbir habere inanmamak gerekir.

18. Arkası kesilmeden birbirini takip eden, nesilden nesile kesintisiz olarak nakledilen anlamlarına gelir. Ayrıca yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun bildirdiği bilgiler için de kullanılır. Bu yolla elde edilen bilgilerin doğruluğundan şüphe duyulmaz.

Bu metinde bahsedilen bilgi kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Haberiresul

B) Mütevatir haber

C) Salim duyular

D) Selim akıl

E) Vahiy

19. I. "O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin…"

(Mülk suresi 3. ayet)

II. "… O karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez..."

(Enam suresi 59. ayet)

III. "… O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir."

(Furkan suresi 2. ayet)

Bu ayetlerden hangileri doğrudan Allah-âlem ilişkisi ile ilgilidir?

A) Yalnız I

B) I ve II

C) I ve III

D) II ve III

E) I, II ve III

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

1. Ünite Sonnotlar

1 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "bilgi".
2 bk. Taylan, "Bilgi", 6/157-161.
3 Bakara suresi 31-32. ayetler.
4 Kutluer, "İlim", 22/109.
5 Zümer suresi 9. ayet.
6 İbni Mace, "Mukaddime", 17.
7 bk. Dadan - Güzeş, "Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması ve Bedir Savaşı Sonrası İslam'a Karşı Tutumları", 175-200.
8 bk. Ebu Davud, "İlim", 1.
9 bk. Buhari, "İlim", 21.
10 Enam suresi 116. ayet.
11 bk. Bakara suresi 255. ayet.
12 bk. Yavuz, "Haber", 14/346-349.
13 bk. Gölcük - Toprak, *Kelam*, 98.
14 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 127.
15 bk. Yunus suresi 94. ayet.
16 Araf suresi 3. ayet.
17 Rad suresi 18. ayet.
18 "mütevatir", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 269.
19 Gölcük - Toprak, *Kelam*, 99.
20 bk. Bolay, "Akıl", 2/238.
21 "aklıselim", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 12.
22 bk. Yunus suresi 16. ayet; Enbiya suresi 10. ayet; Saffat suresi 138. ayet; Sad suresi 29. ayet.
23 Ebu Davud, "Hudûd", 17.
24 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 126.
25 Nahl suresi 78. ayet.
26 bk. Başoğlu, "İlim", 4/310-311; Akbulut, *Sistematik Kelam*, 128-130.
27 Bakara suresi 170. ayet.
28 "âlem", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 14.
29 bk. *Kubbealtı Lugatı*, "varlık".
30 bk. Fatiha suresi 2. ayet.
31 Buhari, "Tevhid", 18.
32 İsfahani, "gayb", 465; "şehadet", 616.
33 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/101.
34 Zariyat suresi 56. ayet.
35 bk. Akbulut, *Sistematik Kelam*, 77.
36 İhlas suresi 1-2. ayetler.
37 Müslim, "Kader", 10.
38 bk. Al-i İmran suresi 83. ayet.
39 Saff suresi 1. ayet.
40 Bakara suresi 29. ayet.
41 bk. Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 5/53; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/481-482.
42 bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/481-482.
43 Müminun suresi 3. ayet.
44 Tirmizi, "Zühd", 11.
45 bk. Hucurat suresi 12. ayet.
46 Hucurat suresi 6. ayet.
47 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/423.
48 Casiye suresi 13. ayet.
49 bk. "şükür", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 352.

2. ÜNİTE

ALLAH'I TANIMAK

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ
2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK
2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar

- delil
- gaye
- nizam
- evren
- marifetullah
- teleoloji

Bu ünitede sizlerden

- Allah'ın (cc) varlığının delillerini müşahede edebilmeniz,
- Allah'ı (cc) gereği gibi tanıyabilmek için O'nun isim ve sıfatlarını bağlamına uygun kullanabilmeniz,
- Haşr suresinin 22-24. ayetlerindeki mesajları anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite dosyası

Üniteye Başlarken

Karekoddan yararlanarak “Kelebekler - Eşsiz Sanat 1. Bölüm” adlı belgeseli izleyiniz.

1. Kelebeklerin hayatta kalma çabalarının, bitkilerin üremesine ve doğadaki yaşamın devamlılığına hizmet etmesi tesadüfle açıklanabilir mi? Gerekçeleriyle açıklayınız.
2. Yaratılan her şeyin Allah’a (cc) muhtaç olduğu gerçeğini hayatınızdan örneklerle açıklayınız.

2.1. ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİ

Konuya Başlarken

• Verilen dörtlüğü ve görseli Allah'ın (cc) varlığına delil olması bakımından inceleyiniz.

(...)
Yön yön sarılmışım ne yana baksam;
Sarılan olur da saran olmaz mı?
Kim bu yüzü çizen sanatkâr ressam;
Geçip de aynaya, soran olmaz mı?
(...)

(Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, 24)

1. Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması noktasında neler biliyorsunuz?
2. Yaratılanlar Allah'ın (cc) varlığına işaret eder mi? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Bakara Suresi 164. Ayet*
Amaç	*Bakara suresi 164. ayette dikkat çekilen konularla ilgili görüşlerini ifade edebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen ayeti okuyunuz.

  "Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır."

  (Bakara suresi 164. ayet)

- Ayette Allah'ın (cc) varlığı hangi delillerle açıklamıştır? Belirleyiniz.
- Verdiğiniz cevapları tahtaya yazarak listeleyiniz.
- Listelediğiniz cevaplar üzerine öğretmen rehberliğinde sınıfça tartışınız.

Değerlendirme

Tartışma sonunda ulaştığınız çıkarımları aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

İnsanoğlu fıtratındaki merak duygusuyla çevresindeki pek çok şeyi inceler ve olayların arka planını öğrenmek ister *(Görsel 2.1).* Allah'ın (cc) varlığı bu konuların başında gelir. "Beni kim yarattı, niçin yaratıldım, hayatın anlamı nedir?" gibi insanın en temel sorularının cevabı Allah'ın (cc) varlığıyla ilgilidir.

Görsel 2.1: *İnsanın çevreyi incelemesinin sebeplerinden biri ondaki merak duygusudur.*

Allah'ın (cc) varlığı konusu, soyut bir kavramdan çok bireyin hayatını doğrudan etkileyen somut bir özelliğe sahiptir. Allah (cc) inancı; insanın hayatına yön verir, onun sosyal çevresi ile ilişkilerini düzenler ve hayatı bir amaç için yaşamasını sağlar. Allah (cc) inancı bu yönüyle insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. İnancın akli açıdan temellendirilip sağlam **delil**lere dayanması kişinin inanç dünyasını güçlendirir. Tespit edilen deliller insanın neye, niçin ve nasıl inanması gerektiğini kavramasına yardımcı olur. Bilgiye dayalı bir inanç davranış tutarlılığını ve inanç-ibadet-ahlak bütünlüğünü sağlar. Bu yüzden insanoğlunun Allah (cc) inancını çeşitli delillerle temellendirmek istemesi doğaldır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda **"Peki ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı (durmaksızın) tekrar eden kim? Size hem gökten hem yerden rızık veren kim? Allah'tan başka bir tanrı mı? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız kesin delilinizi getirin bakalım!"**[1] buyrularak inançla ilgili iddiaların kanıtlarla desteklenmesinin önemine işaret edilir. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde insan, Allah inancını delillendirmesi için çevresindeki diğer varlıkları incelemeye teşvik edilir. Bunlardan birinde **"Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur."**[2] buyrulur.

delil

Bir konu hakkında olumlu veya olumsuz hüküm vermeye götüren şey, bir davayı ispat etmeye yarayan şey, kanıt.

("delil", Dinî Terimler Sözlüğü, 58)

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Merak Ettiklerim*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili merak ettiklerini belirleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki metni okuyunuz.

  "Arılar Kovana gelen kovan dışı bir arıyı kokusundan tanırlar, keşfettikleri nektar kaynaklarının yerini ve uzaklığını dans ederek gösterirler, antenleriyle dokunarak arının hangi çiçekten polen getirdiğini belirlerler. Arılar kendi kovanlarının yerini kusursuz bir şekilde tespit ederler. Kovandan ayrılan arılar eski yerlerinden uzak ve daha önce hiç bulunmadıkları bir alana getirildiklerinde hemen uçup gitmezler alandan ayrılmazlar. Kovanın yerini tespit etmek ve tanımlamak için kovan önünde ve üstünde çok yavaş bir şekilde uçarlar, özellikle kovanın önünü ve uçuş deliğini belirlemek için uzun süre kovanın önünde asılı bir şekilde beklerler ve hatta havada sabit kalarak uçabilirler."

  (Acar, "Bal Arılarında Yön Bulma", 49)

- Arıların bal yapma ve yön tayin etme özellikleri Allah'ın (cc) varlığı arasında nasıl bir ilişki vardır? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metinden yola çıkarak âlemdeki varlıkların yaratılışları hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili merak ettiklerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Keşfet ve Anlamlandır*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığının delillerini müşahede edebilme*

Ön Hazırlık

- Bir haftalık süre içerisinde çevrenizdeki tabiat olaylarını inceleyiniz ve Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili sorularınızı listeleyiniz.
- Listelediğiniz soruların cevaplarıyla ilgili güvenilir kaynaklardan incelemeler yapınız.
- İncelemelerinizin ardından ulaştığınız sonuçları kaydediniz.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde iki kişilik gruplar oluşturunuz.
- Allah'ın (cc) varlığının delilleri hakkında ulaştığınız sonuçları arkadaşınızla paylaşınız.
- Bu bilgilerden Allah'ın (cc) varlığının delillerine yönelik çıkarımlarınızı tespit ediniz.
- Ulaştığınız ortak fikri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan fikirlerden hareketle Allah'ın (cc) varlığın delilleri konusunda duygu ve düşüncelerinizi ifade ediniz.

Allah'ın (cc) varlığını ispatlamak amacıyla geçmişten günümüze felsefe tarihinde çeşitli deliller ortaya konulmuştur. Bunlar genel olarak kozmolojik, teleolojik, ontolojik ve dinî tecrübeye dayalı deliller şeklinde sınıflandırılmıştır.[3]

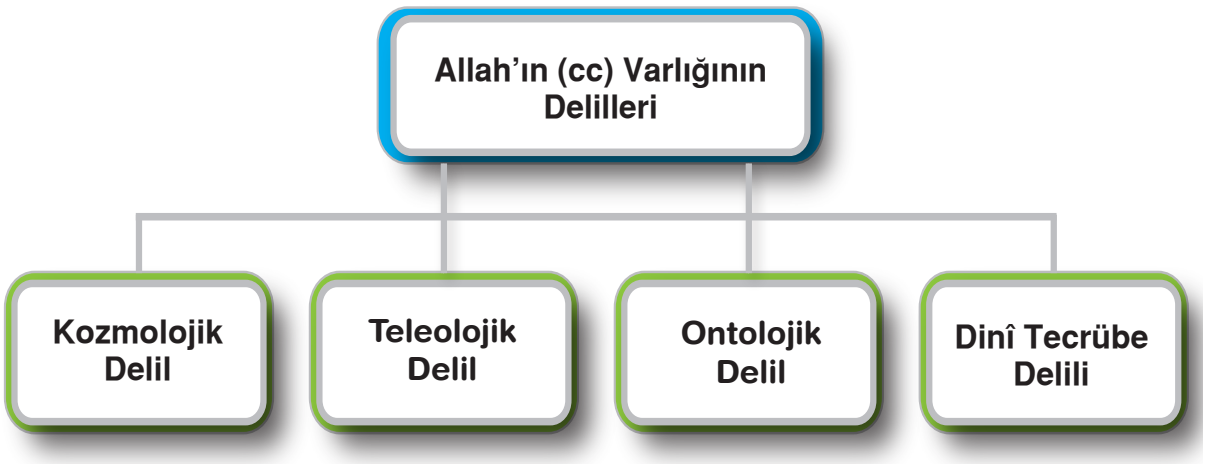

Bilgi Görseli 2.1: *Allah'ın (cc) varlığı ile ilgili delil türleri*

2.1.1. Kozmolojik Delil

Allah'ın (cc) varlığını **evren**den yola çıkarak ispatlamaya çalışan delillere "kozmolojik delil" denir.[4] Bu delilde evrenin hareket etmesi, başlangıcının olup olmaması gibi konular üzerinden Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması hedeflenir.

evren

Gök varlıklarının bütünü; kâinat, âlem, kozmos, düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen bütün varlıklar.

(bk. Güncel Türkçe Sözlük, "evren")

Kozmolojik delilde kullanılan kanıtlardan birine göre her hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır. Evren hareket etmektedir. O hâlde evrenin de bir hareket ettiricisi vardır. O da Yüce Allah'tır.[5] Kozmolojik delil kendi içerisinde farklı delilleri barındırır. Bunlardan biri "hudus delili"dir. Bu delile göre âlem değişmektedir. Her değişen hâdistir (sonradan meydana gelmiştir) *(Görsel 2.2)*. Sonradan olan her şey, kendisini var edecek bir yaratıcıya ihtiyaç duyar. Bu evren de var olmak için bir yaratıcıya muhtaçtır. Bu yaratıcı da Allah'tır (cc)[6].

Kur'an-ı Kerim'de **"Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"**[7] buyrulurak varlıkların meydana gelmek için bir yaratıcıya muhtaç olduğu gerçeği vurgulanır. Hz. Peygamber de bir hadisinde "*Önce Allah vardı; O'ndan önce hiçbir şey yoktu...*"[8] buyurarak âlemin sonradan yaratıldığına dikkat çekmiştir.

Görsel 2.2: *Başlangıcı olan her şey gibi Dünya ve içindekiler de Allah'ın (cc) yaratmasıyla var olmuştur.*

Okuma Parçası — İki Kitabın Tek Dili

Genç talebe Zeyd, medresenin avlusunda Güneş'in konumuna göre vakit tayini yapan hocasının yanına geldi. Hocasının elinde büyük bir İslam âliminin kâinatın sırlarını ve Kur'an'ın hikmetlerini anlattığı tefsirinden bir bölüm vardı.

— Hocam, dedi Zeyd merakla. Bu satırlarda, bir tabibin insan vücudunu incelemesinin, bir gök bilimcinin yıldızları gözlemesinin aslında Yüce Allah'ı tespih etmek anlamına geldiği söyleniyor. Oysa biz sadece gördüğümüzü, ölçtüğümüzü anlatıyoruz. Bilimle uğraşmak nasıl olur da bizi Yaradan'a yaklaştırır?

Hoca, elindeki pirinç usturlabı Zeyd'e uzattı *(Görsel 2.3)*:

— Bak evlat, dedi. İslam âlimlerine göre kâinat, Allah'ın (cc) harf harf yazdığı bir "Tekvin Kitabı"dır. Sen şu usturlapla bir yıldızın yörüngesini hesapladığında aslında o yörüngeyi çizen kalemin izini sürersin. Yahut yaratılanların vücudundaki muhteşem ölçü ve düzeni gördüğünde O düzenleyicinin ilmine ve kudretine tanık olursun. Yani kâinatı incelemek, insana Yüce Allah'ın varlığını delillerle gösterir ve O'nu daha iyi tanımasına yardımcı olur.

Görsel 2.3: *Geçmişte gök cisimlerinin konumunu ölçen alet (usturlap)*

Rabbimiz Yunus suresinin 6. ayetinde şöyle buyurmuştur: “Geceyle gündüzün farklı olmasında, Allah’ın göklerde ve yerde yarattığı bunca varlıkta, O’na saygısızlıktan sakınanlar için büyük işaretler vardır.”

— Yani sadece “O yarattı.” demek yetmiyor mu?

— Yetmez evlat. Bizim geleneğimizde “nasıl” sorusu, “niçin” sorusunun anahtarıdır. Âlimlerimiz eserlerinde yağmurun yağması, baharda yeryüzünün yeşermesi, mevsim döngüsü gibi birçok olaydan bahsederler *(Görsel 2.4)*. Dünya’nın ve Güneş’in birbirine göre konumundaki o şaşmaz nizamı anlatırken derler ki: “Eğer gök cisimleri kendileri için tayin edilen yörüngelerinden saparak rastgele hareket etselerdi kâinat kısa süre içerisinde yok olurdu. Kışın ölü gibi duran toprağın, bahar gelince gökyüzünden inen su ve Güneş’in etkisiyle yeniden dirilmesi, Allah’ın (cc) koyduğu bir kanundur. Bu nizam, tesadüfün değil, sonsuz bir ilmin sonucudur.”

Zeyd düşünceli bir şekilde sordu:

— Ama hocam, bir bitkinin hangi suyla, hangi toprakla büyüdüğünü, meyvenin nasıl olgunlaştığını öğrendiğimizde işin içindeki o gizem kaybolmuyor mu? Her şey doğal bir kurala bağlanmıyor mu?

Hocası hafifçe gülümsedi:

— Asıl mucize o kuralın kendisidir Zeyd! Âlimlerimiz tam da bunu anlatır. Bir saatin içindeki çarkların nasıl birbirini çevirdiğini bilmen, o saatin bir ustası olmadığı anlamına mı gelir? Aksine o çarkların birbirine tam uyumu, ustanın ne kadar dâhi olduğunu ispatlar. Bilimin bir olaya tabiat kanunu demesi, sadece o olayı tasvir etmekten ibarettir. Bu durum o olayı sahipsiz kılmaz, sadece o işin ne kadar hassas bir hesapla yürütüldüğünü gösterir.

Zeyd, okuduğu kitaplara ve elindeki usturlaba şimdi daha farklı bir gözle bakıyordu:

— O hâlde hocam, bir kuşun kanat yapısını incelediğimizde ya da mevsimlerin neden değiştiğini hesapladığımızda aslında Kur’an’ın “Bakmaz mısınız?” dediği o ayetleri mi okuyoruz?

— Tam üstüne bastın! İslam âlimlerinin yüzyıllardır kâinatı bu kadar dikkatle incelemesinin sebebi buydu. Onlara göre gök cisimlerinin dönüşünden, toprağın altındaki karıncanın rızkına kadar her şey “hayret kapısı”nın birer anahtarıdır. Biz, hendese (geometri) öğrendiğimizde kâinatın nizamını anlarız; o nizamı anladığımızda düzeni kuran ve devam ettiren sonsuz kudretin yüceliğine daha çok hayran kalırız.

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Görsel 2.4: *Mevsimler Allah’ın (cc) yeryüzündeki ayetlerindendir.*

2.1.2. Teleolojik Delil

Teleoloji, varlığı "amaçlılık" yönüyle açıklamaya çalışır. Bilim alanında "niçin?" sorusuna cevap arar ve gaye bilim olarak adlandırılır.[9] Teleoloji, kâinatın yaratılış amacını açıklayan bir düşünce şekli olarak da tarif edilebilir.

İlim geleneğimizde "**gaye** (amaç) ve **nizam** (düzen) delili" olarak isimlendirilen teleolojik delile göre evrendeki düzen ve varlıklarda gözlemlenen "amaçlılık" bir yaratıcının varlığına işaret eder.[10] Kâinatı oluşturan katı, sıvı ve gaz hâlindeki maddelerin hepsi bilinçsizdir. Atomlardan oluşan bu maddelerin düzen kurması ve her şeye belli bir "amaç" belirlemesi mümkün değildir.

Kur'an'da teleolojik delile örnek olabilecek çok sayıda ayet bulunur. Bu ayetlerde evrendeki ölçü, denge ve düzen Allah'a (cc) dayandırılır. Sayısız varlığın bulunduğu kâinatı denge ve düzen içerisinde tutmanın ancak Allah'a (cc) mahsus olduğuna işaret edilir. Örneğin **"Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık."**[11] ayetinde evrendeki düzene ve ölçüye işaret edilir. Hz. Peygamber de "*Her şey bir ölçü iledir...*"[12] buyurarak aynı gerçeğe dikkat çeker. **"Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmanın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?"**[13] ayetlerinde evrendeki düzen ve kusursuzluk öne çıkarılır.

Teleolojik delil, kozmolojik delil gibi evrenden hareketle Allah'ın (cc) varlığını ispatlamaya çalışır. Kozmolojik delil Allah'ın (cc) varlığının delillendirilmesinde evrenin başlangıcının olup olmadığı gibi konuları esas alır. Teleolojik delil ise evrenin iç yapısında gözlemlenen düzen ve gayeliliği hareket noktası olarak kabul eder.

Bazı ayetlerde kâinattaki düzenin içerdiği estetiğe ve güzelliğe dikkat çekilir.[14] Bunlardan birinde **"Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik."**[15] buyrulur. Kâinattaki her şeyde ölçü ve ahenkten kaynaklanan bir güzellik vardır. Güneş, Ay ve yıldızların yörüngelerindeki düzen insanın dikkatini çeken bir ahenge sahiptir. Tabiata bakıldığında türlü çiçekler, ağaçlar, meyveler; ırmakların akışı, dağların duruşu, güneşin doğuşu ve batışı ile kuşların uçuşu esnasında oluşan birbirinden farklı manzaraların doğada estetik bir şekilde sergilendiği görülür *(Görsel 2.5)*. Bütün bunlar düşünüldüğünde her şeyi yaratanın sadece Allah (cc) olabileceği anlaşılır. Pek çok düşünüre göre kâinatta gözlemlenen güzellikler, âlemin yüce bir varlığın eseri olduğunun delilleridir.[16]

Görsel 2.5: *Tabiatta görülen estetik ve güzellik Allah'ın (cc) varlığının işaretlerindendir.*

Kur'an'daki bazı ayetlerde varlıktaki "amaçlılık" ön plana çıkarılır.[17] Bunlardan birinde **"Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O'dur."**[18] buyrulur. Nahl suresi 10 ve 11. ayetlerde de **"Gökten su indiren O'dur. Ondan hem kendiniz için içecek su hem de hayvanlarınıza yedireceğiniz bitkiler verir. Allah o su ile size ekin, zeytin, hurma, üzüm ve daha türlü türlü ürünler de bitirir. İşte bunda düşünen bir topluluk için büyük ibret vardır."** ifadeleriyle evrendeki amaçlılığa dikkat çekilir *(Görsel 2.6)*. Ayetlerin devamında evrendeki diğer unsurların da belli gayelere göre yaratıldığı söylenir.[19]

İnsan varlık âlemini incelediğinde benzer örneklerle karşılaşır. Güneş, Dünya'yı ısıtmak ve aydınlatmak; rüzgârlar, yağmur bulutlarının oluşumuna katkıda bulunmak amacıyla yaratılmıştır. Bulutlardan bitkilere kadar varlıklarda görülen yaratılış amaçları birbiriyle uyumlu bir bütünlük gösterir. İnsan bedeninde yer alan yapı ve organlar da kendi içinde bir uyuma sahiptir.

Görsel 2.6: *Bütün varlıklar bir amaca yönelik yaratılmıştır.*

Sıra Sizde

Bir adam Hz. Ömer'e gelir ve "Bu satranç acayip bir oyundur. Defalarca oynasan da hiçbir oyun diğerinin aynısı olmaz. Her birinde hamleler farklılaşır." der. Hz. Ömer adama yanıt olarak "Ben sana bundan daha acayibini söyleyeyim." der ve ekler: "İnsanın yüzü bir karış kadardır, bu bir karışlık alanda hep aynı sayıda kulak, göz, burun, kaş bulunur. Buna rağmen doğuda da batıda da birbiriyle aynı olan iki insan göremezsin. Bu ne büyük kudrettir ki küçücük alanda sayısız farklılığı ve güzelliği gösterir."

(bk. Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, 4/170)

Metinde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-4

15 dk.

Adı	*Düşün ve Keşfet*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığının delillerini inceleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde üçerli gruplara ayrılınız.
- Verilen görseli arkadaşlarınızla inceleyiniz ve aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Robotları oluşturan maddelerde (metal, plastik vb.) bilincin olduğu söylenebilir mi? Açıklayınız.
2. Robotların zaman içerisinde tesadüfen oluşmaları mümkün müdür? Gerekçeleriyle açıklayınız.
3. Robotlar dışarıdan bir komut, yazılım ya da plan olmaksızın kendiliğinden otomobil üretme sürecini başlatabilirler mi? Açıklayınız.
4. Bilinçsiz varlıkların ortak bir amaca hizmet etmesi, onları bu amaca yönlendiren iradenin varlığına işaret eder mi? Açıklayınız.

Değerlendirme

Robotların çalışma düzenini düşündüğünüzde doğada benzer özellikler gösteren hangi örnekleri bulursunuz? Bulduğunuz örneklerden hareketle Allah'ın (cc) varlığının delillerine dair ulaştığınız sonuçlar nelerdir? Aşağıdaki alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-5

20 dk.

Adı	*Keşfet ve Sonuçlandır*
Amaç	*Allah'ın (cc) varlığına dair delilleri keşfedebilme*

Yönerge

- Verilen ayeti okuyunuz.

"Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır."

(Casiye suresi 4. ayet)

- Karekoddan yararlanarak "Kalp" isimli videoyu izleyiniz.
- Videoda dikkatinizi çeken bilgileri not alınız.
- Not aldığınız bilgilerden yararlanarak videoda anlatılanlarla verilen ayet arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Değerlendirme

Edindiğiniz bilgilerden hareketle Allah'ın (cc) varlığına dair deliller neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

Görsel 2.7: *İslam'da mükemmel varlık düşüncesinin karşılığı Allah'tır (cc).*

2.1.3. Ontolojik Delil

Ontoloji kavramı "varlık bilimi" anlamına gelmektedir.[20] Ontolojik delil, Allah'ın (cc) varlığını, insanın zihninde oluşan ekmel (mükemmel) varlık düşüncesinden hareketle ispatlamaya çalışan delil çeşididir. Gözlem ve deneyden bağımsız olarak zihinsel bir faaliyetin ürünü[21] olan bu delile göre insanın zihninde ekmel varlık düşüncesi mevcuttur. Her şeyi yaratan kusursuz varlık düşüncesi, insanın kendi ürettiği bir şey değildir. Bu düşüncenin bir başka kaynağı olmalıdır *(Görsel 2.7)*. İşte, bu kaynak Allah'tır (cc) ve insanın zihnine bu düşünceyi yerleştiren O'dur.[22] Kur'an-ı Kerim'deki **"Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde Allah'ın varlığına nice deliller vardır; görmez misiniz?"**[23] ayeti ontolojik delil içerisinde değerlendirilebilir.

Sıra Sizde

Ben düşünen bir şeyim, yani şüphe eden, tasdik eden (…) seven, sevmiyen, (…) ve duyan bir şey. (…) Eğer her şeyden tamamiyle müstakil olsam, ve bizzat kendimin yaratanı bulunsaydım, muhakkaktır ki hiçbir şeyden şüphe etmeyecektim, artık hiçbir arzum olmıyacaktı, ve nihayet, hiçbir olgunluktan mahrum kalmayacaktım; (…) böylece Tanrı olacaktım. (…) Dünyaya gelişimin sebebi ve varlığımın yaratanı kendim olsaydım, hiç değilse, edinilmesi kolay şeylerden, meselâ tabiatımın mahrum olduğu birçok bilgilerden, kendimi mahrum etmezdim (…) Her ne kadar ben bir cevher olduğum için cevher fikri bende bulunsa da, bununla beraber sonlu bir varlık olduğum için, sonsuz bir cevher fikri, gerçekten sonsuz olan bir cevher tarafından bana konmuş olmadıkça bende bulunamaz. Sonsuzu, yani Tanrıyı gerçek bir fikirle idrak ediyoruz; ve denebilir ki bu fikir bizde kendi fikrimizden daha öncedir (…) Hangi faraziye yapılırsa yapılsın, bir Tanrı fikrinin bize bizden gelmesi imkânsızdır.

(Descartes, *İLK FELSEFE üzerine METAFİZİK DÜŞÜNCELER*, 170-171, 189, 193-194)

Verilen metni ontolojik delil açısından yorumlayınız.

2.1.4. Dinî Tecrübe Delili

Allah'ın (cc) varlığını kanıtlamak için ortaya konulan delillerden bir diğeri dinî tecrübe delilidir. Bu delil inanma duygusunun sonucunda insanın yaratıcı arayışında olması ve yaratıcıyla iletişime geçmeye çalışması, O'na yaklaştığını hissetmesi gibi manevi deneyimler üzerinden Allah'ın (cc) varlığının kanıtlanması temeline dayanır.[24] Dinî tecrübe sırasında hissedilen duygular başkalarına anlatılabilir ancak bu duyguların bir insanda bıraktığı derin etki sadece o kişiye özeldir. Bir başkasının yaşadığı manevi coşkuyu tam olarak hissedebilmek için o duyguyu bizzat tecrübe etmek gerekir. İslam âlimlerinden Gazali, bu konuda şunları söyler: "Bazı insanlar yüksek bir şiir veya musiki zevkine sahip olurlar. Bu kimselerde bu tür zevkler o kadar güçlü olur ki bir şiir veya bir ezgi onları güldürecek, ağlatacak, bayıltacak hâle getirir. Bu tesirler, konuyla ilgili yüksek zevke sahip olmayan kimselerde ortaya çıkmaz. Şiir ve musiki konusunda uzman olan kişilerin hepsi toplanıp bu kimselerin hissettiklerini anlatmak istese buna güç yetiremezler."[25] Yaşandığı anla sınırlı olmayan dinî tecrübe, insanın sonraki duygu, düşünce ve davranışlarında önemli bir rol oynar.[26] Bu delil bireysel tecrübelere dayandığı için kozmolojik ve teleolojik delillerden farklılık gösterir.

Allah'ın (cc) varlığına dair akli ve nakli delillerle ilgili etkinliğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Sıra Sizde

Kur'an'da övgüyle bahsedilen bir peygamber olan Hz. İbrahim, putlara tapan babasına ve kavmine karşı mücadele etmiş, tevhit inancını savunmuştur.[27] Bu doğrultuda gök cisimlerine ve bunların sembolü olduğuna inanılan putlara tapmanın anlamsız olduğu, hiç kimseye faydası olmayan bu cisimlere tapmaktan vazgeçmeleri gerektiği konusunda kavmini uyarmıştır.[28]

Hz. İbrahim bir defasında kavmini, düştüğü şirk hastalığından kurtarmak ve onlara Allah'ın (cc) bir ve tek olduğunu ispat etmek düşüncesiyle gözleme dayalı bir akıl yürütmede bulunmuştur. Bu durum Enam suresinin 76-79. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır:

"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batanları sevmem" dedi. Ayı doğarken görünce, "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum" dedi. Güneşi doğarken görünce, "Rabbim budur; zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."

Hz. İbrahim yaşadığı bölgenin hükümdarı olan Nemrut'u, Allah'a (cc) inanmaya davet etmiştir. Nemrut Hz. İbrahim'in davetini reddetmekle kalmamış onunla bu konuda tartışarak Allah'a (cc) özgü sıfatların kendisinde de bulunduğunu iddia etmiştir.[29] Hz. İbrahim ile Nemrut arasında geçen söz konusu tartışma Bakara suresinin 258. ayetinde şöyle aktarılır: "Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim "Rabbim hayat veren ve öldürendir" deyince o, "Hayat veren ve öldüren benim" dedi. İbrâhim "Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir" dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez." *(Görsel 2.8)*

Görsel 2.8: *Hz. İbrahim'in kullandığı delillerden biri de Güneş'in doğuşu ve batışındaki düzendir.*

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bir başka olay da kavminin eğlenceye daldığı bir gün Hz. İbrahim'in putları kırmasıdır. Hz. İbrahim o gün puthaneye girmiş, en büyük put hariç hepsini baltayla parçalamıştır. Ardından kullandığı baltayı büyük putun boynuna asmış ve oradan ayrılmıştır. Kavmi döndüğünde gördükleri manzara karşısında dehşete düşmüş ve öteden beri Hz. İbrahim'den şüphelendikleri için hemen ona yönelmişlerdir.

Hz. İbrahim ile kavmi arasında geçen konuşma Enbiya suresinin 62-67. ayetlerinde şöyle aktarılmıştır: "Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın, ey İbrahim?' diye sordular. İbrahim, 'Hayır.' dedi, 'Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun!' (...) Sonra başlarını öne eğerek 'Bunların konuşamayacağını pekâlâ biliyorsun.' dediler. İbrahim, 'Öyleyse Allah'ı bırakıp da size ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız bu şeylere de yuh olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?' dedi."

1. **Putların ve gök cisimlerinin ilah olamayacağına dair Hz. İbrahim'in ortaya koyduğu gerekçeler nelerdir? Yazınız.**

   .....

   .....

   .....

2. **Hz. İbrahim'in Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini ispatlamak amacıyla ileri sürdüğü gerekçeler hangi delil türleriyle ilişkilendirilebilir? Açıklayınız.**

   .....

   .....

   .....

Öğrenme Günlüğü

Aşağıdaki öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Konu:	**Allah'ın (cc) Varlığının Delilleri**	**Tarih: ..... / ..... / .....**
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili önceden bildiklerim		
Benim için yeni olan bilgiler		
Merak ettiğim ya da araştırmak istediğim konular		
Benim için Allah'ın (cc) varlığını ispatlayan en güçlü delil		
Öğrendiklerim beni nasıl etkiledi?		

Kontrol Noktası

Aşağıda yer alan ayetlerin Allah'ın (cc) varlığının delillerinden hangisiyle ilişkili olduğunu altındaki boş alanlara yazınız.

1. "Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık yapan, yılların sayısını ve hesaplamayı bilesiniz diye ona menziller belirleyen O'dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de ayetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor."

(Yunus suresi 5. ayet)

.....

2. "Kesin olarak inananlar için yeryüzünde açık kanıtlar vardır. Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?"

(Zariyat suresi 20 ve 21. ayetler)

.....

3. "Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır."

(Rad suresi 3. ayet)

.....

4. "İnsan, daha önce hiçbir şey değil iken kendisini yarattığımızı düşünmez mi?"

(Meryem suresi 67. ayet)

.....

2.2. ALLAH'I İSİM VE SIFATLARIYLA TANIMAK

Konuya Başlarken

Elif ile Aslı arasında şöyle bir konuşma geçer:

Aslı: Allah'ın (cc) varlığı aslında şüphe götürmez bir gerçek. Geçen gün derste bu konudaki delilleri detaylıca incelemiştik. Hatırlıyorsun değil mi?

Elif: Hatırlıyorum ancak öğrenmemiz gereken bir konu daha var. O da Allah'ı (cc) tanımak. Çünkü O'nun varlığını delilleriyle bilmek O'nu tam olarak tanıdığımız anlamına gelmiyor.

Aslı: Nasıl yani? Allah'ın (cc) varlığını bilmekle O'nu tanımak aynı şey değil mi? Bunu biraz açar mısın?

Elif: Bir örnekle açıklayayım. Diyelim ki yan sınıfta bir öğretmenin var olduğunu biliyor ancak onun adını ve niteliklerini bilmiyorsun. Öğretmenin sınıfta var olduğunu biliyor olman onu tanıdığın anlamına gelir mi?

Aslı: Hayır.

Elif: İşte Allah'ı (cc) tanımak da bunun gibidir. O'nun varlığını bilmek önemlidir fakat O'nu tanımak için O'nun özelliklerini (nasıl bir ilah olduğunu) yani isim ve sıfatlarını bilmek gerekir.

...

Bu konuşmalardan hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Yüce Allah hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Allah'ın (cc) isim ve sıfatları denilince aklınıza gelenler nelerdir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Karekodda yer alan kaynağa ulaşarak esmayıhüsnayı inceleyiniz. Allah'ın (cc) büyüklüğü, insan ve kâinatla ilişkisi hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Aşkın bir varlık olan Allah'ın (cc) zatını duyu organlarıyla algılamak mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum **"Gözler O'nu idrak edemez, hâlbuki O gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır."**[30] şeklinde ifade edilir. Nitekim Hz. Peygamber bir seferde bağırarak Allah'ı (cc) zikreden bazı sahabilere "... *Ey insanlar! Kendinize biraz hâkim olun (sesinizi bu kadar yükseltmeyin). Çünkü siz sağır veya uzaktaki birine dua etmiyorsunuz. Bilakis Semi (her şeyi işiten) ve Basir (her şeyi gören) olana dua ediyorsunuz* ..." buyurarak Allah'ı tanımada O'nun isim ve sıfatlarını bilmenin önemine işaret etmiştir.[31] Bu yüzden Allah'ı (cc) isimleri, sıfatları ve eserleri üzerinden tanımaya çalışmak gerekir. O'nun isim ve sıfatları hakkıyla bilinirse nasıl bir yaratıcı olduğu daha iyi kavranmış olur. Bu durum bir yandan O'na duyulan sevgiyi artırır bir yandan da O'na olan inancı güçlendirir. Allah'ın (cc) zatını, sıfatlarını ve fiillerini en güzel şekilde tanımlayan, Allah'a (cc) ait güzel isimleri ifade etmek için kullanılan kavrama "esmayıhüsna" denir.[32] Kur'an-ı Kerim'de en güzel isimlerin Allah'a (cc) ait olduğu şu şekilde bildirilir: **"En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin..."**[33], **"Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur."**[34]

***Marifetullah**, Allah'ın (cc) zatı, sıfatları, fiilleri ve isimleri hakkındaki bilgi demektir.*

(Uludağ, "Marifet", 28/55)

Allah'ı (cc) daha iyi tanımak için O'nun isim ve sıfatlarıyla kâinat arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde anlaşılması gerekir. Varlık âlemi doğru bir şekilde incelendiğinde bu ilişki kolaylıkla fark edilebilir. İnsanın yaratılışı konusunda akıl yürüten biri, yaratmanın gerçekleşebilmesi için Allah'ın (cc) kudretinin yanı sıra ilminin de gerekli olduğunu fark eder. Böylece Allah'ın (cc) ilim ile kudret sıfatları arasındaki ilişkiyi kavrar. Varlıkları bu bakış açısıyla inceleyen kişi Allah'ın (cc) diğer isim ve sıfatları arasındaki ilişkiyi de görmüş olur. Bu durum, insanın Allah'ı (cc) bütüncül bir şekilde tanımasına yardımcı olur.

Allah'ın (cc) isimleri üç başlık altında incelenir.[35] Bunlar; Allah'ın (cc) zatıyla, kâinatla ve insanla ilgili isimleri şeklinde ifade edilmektedir.

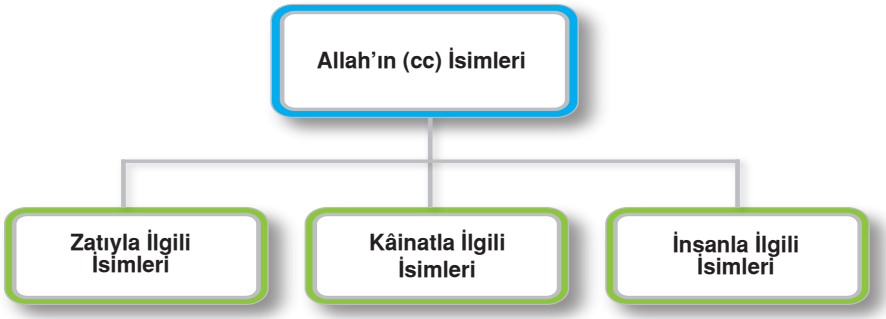

Bilgi Görseli 2.2 *Allah'ın (cc) isimlerinin sınıflandırılması*

İnsanın Allah'la (cc) iletişiminde esmayıhüsna önemli yer tutar. Araf suresinin 10. ayetinde "En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin..." buyrularak Allah ile iletişime geçerken O'nun isimlerinin zikredilmesi istenir. İnananların dualarında Allah'ın (cc) isimleriyle O'na yönelmeleri daha doğru olur. Örneğin bir hastalık sebebiyle dua eden biri Allah'ın (cc) "şifa veren" anlamına gelen Şafi ismini, günahlardan arınmak isteyen biri O'nun çok bağışlayıcı anlamına gelen "Gafur" ismini zikrederek O'na dua edebilir. "Ya Rabbi sen Şafi'sin, tüm hastalıkların şifası sadece sendedir. Bana şifa ver." cümlesi bu tür dualara örnektir.

1. Allah'ın (cc) Zatıyla İlgili İsimleri: Bu isimler sadece Allah'ta (cc) olan, başka varlıklarda olmayan özellikleri ifade eder. Evvel ve Baki isimleri bunlara örnek olarak verilebilir. Evvel ismi, Allah'ın (cc) varlığının başlangıcının olmamasını ifade eder.[36] Allah (cc), herhangi bir şeyi yaratmasına bakılmaksızın her zaman vardır. Allah (cc) Baki'dir, yani ölümsüzdür. Diğer varlıklar gibi ölüm veya yok oluş O'nun için söz konusu değildir.[37]

2. Allah'ın (cc) Kâinatla İlgili İsimleri: Bu isimler tabiatın yaratılışı ve işleyişiyle ilgilidir. Halık, Melik, Musavvir, Rahman, Rezzak bunlara örnektir.[38] Halık ismi "yaratan" anlamına gelmektedir. O'nun Bâri, Fâtır, Musavvir gibi isimleri yaratmasının çok boyutlu olduğunu gösterir. Bâri "örneksiz yaratan", Fâtır "yoktan yaratan," Musavvir "varlıklara şekil ve suret veren" anlamına gelmektedir *(Görsel 2.9)*. Rezzak "canlıların rızkını karşılayan" demektir.

Rahman ise "sonsuz merhametiyle tüm canlılara ihsanda (iyilikte) bulunan" anlamına gelir. Canlılara ihsanda bulunmanın bir şekli onlara muhtaç oldukları rızkı vermektir. Dolayısıyla Rezzak ismi Rahman ismiyle ilişkilidir. O'nun merhametini ifade eden bir diğer ismi Rahîm'dir. Rahîm "çok merhamet edici" anlamına gelir.[39] Allah (cc) her şeyin mutlak sahibi, tek yöneticisidir. Kâinatı yaratıp kendi hâline bırakmış değildir.[40] "Egemenliğin mutlak sahibi" anlamına gelen Melik ismi O'nun bu yönünü ifade eder.[41]

Görsel 2.9: *Varlıklara verilen suretler ve şekiller Musavvir isminin yansımalarındandır.*

3. Allah'ın (cc) İnsanla İlgili İsimleri: Bu isimler Allah (cc) insan ilişkisinde insanı muhatap alan isimlerdir. Kur'an-ı Kerim'de geçen Şekur[42] ve Tevvab[43] isimleri bunlara örnektir. Şekur "küçük amellere büyük karşılıklar veren", Tevvab ise "kullarına tövbe yollarını gösteren ve onların tövbelerini kabul eden" anlamına gelir.[44] Şekur ismi insanı nimetlere şükretmeye yönlendirir. Bu ismin zikredildiği bir ayette **"Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir."**[45] buyrularak şükreden insanın fazlasıyla ödüllendirileceği bildirilir. Şükretmek, nimetlerin kıymetini bilmenin işareti olarak insanı sevilmeyen bir nitelik olan nankörlükten korur. Tevvab isminin zikredildiği bir ayette ise Allah'ın (cc) tevbeleri kabul edeceği, çok merhametli olduğu bildirilir.[46] Tevvab ismini bilen insan günahları fazla olsa da ümitsizliğe kapılmayarak tövbesinin kabul edileceği ümidiyle Allah'a (cc) yönelir.

Allah'ı (cc) daha iyi tanımak için O'nun isimlerini bilmenin yanında sıfatlarını da bilmek gerekir. Bu sıfatlar çeşitli şekillerde ifade edilmiş olsa da genel olarak zatî sıfatlar, fiilî sıfatlar ve haberî sıfatlar olmak üzere üçe ayrılır.[47]

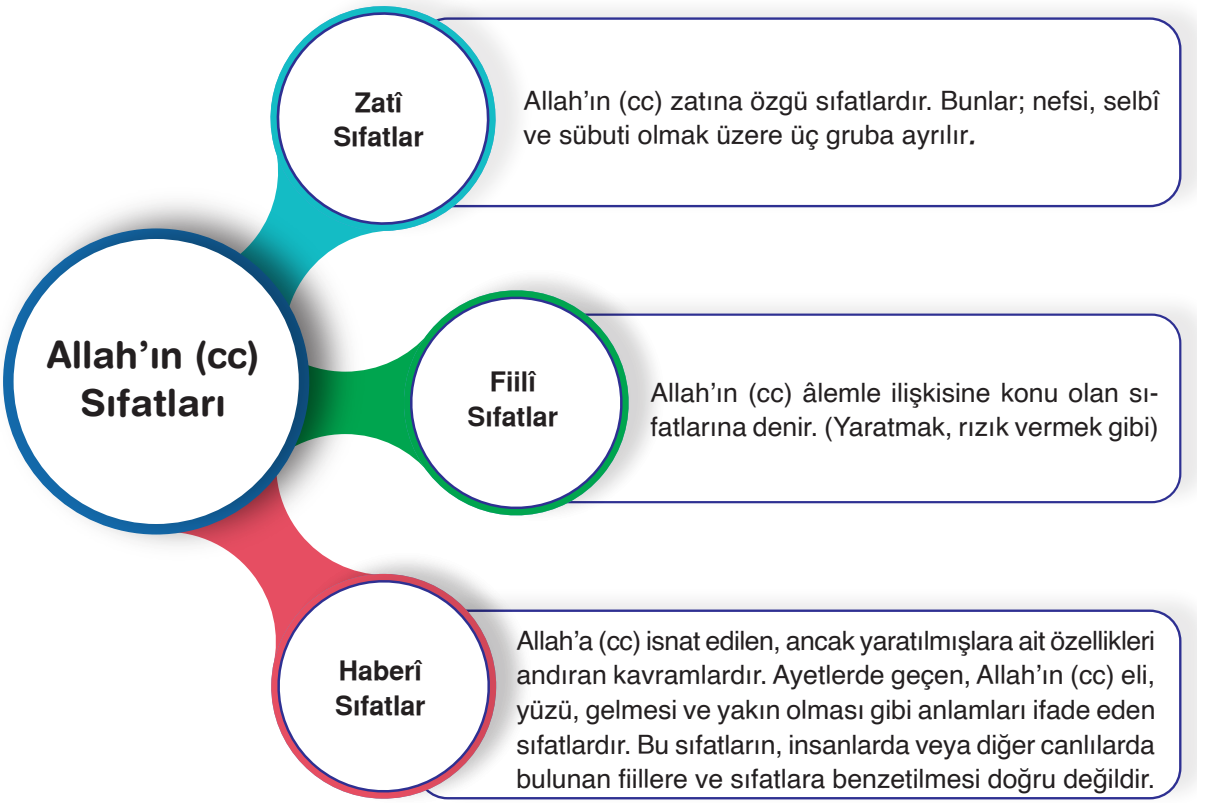

Bilgi Görseli 2.3: *Allah'ın (cc) sıfatları*

Allah'ın (cc) sıfatları yaratılmışların sıfatları gibi sonradan meydana gelmiş değildir. İsimlendirmede benzerlik olsa da bu sıfatlar yaratılanların sıfatına benzememektedir. Örneğin Allah'ın (cc) görmesini ifade eden basar sıfatıyla, insanın görme yetisi arasında sadece isim olarak benzerlik vardır.[48] Dolayısıyla Allah'ın (cc) görmesinin canlıların görmesiyle aynı olduğunu düşünmek doğru değildir.

Yüce Allah'ın sıfatları içerisinde, insan hayatında etkileri ve yansımaları daha belirgin olan birtakım sıfatlar bulunmaktadır. Bunlar arasında hayat, ilim, semi, basar, irade, kudret, kelam ve tekvin sıfatları öne çıkmaktadır.

Allah'ın (cc) bazı sıfatları ve anlamları

Hayat
Allah'ın (cc) canlı, diri ve her an faaliyet hâlinde olmasıdır.

İlim
Allah'ın (cc) her şeyi bilmesidir.

Semi
Allah'ın (cc) her şeyi işitmesidir.

Basar
Allah'ın (cc) her şeyi görmesidir.

Kudret
Allah'ın (cc) sınırsız güç sahibi olmasıdır.

Kelam
Allah'ın (cc) konuşmasıdır. O, dilediği varlıklarla dilediği şekilde konuşur.

İrade
Allah'ın (cc) her şeyi dilediği gibi yapmasıdır.

Tekvin
Allah'ın (cc) yaratmasıdır. O dilediğini yaratır.

Bilgi Görseli 2.4: *Allah'ın (cc) bazı sıfatları*[49]

Etkinlik-6

15 dk.

Adı	*Allah'ı (cc) İsim ve Sıfatlarıyla Tanıyorum*
Amaç	*Ayet ve hadislerden hareketle Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını fark edebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki ayet ve hadisleri okuyunuz.
- Ayet ve hadislerde yer alan Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını tespit ediniz.

"... Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir."

(Neml suresi 40. ayet)

"O, karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir)."

(Enam suresi 96. ayet)

"Allah, hak ve adâletle hükmeder. Allah'tan başka taptıkları ise hiçbir hükümde bulunamazlar. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

(Mümin suresi 20. ayet)

"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."

(Zariyat suresi 58. ayet)

"Göklerdeki ve yerdeki her şey, mülkün sahibi, mukaddes, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ı tespih eder."

(Cuma suresi 1. ayet)

"Allah güzeldir, güzelliği sever..."

(Müslim, "İman", 39)

"Allah'ım sen affedicisin, affı seversin beni affet."

(Tirmizî, "Deavât", 84)

- Tespitlerinizi aşağıdaki tabloda ilgili alanlara yazınız.

Allah'ın (cc) isimleri	Allah'ın (cc) sıfatları

- Oluşturduğunuz tabloyu öğretmen rehberliğinde kontrol ediniz.

Değerlendirme

Tespit ettiğiniz isim ve sıfatlardan hareketle Allah (cc) âlem ilişkisi hakkında yaptığınız çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*Düşün ve İlişkilendir*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasındaki ilişkiyi örneklendiren aşağıdaki metni okuyunuz.

  Allah'ın (cc) Basir ismi basar sıfatından kaynaklanır. Çünkü "görme" sıfatı olmayan bir varlığın "gören" ismiyle nitelendirilmesi mümkün değildir. Allah'ın (cc) bazı isimleri O'nun birden fazla sıfatıyla ilişkilidir. Mesela Allah'ın (cc) Hay ismi O'nun kudret, tekvin ve ilim gibi sıfatlarıyla ilişkilidir. Çünkü kudret, ilim ve yaratma gibi sıfatlar olmadan bir şeye hayat vermek mümkün değildir.

  (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)
- Aşağıdaki tabloda Allah'ın (cc) bazı isim ve sıfatlarına yer verilmiştir. Okuduğunuz metinden hareketle örnekteki gibi Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını ilişkilendiriniz (Bir isim birden fazla sıfatla ilişkilendirilebilir.).

Allah'ın (cc) Bazı İsimleri	**Allah'ın (cc) Bazı Sıfatları**					
	Basar	Beka	İlim	İrade	Kudret	Tekvin
Hay			✓		✓	✓
Âlim						
Baki						
Halık						
Kadir						

Değerlendirme

Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasındaki benzerlik ve farklılıkları tablodaki örnekten hareketle ilgili alanlara yazınız.

Allah'ın (cc) İsimleri	**Allah'ın (cc) Sıfatları**	**Benzerlik**	**Farklılık**
Âlim	İlim	Her ikisi de Allah'ın (cc) bilgisinin sınırsız, ezeli ve ebedi olduğunu ifade eder.	İlim, Allah'ın (cc) sahip olduğu bilme özelliğidir. Âlim ise bu özelliğe sahip olan Allah'ın (cc) bizzat kendisinin adıdır.
Kadir	Kudret		
Halık	Tekvin		
Basir	Basar		

Allah'ın (cc) isimlerinden bazıları O'nun sevgisini, merhametini ve cömertliğini ifade eder. Vedud, Afüv, Kerim, Cemil isimleri bunlardandır. Vedud ismi "yarattıklarının daima iyiliğini isteyen, onları seven" anlamlarına gelir. Canlılardaki sevgi duygusunun kaynağı Vedud ismidir. "Affediciliği bol olan, hataları, günahları tamamen silip bağışlayan" anlamlarına gelen Afüv ismi, insanlarda bir davranış olarak başkasının hatasını affetmek şeklinde tecelli eder (yansır). Kerim ismi "vaad ettiği şeyi yerine getiren, çok cömert, nimet ve ihsanı bol olan" anlamlarına gelir. Verilen sözü tutmak, hediyeleşmek, başkasına ikramda bulunmak gibi davranışların tamamı Kerim isminin yansımasıdır.[50] Allah'ın (cc) bir ismi de "güzel" anlamına gelen Cemil'dir.[51] Kâinatta görülen maddî ve manevî güzellikler O'nun Cemil isminin yansımasıdır *(Görsel 2.10)*.

Görsel 2.10 *Baharda açan çiçeklerdeki güzellikler Allah'ın (cc) Cemil isminin yansımalarındandır.*

Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının kâinattaki tecellileriyle ilgili daha fazla örnek için karekoddan yararlanınız.

Allah'ın (cc) isimlerinden bazıları O'nun yüceliğini ve kudretini ifade eder. Aziz, Kadir, Kebir isimleri bunlardandır. Aziz ismi "yenilmeyen, yegane galip" demektir. Kadir ismi "her şeye gücü yeten" anlamına gelirken Celil ismi "azamet sahibi" demektir. Allah'ın (cc) yüceliğini ifade eden isimlerden biri olan Kebir ismi "zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek kadar büyük ve ulu olan" demektir. Enerji yüklü yıldırımları yeryüzüne indirmesi Allah'ın (cc) bu isimlerinin bir yansımasıdır[52] *(Görsel 2.11)*.

Görsel 2.11: *Bazı doğa olaylarında Allah'ın (cc) Kadir, Kebir, Celil gibi isimleri öne çıkar.*

Etkinlik-8

20 dk.

Adı	*Varlığa Yansıyanlar*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatları arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki görseli inceleyiniz. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının muhabbet kuşu üzerindeki yansımaları ile ilgili metni okuyunuz.

Yüce Allah'ın isimlerinden biri olan Hakim, her şeyi yerli yerine koyan, her fiilinde uygun olanı yapan anlamına gelir. Bu isim yaratılan her varlıkta tecelli ettiği gibi muhabbet kuşunda da kendini gösterir. Örneğin muhabbet kuşunun vücut yapısı, uçabilecek özellikte yaratılmıştır. İnce kemikleri, hafif yapısı ve aerodinamik kanatları ona kolayca uçma yeteneği kazandırır. Bu özellik, Allah'ın (cc) hikmeti sayesinde muhabbet kuşuna en uygun şekilde verilmiştir.

Allah'ın (cc) sıfatlarından biri iradedir. Bu sıfatın muhabbet kuşu üzerindeki yansıması onun Allah'ın (cc) iradesiyle yaratılmış olmasıdır. Aynı şekilde ona verilen tüm nimetler de Allah'ın (cc) iradesinin bir diğer yansımasıdır.

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

- Verilenlerden hareketle aşağıdaki grafik düzenleyicide Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının varoluşa yansımalarını karşılarındaki alana yazınız (Vereceğiniz örnekler birden fazla ismi veya sıfatı kapsayabilir.).

Halık	.....
İlim	.....
Kudret	.....
Melik	.....
Rahman	.....
Rezzak	.....
Tekvin	.....

Değerlendirme

Verdiğiniz örneklerden yararlanarak bu isim ve sıfatlar arasındaki ilişkiyi belirleyip aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-9

15 dk.

Adı	*Allah'ın (cc) Bazı İsim ve Sıfatları*
Amaç	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarına sözlü ve yazılı iletişimde bağlamına uygun olarak yer verebilme*
Ürün	*Fanzin (Herkesin üretebileceği yazılı veya görsel içerik taşıyan bağımsız yayınlardır. Kişisel olarak tasarlanır. Tasarım ve şekli genel olarak gazeteye benzer.)*

Ön Hazırlık

- Öğretmen rehberliğinde sınıf mevcuduna göre uygun sayıda gruplar oluşturarak görev dağılımı yapınız.
- Bir haftalık süre içerisinde değerlendirme ölçütlerinde yer alan kriterleri dikkate alarak Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hakkında güvenilir kaynaklardan bilgi toplayınız.
- Edindiğiniz bilgilere uygun görseller hazırlayınız.

Yönerge

- Özgün bir fanzin hazırlayınız.
- Hazırladığınız çalışmayı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Çalışmanızı sınıf panosu veya okul kütüphanesinde sergileyiniz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Varlıkların tamamı Allah'ın (cc) isimlerinin tecellisidir.[53] Kışın ölü gibi duran toprağın, ilkbaharda tekrar canlanarak binlerce farklı hayat formuna ev sahipliği yapması Hay ve Muhyi isimlerinin tecellilerindendir. Okyanusun derinliklerinde yaşayan bir balığın en ince ayrıntısına kadar yaratılması, bir mağaranın en kuytu köşesindeki canlıların rızkının verilmesi, Rezzak ve Basir isimlerinin tecellisidir. Bu, hiçbir şeyin gözden uzak ve kontrol dışı olmadığını, her detayın görüldüğünü gösterir. Allah'ın (cc) insandan istediği şeylerden biri, varlıkların O'nun isimlerinin yansımaları olduğunu bilerek onlarla merhamete dayalı bir ilişki kurmasıdır *(Görsel 2.12).* Hz. Peygamber "*Rahman, merhametli olanlara merhamet edendir. Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin.*"[54] hadisiyle bu duruma işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir hayvana, bir bitkiye hatta toprağa ve suya gösterilen merhamet ve saygı, sadece o varlığa değil onun ardında tecelli eden ilahi isme ve o ismin sahibine duyulan bir saygıdır. Bir ağacı korumak, Musavvir olan Allah'ın (cc) sanatına saygıdır. Bir nehri kirletmemek, Kuddüs ismine, bir canlının yaşam hakkına saygı göstermek, aslında Hay ismine hürmettir.

Görsel 2.12: *Canlılara şefkat göstermek, Allah'ın (cc) Rahman ve Rahîm isimlerinin tecellilerindendir.*

Sınıf mevcuduna uygun şekilde öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız. Allah'ın (cc) Rahman ismini hatırlatan ve insandaki merhamet duygusunu hayata geçiren bir sosyal sorumluluk projesi oluşturunuz.

Hadiste insanın varlıklarla ilişkisinin hangi çerçevede olması gerektiği belirtilmektedir. İlgili hadiste ayrıca insanın Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazılarını davranışlarıyla kendi hayatına yansıtabileceğine işaret edilmektedir. Örneğin Rahman ismi, insanı her canlıya merhametle davranmaya teşvik ederken; Rahîm ismi muhtaçlara şefkat ve yardımla yaklaşmayı öğretir.[55] Böylesi davranışlar sergileyen bir insanın üzerinde Rahman ve Rahîm isimlerinin tecellileri görülür. Bu durum sadece Rahman ve Rahîm isimlerine özel olmayıp Allah'ın (cc) pek çok ismi için geçerlidir. Örneğin bir kimse davranışlarında adaleti gözettiğinde Adl isminin, gereksiz şeylerden uzaklaştığında Hakim isminin, temizliğe dikkat ettiğinde Kuddüs isminin, cömert bir kişilik sergilediğinde Kerim isminin yansımaları üzerinde görülür *(Görsel 2.13)*.

Görsel 2.13: *Doğayı temizleyen kimse, Kuddüs ismini bir yönüyle hayatına yansıtmış olur.*

Yaşamını esmayıhüsnaya göre düzenlemeye çalışan insan, Allah (cc) ile bağının güçlendiğini hisseder. Allah'a (cc) yakın olduğunu hisseden kimsenin iç dünyasını huzur kaplar. Esmayıhüsnanın yaygın bir şekilde davranışlara yansıtılması toplumsal hayatta da huzur ve güven ortamının oluşmasına katkıda bulunur. Her Müslüman'dan bu isimlerin anlamını bilmesi ve bu isimlerin çizdiği doğrultuda hayatını anlamlandırması beklenir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"... Allah (cc) adaletle davrananları sever."**[56], **"... İyillik edin. Allah (cc) iyilik yapanları sever."**[57] mealindeki ayetler bu isimlerin hayata yansıtılması gerektiğine işaret eder. Hz. Peygamber de "*Allah güzeldir, güzel olanı sever; temizdir, temizliği sever; kerem sahibidir; cömertliği sever.*"[58] hadisiyle aynı gerçeği vurgular.

Sıra Sizde

İnsan vücudundaki en büyük organ olan karaciğer, hayati öneme sahip birçok görev üstlenir. Kanın pıhtılaşması için gerekli maddelerin büyük bir kısmı burada üretilir. Eğer bu maddeler üretilmezse kanamalar zor durur ve vücut zarar görebilir. Ayrıca bağışıklık sistemi için önemli bazı proteinlerin üretimi de karaciğer tarafından gerçekleştirilir (*Görsel 2.14*). Karaciğer vücuda enerji sağlayan organlardan biridir. Nişasta depolayarak açlık durumunda bu depoyu enerjiye çevirir. Yemek yenmediğinde devreye girerek kan şekerinin çok fazla düşmesini önler. Özellikle uzun süre aç kalındığında glikoz üretimini artırarak kan şekeri dengesinin korunmasına yardımcı olur.[59]

Bu görevler karaciğerin işlevlerinden sadece birkaçıdır ve sağlıklı bir yaşam için büyük önem taşır.

Akıl ve irade sahibi olmayan karaciğer sistemli bir şekilde ve insanın iradesinden bağımsız olarak çalışmaktadır. Peki ne yaptığının, niçin yaptığının, kimin faydasına çalıştığının bilincinde olmayan karaciğeri diğer organlarla ortak bir amaç doğrultusunda çalıştıran irade nedir?

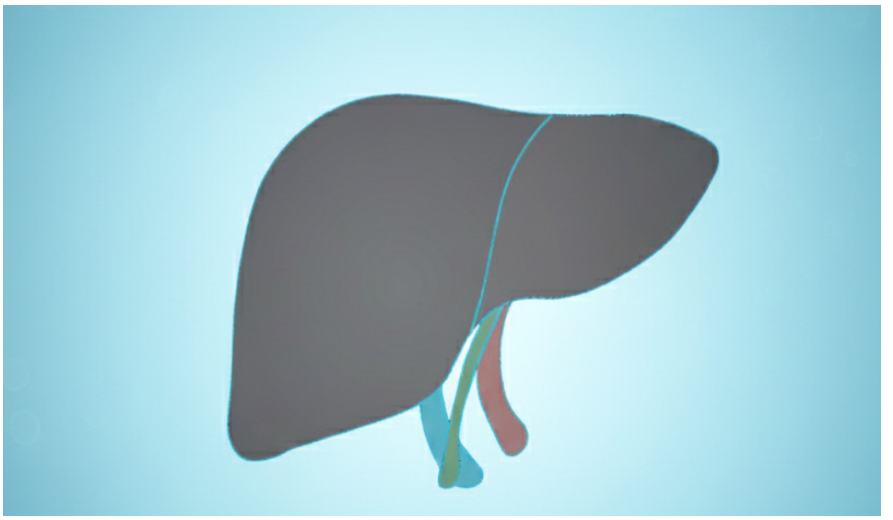

Görsel 2.14: *Karaciğer, insan hayatı için önemli görevler üstlenen organlardan biridir.*

Karaciğerin metinde bahsedilen görevleri yapması yaratıcının hangi isim ve sıfatları ile ilgilidir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Performans Görevi

20 dk.

Görev	*Allah'ın (cc) isim ve sıfatları konulu bilgi görseli hazırlama*
Amaç	*Allah'ı (cc) gereği gibi tanıyabilmek için O'nun isim ve sıfatlarını bağlamına uygun kullanabilme*
Ürün	*Bilgi görseli*
Değerlendirme Ölçütleri	*Kaynakları kullanma, bilgi toplama, dil ve anlatım kurallarına uygunluk*

Ön Hazırlık

- Öğretmen rehberliğinde sınıf mevcuduna uygun sayıda gruplar oluşturarak görev dağılımı yapınız.
- Bir haftalık süre içerisinde değerlendirme ölçütlerinde yer alan kriterleri dikkate alarak Allah'ın (cc) isim ve sıfatları hakkında güvenilir kaynaklardan bilgi toplayınız.
- Edindiğiniz bilgileri görsellerle destekleyiniz.

Yönerge

- Elde ettiğiniz materyallerle özgün bilgi görselleri oluşturunuz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki görsellerin karşısında Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazıları verilmiştir. Verilen isim ve sıfatlar görsellerle ilişkili ise yanlarına (✓) işaretini, ilişkili değilse (X) işaretini koyunuz. Cevabınızın gerekçesini boş bırakılan alana yazınız.

Rahman ( ) **Rezzak ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Musavvir ( ) **Kelam ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Kadir ( ) **Vedud ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Basar ( ) **Rahîm ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Afüv ( ) **Kerim ( )**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

• Allah'ın (cc) eksikliklerden münezzeh olması ne anlama gelmektedir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾
هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ
الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۚ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ
الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

(Haşr suresi 22-24. ayetler)

Etkinlik-10

15 dk.

Adı	*Haşr Suresi 22-24. Ayetler*
Amaç	*Haşr suresinin 22-24. ayetlerinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Haşr suresinin 22-24. ayetlerinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayetlerde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

İlim ile merhamet arasındaki ilişkiye günlük hayattan da örnekler bulunabilir. Mesela ilk yardım bilgisi olmayan bir kişinin merhamet etme düşüncesiyle yaralı birine yanlış müdahalede bulunması o kişinin hayatını kaybetmesine neden olabilir. İlim ile merhamet arasındaki ilişkiyi gösteren diğer örnekler neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Allah (cc) Kur'an'da kendisini insanlara isim ve sıfatlarıyla tanıtır. Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarından bazılarının zikredildiği Haşr suresinin 22-24. ayetleri bunun örneklerinden biridir. Bu ayetlerde Allah'ın (cc) bazı isimleri üzerinden O'nun birliğine ve ilminin sonsuzluğuna dikkat çekilir. Ayetlerde öne çıkan bir başka konu da Allah'ın (cc) rahmetinin genişliğidir. Ayrıca en güzel isimlerin Allah'a (cc) özgü olduğu vurgulanarak O'nun kusursuz oluşuna işaret edilir. İlgili ayetlerde Allah'ı (cc) anlatan ifadelerin tamamı insanın Rabb'ini daha iyi bilmesine yöneliktir. Dolayısıyla bu ayetlerde söz konusu isim ve sıfatların zikredilmesinden maksat Allah'ı (cc) doğru tanıtmaktır.

Müfessirlere göre ayetlerde Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının belli bir sırayla zikredilmesinin çeşitli hikmetleri bulunmaktadır. O'nun ilim sıfatının Rahman ve Rahîm isimlerinden önce zikredilmesi ancak her şeyi bilen bir varlığın hakkıyla merhamet edebileceğine işarettir. Örneğin Allah'ın (cc), merhametiyle tüm canlıların birbirinden farklı rızıklarını karşılaması ancak her canlıya uygun rızkı bilmekle (ilimle) mümkündür. Öte yandan Allah'ın (cc) Rahman ve Rahîm isimlerinin diğer isimlerinden önce zikredilmesi O'nun rahmetinin öncelikli oluşunun işaretidir. Bâri isminin Musavvir isminden önce zikredilmesi de bir şeye şekil vermeden önce onun zatının yaratılması gerektiğine işarettir.[60]

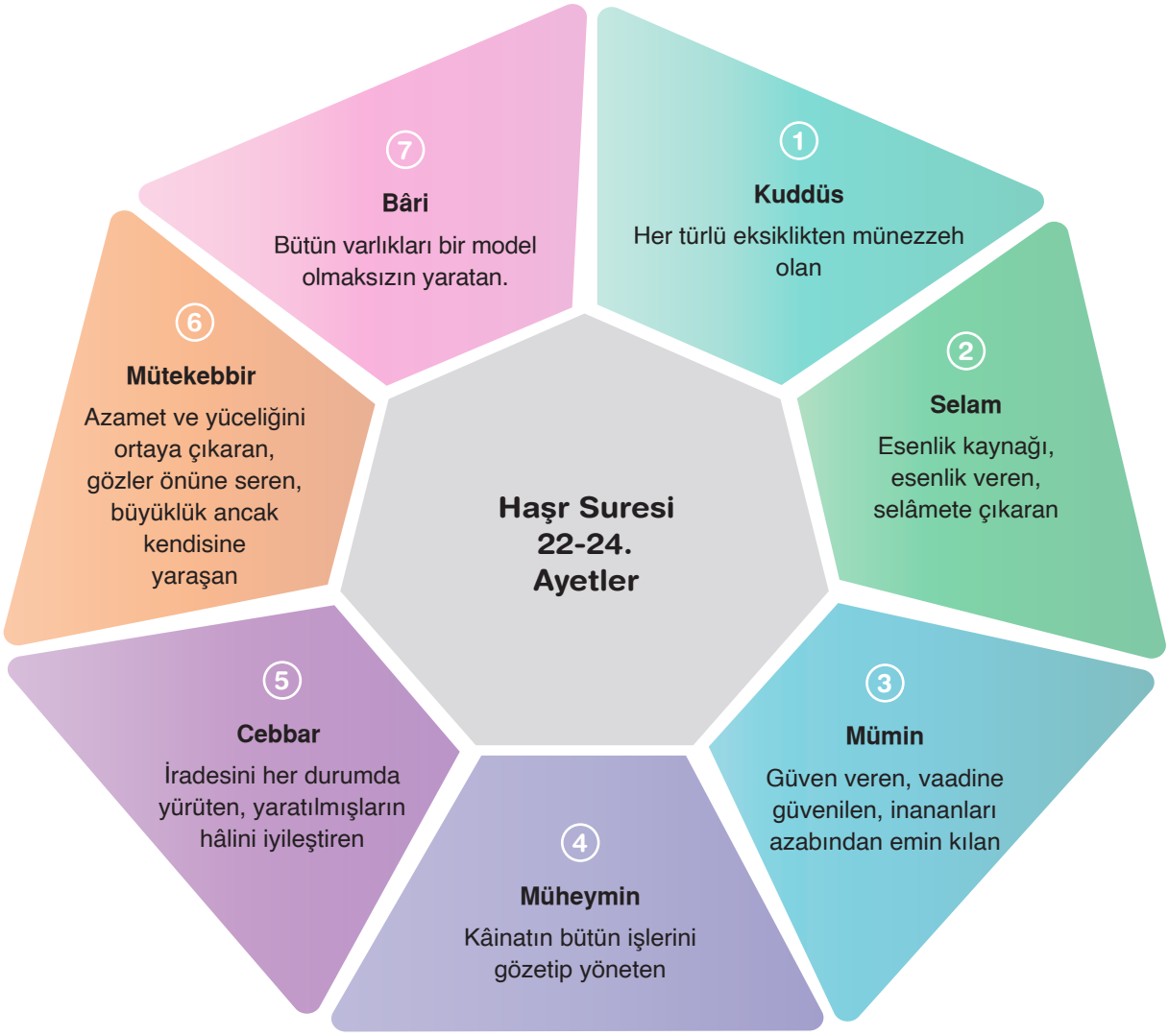

Bilgi Görseli 2.5: *Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde yer alan Allah'ın (cc) bazı isimleri* [61]

Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde vurgulanan bir başka husus en güzel isimlerin Allah'a (cc) ait olduğu gerçeğidir. Buna göre hiç kimse Allah'a (cc) bu isimlerde ortak olamaz.[62] Son ayette ise göklerde ve yerde bulunan tüm varlıkların Allah'ı (cc) tespih ettiğinden bahsedilmektedir. Bir kavram olarak tespih; Allah'ı (cc) kendisine uygun olmayan tüm nitelemelerden uzak görmek ve ibadet etmek anlamlarına gelmektedir.[63]

Haşr suresinin 22-24. ayetlerine göre Allah'ı (cc) tanımanın iki farklı boyutunun olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi Allah'ı (cc) tüm isim ve sıfatlarını dikkate alarak bütüncül bir bakış açısıyla tanımaktır. İkincisi ise bu isimlerden hayata yansıtılabilecek olanların belirlenmesi ve kişinin yaşantısını buna göre düzenleme konusunda gayretli olmasıdır.[64]

Haşr suresinin 22-24. ayetleri ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Okuma Parçası **ESMÂ-ÜL HÜSNÂ**

(...)
Kâinat sarayında, mîmârî ve san'atın,
Sonsuzlara hükmeden, o yüce saltanatın,
İçgüdüyle çırpınan, küçücük bir kanadın,
Herşeyin sahibidir, mülkün MELÎK idir O.
(...)

Kim ki, aşk ile girer, Hâk yolunda gayrete,
Selâm yağmuru iner, dünya ve âhirete,
Dilediği her kulu, çıkarır selâmete,
Dert ve belâdan uzak, en yüce SELÂM dır O.

(...)
Noksanları gideren, kırılmışı onaran,
Eşsiz irâdesiyle, ilâhi sistem kuran,
Zâlim ve müşriklere, cebriyle karşı duran,
Dilediği herşeyi, yaptıran CEBBÂR dır O.
(...)

Ne kadar benzese de, insanlar birbirine,
Çizgi, ayrı çizilmiş, o parmak izlerine,
Benzemez kaderleri, hiçbirinin birine,
Her şeyi, ayrı kılan, ulu MUSAVVİR dir O.
(...)

(Cengiz Numanoğlu, Genel ağdan alınmıştır.)

Kontrol Noktası

"Kur'an'dan Mesajlar: Haşr Suresi 22-24. Ayetler" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Çıkardığım üç mesaj

3
1. .....
2. .....
3. .....

Beni en çok etkileyen iki isim

2
1. .....
2. .....

Öğretmenime sormak istediğim bir soru

1
1. .....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

		Ölçütler			
Adı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Soyadı:					
Tarih:		4	3	2	1
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili merak ettiklerimi belirleyebilirim.					
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili sorular sorabilirim.					
Allah'ın (cc) varlığının delillerini inceleyebilirim.					
Allah'ın (cc) varlığının delilleriyle ilgili inceleme sonuçları hakkında çıkarım yapabilirim.					
Ayet ve hadislerde yer alan Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını tespit edebilirim.					
Allah'ın (cc) isimleri ve sıfatları arasında ilişki kurabilirim.					
Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının benzerlik ve farklılıklarını açıklayabilirim.					
Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarını sözlü ve yazılı iletişimde bağlamına uygun olarak kullanabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerin mealini bulabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerde geçen konu ve kavramları belirleyebilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetleri içeriklerine göre sınıflandırabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerin içerdiği mesajlarla ilgili çıkarım yapabilirim.					
Haşr suresi 22-24. ayetlerde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarımı ifade edebilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 28 soru verilmiştir.

Kutucuklarda Allah'ın (cc) bazı isim ve sıfatları verilmiştir. 1–7 numaralı maddelerde ise bu isim ve sıfatlara işaret eden ayetler yer almaktadır. Ayetin işaret ettiği ismi/sıfatı, kutucuklardaki harflerden yararlanarak ilgili boşluğa yazınız. Aynı harfi birden fazla madde için kullanabilirsiniz.

a	b	c	ç	d
Basar	Halık	Hayat	İlim	Kelam
e	**f**	**g**	**ğ**	**h**
Kudret	Rahîm	Semi	Tekvin	Tevvab

1. "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Eşi olmadığı hâlde nasıl çocuğu olabilir? Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur."

(Enam suresi 101. ayet)

.....

2. "Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin."

(Bakara suresi 128. ayet)

.....

3. "O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir…"

(Bakara suresi 253. ayet)

.....

4. "Kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse bilsin ki Allah'ın belirlediği sürenin sonu mutlaka gelecektir. O; her şeyi bilir, her şeyi işitir."

(Ankebut suresi 5. ayet)

.....

5. "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir."

(Ankebut suresi 20. ayet)

.....

6. "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

(Rum suresi 50. ayet)

.....

7. "... Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Allah her şeyi işitir ve görür."

(Hac suresi 61. ayet)

.....

Aşağıdaki 8-12. cümlelerin karşısındaki boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

Afüv	Cebbar	esmayıhüsna	Kuddüs	marifetullah	Selam	Vedud

8. Allah'ın (cc) "kendisine hiçbir şeyin zarar veremediği, ona yakışmayan yahut zarar verici her şeyden salim olan" anlamlarına gelen ismi	.....
9. Allah'ın (cc) "temiz, hiçbir eksikliğin veya çirkinliğin kendisine bulaşamayacağı varlık" anlamlarına gelen ismi	.....
10. Allah'ın (cc) güzel isimlerini ifade eden kavram	.....
11. Allah'ın (cc) "affediciliği bol olan, hataları, günahları tamamen silip bağışlayan" anlamına gelen ismi	.....
12. Allah'ın (cc) "varlıkları dilediği gibi emrine boyun eğdiren" anlamına gelen ismi	.....

Aşağıdaki 13-17. önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise "Doğru" ( ), yanlış ise "Yanlış" ( ) kutucuğunu işaretleyiniz ve cevabınızın gerekçesini yazınız.

13. Evrende gözlemlenen düzen, bu sistemin bir "düzenleyicisi/kurucusu" olduğunu gösterir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

14. Allah'ın (cc) canlılara rızık vermesi O'nun kelam sıfatının yansımasıdır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

15. Allah'ın (cc) isim ile sıfatları arasında ilişki vardır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

16. Allah'ın (cc) zatını kavramak mümkündür.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

17. Allah'ı (cc) tanımak için sadece O'na inanmak yeterlidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

Aşağıdaki 18-23. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

18. Allah'ın (cc) varlığı ile ilgili delilleri bilmek niçin önemlidir? Açıklayınız.

.....

.....

19. İnsan, kendisi ve çevresindekiler üzerine düşündüğünde evrendeki varlıkların başıboş olmadığı ve her şeyin belli bir hikmete yönelik yaratıldığı sonucuna ulaşır. Örneğin rüzgârlar yağmurun, Dünya'nın kendi ekseni etrafında dönüşü gece gündüzün, Güneş'in etrafında dönmesi ise mevsimlerin oluşmasında rol oynar. Bu durum her canlıda da böyledir. Canlıların organları belli bir hikmete yönelik olarak belli vazifeleri icra etmek üzere yaratılmıştır. Kur'an'da bu gerçeği vurgulayan pek çok ayet bulunmaktadır.

Yukarıdaki metinde Allah'ın (cc) varlığına ilişkin hangi delil yer almaktadır? Bu delili kısaca açıklayınız.

.....

.....

20. Allah'ın (cc) varlığına işaret eden doğa olaylarından iki tanesini örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

21. Allah'ın (cc) Rahman isminin yeryüzündeki yansımaları nelerdir? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

22. Allah'ın (cc) sıfatlarından bazıları insanda ve bazı canlılarda bulunan sıfatlara benzer. Ancak bu benzeşme sadece isimlendirme itibariyledir. Örneğin "basar" sıfatı Allah'ta (cc) sınırsız bir şekilde bulunmakla birlikte insanlarda ve diğer bazı canlılarda farklı mahiyette sınırlı bir şekilde bulunabilir.

Yukarıda verilen paragrafın konusu nedir? Yazınız.

.....

.....

23. Haşr suresinin 22-24. ayetlerinde geçen Bâri ve Selam isimlerinin ne anlama geldiğini kısaca açıklayınız.

.....

.....

Aşağıdaki 24-28. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

24. • "Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar bu delillerden yüz çevirerek geçip giderler."

(Yusuf suresi 105. ayet)

• "Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun işaretlerindendir..."

(Fussilet suresi 37. ayet)

• "Gökleri, yeri ve oralarda üretip yaydığı canlıları yaratması O'nun kanıtlarındandır..."

(Şura suresi 29. ayet)

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere evren _ _ _ _

Verilen cümledeki boş bırakılan alana yazılabilecek en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?

A) maddenin çeşitli hâllerinden ibarettir.

B) çok büyük cisimlerden oluşmaktadır.

C) Allah'ın (cc) varlığının delillerindendir.

D) düzen ve kaosun iç içe olduğu bir yerdir.

E) canlıların yaşam mücadelesi verdiği alandır.

25. Allah (cc) insanı en güzel biçimde yaratmış, üstün kabiliyetlerle donatmıştır. İnsan bedeni, içerisinde pek çok mekanizmanın uyumlu bir şekilde çalıştığı muhteşem bir fabrika gibidir. Bu fabrikanın ögelerinden olan böbrekler vücudun sıvı dengesini koruyan organlardır. Vücuda alınan sıvının gerekli kısmının saklanması, ihtiyaç fazlasının da idrar olarak atılması böbreklerin sağlıklı çalışmasına bağlıdır. Damarların içindeki sıvı miktarını ayarlamak suretiyle böbrekler kan basıncının normal düzeyde tutulmasını sağlar. Böbrekler tüm bu işlevleri karmaşık mekanizmalarla gerçekleştirir. Ayrıca böbrek, iç yapısındaki mineral dengesini değiştirerek geri emilen suyun miktarını ayarlayabilir. Böylelikle insanın sağlıklı bir hayat sürmesi amacıyla kendilerine biçilen rolü yerine getirir. Böbrekler gibi diğer organların da kendine has görevi ve çalışma sistemi vardır. İnsan bedenini bu şekilde yaratmak kusursuz bir ilmi, kudreti ve hikmeti gerektirir. Düşünen kimse bütün bunlardan Allah'ın (cc) varlığına ulaşabilir ve isimlerinin yansımalarını görebilir.

Buna göre

I. Böbrekler hücrelerden oluşan, rastgele ve bilinçsizce çalışan organlardır.

II. Akılsız bir organ olan böbreklerin bir amaç için çalışmaları yaratıcının varlığına işaret eder.

III. İnsanın her bir uzvunda Allah'ın (cc) varlığını gösteren pek çok delil vardır.

IV. Böbreklerin çalışma sistemi Allah'ın (cc) Âlim, Hakim gibi pek çok isminin bir yansımasıdır.

çıkarımlarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve II

B) II ve III

C) I, II ve IV

D) II, III ve IV

E) I, II, III ve IV

26. "Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de onu yeryüzündeki kaynaklara ulaştırdı. Sonra onunla renkleri çeşit çeşit ekinler çıkarıyor. Sonra ekinler kuruyor da onları sapsarı kesilmiş görüyorsun. Sonra da Allah onları kurumuş çer çöp hâline getirir. Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için bir öğüt vardır."

(Zümer suresi 21. ayet)

Bu ayetten aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Allah'ın (cc) varlığına ulaşabilmek için doğanın gözlemlenmesi gerekir.

B) Yüce Allah tabiat olaylarını belli bir düzen içerisinde yaratmaktadır.

C) Canlılar için gökten suyu indirmesi Allah'ın (cc) Tevvab isminin yansımasıdır.

D) Bitkilerin yaşamı da insanın yaşamına benzer şekilde belli aşamaları içerir.

E) Allah (cc) bitkilerin yaşamını sürdürebilmesi için gökten su indirmektedir.

27. "Sonradan meydana gelen her şeyin bir var edicisi olmalıdır."

Bu ifade Allah'ın (cc) varlığını ispatlamak için kullanılan delillerden hangisine ait bir önermedir?

A) Dinî tecrübe delili

B) Hudus delili

C) Ontolojik delil

D) Psikolojik delil

E) Sosyolojik delil

28. "Bir iyiliği açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedicidir; O'nun her şeye gücü yeter."

(Nisa suresi 149. ayet)

"Onlar düşünmüyorlar mı; gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratma konusunda acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi? Şüphesiz O'nun her şeye gücü yeter."

(Ahkaf suresi 33. ayet)

"Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüz hâle getiren ve yaşlandıran Allah'tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, O'nun her şeye gücü yeter."

(Rum suresi 54. ayet)

Bu ayetlerin tamamında aşağıdaki sıfatlardan hangisine değinilmiştir?

A) Kelam B) İlim C) Basar D) Kudret E) Semi

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

2. Ünite Sonnotlar

1 Neml suresi 64. ayet.
2 Kaf suresi 6. ayet.
3 bk. Özervarlı, "İsbât-ı Vâcib", 22/495.
4 bk. Evli, "Kozmolojik Argüman ve Farklı Formları", 71, 73; Arslan, *Felsefeye Giriş*, 281.
5 bk. Aydın, *Din Felsefesi*, 38-42; Matüridi, *Kitabü't-Tevhid*, 17-18; Topaloğlu, "hudûs", 18/305-306.
6 bk. Topaloğlu, "Hudûs", 18/304-305; Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 423.
7 Tur suresi 35. ayet.
8 Buhari, "Tevhid", 22.
9 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 836.
10 Kutluer, "Gâiyyet", 13/292-295.
11 Kamer suresi 49. ayet.
12 Müslim, "Kader", 4.
13 Mülk suresi 3-4. ayetler.
14 Mümin suresi 64. ayet; Tegabün suresi 3. ayet; Secde suresi 7. ayet.
15 Saffat suresi 6. ayet.
16 bk. Şimşek, "Tanrının Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", 75-77; Gazali, *İhyaü ulûmi'd-dîn*, 4/446-448.
17 bk. Hicr suresi 22. ayet; Nahl suresi 66. ayet; Vakıa suresi 68-70. ayetler.
18 Furkan suresi 47. ayet.
19 bk. Nahl suresi 12-16. ayetler.
20 *Güncel Türkçe Sözlük*, "ontoloji".
21 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 645.
22 Aydın, *Din Felsefesi*, 27-28.
23 Zariyat suresi 20-21. ayetler.
24 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 242.
25 bk. Gazali, *Mişkâtü'l-Envar*, 78; Aydın, *Din Felsefesi*, 85-86.
26 bk. Hemşinli, "Dinî Tecrübenin Nesnelliği Üzerine", 125-127.
27 bk. Nisa suresi 125. ayet; Meryem suresi 41. ayet.
28 bk. Enbiya suresi 66-67. ayetler; Ankebut suresi 16-17. ayetler; Saffat suresi 85-96. ayetler.
29 bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/408-409; Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 4/568-569.
30 Enam suresi 103. ayet.
31 Buhari, "Deavat", 50.
32 bk. "esmayıhüsna", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 78.
33 Araf suresi 180. ayet.
34 Taha suresi 8. ayet.bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/408-409; Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, 4/568-569.
35 Halimi, *el-Minhâc fî Şu'abi'l-Îmân*, 1/187-210; Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", 11/406-412.
36 bk. İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, 5/257.
37 "Bâkî", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 32.
38 Zümer suresi 62. ayet; Haşr suresi 23-24. ayetler; Rahman suresi 1. ayet; Zariyat suresi 58. ayet.
39 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/34.
40 bk. Enam suresi 59. ayet; Rahman suresi 29. ayet.
41 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 66-67.
42 bk. Şûra suresi 23. ayet.
43 bk. Bakara suresi 37. ayet.
44 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 105, 139.
45 Fatır suresi 30. ayet.
46 bk. Tevbe suresi 104. ayet.
47 Çelebi, "Sıfat", 37/104.
48 bk. Algül vd., *İlmihal*, 1/88-89.
49 bk. "Allah", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 16-17; bk. "hayat", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 130.
50 "Genel ağdan alınmıştır."; Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 117, 122, 140.
51 bk. Müslim, "İman", 147.
52 Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", 11/413-415.
53 bk. Ceyhan, "Tecelli", 40/241-242.
54 Tirmizi, "Birr", 16.
55 Gazali, *el-Maksadü'l-Esna*, 64.
56 Hucurat suresi 9. ayet.
57 Bakara suresi 195. ayet.
58 bk. Tirmizi, "Edeb", 41.
59 "Genel ağdan alınmıştır."
60 Razi, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 29/514.
61 bk. "esmayıhüsna", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 78-80; Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/303-304.
62 Matüridi, *Te'vîlatü'l-Kur'an*, 9/606.
63 İsfahani, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, 392.
64 Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/303-304.

3. ÜNİTE

İSLAM'IN EVRENSEL MESAJLARI

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ
3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK
3.3. İSLAM VE BARIŞ
3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar

- cihat
- emniyet
- hak
- liyakat
- emanet
- güven
- hukuk

Bu ünitede sizlerden

- İslam'ın evrensel mesajlarından biri olan tevhit ilkesi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarını bağlamına uygun kullanabilmeniz,
- İslam ve barış ilişkisini yorumlayabilmeniz,
- Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite sunusu

Ünite dosyası

Üniteye Başlarken

1. Günümüzde yaşanan savaş, açlık, göç gibi evrensel sorunların sebepleri neler olabilir? Görüşlerinizi ifade ediniz.
2. İslam'ın adalet, barış ve eşitlik anlayışı günümüzde yaşanan sorunların çözümüne nasıl yardımcı olabilir? Düşüncelerinizi paylaşınız.

3.1. İSLAM'IN TEVHİT İLKESİ

Konuya Başlarken

- İslam'ın evrensel mesajları neler olabilir? Cevaplarınızı tahtaya yazınız. Yazılan cevapları öğretmen rehberliğinde sınıfça değerlendiriniz.
- Tevhit kavramı hakkında neler biliyorsunuz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Doğru Bilginin Peşinde*
Amaç	*Tevhit ilkesi hakkında bilgi toplayabilme*

Ön Hazırlık

- Öğretmen rehberliğinde belirlediğiniz kaynaklardan tevhit ilkesi hakkında bir haftalık süre içerisinde bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikişer kişilik gruplara ayrılınız.
- Ön hazırlık sürecinde edindiğiniz bilgileri arkadaşınızla beş dakika tartışınız.
- Tevhit ilkesi hakkında topladığınız bilgileri verilen ayet ve hadislerden yararlanarak doğrulayınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki bilgi haritasını doldurunuz.

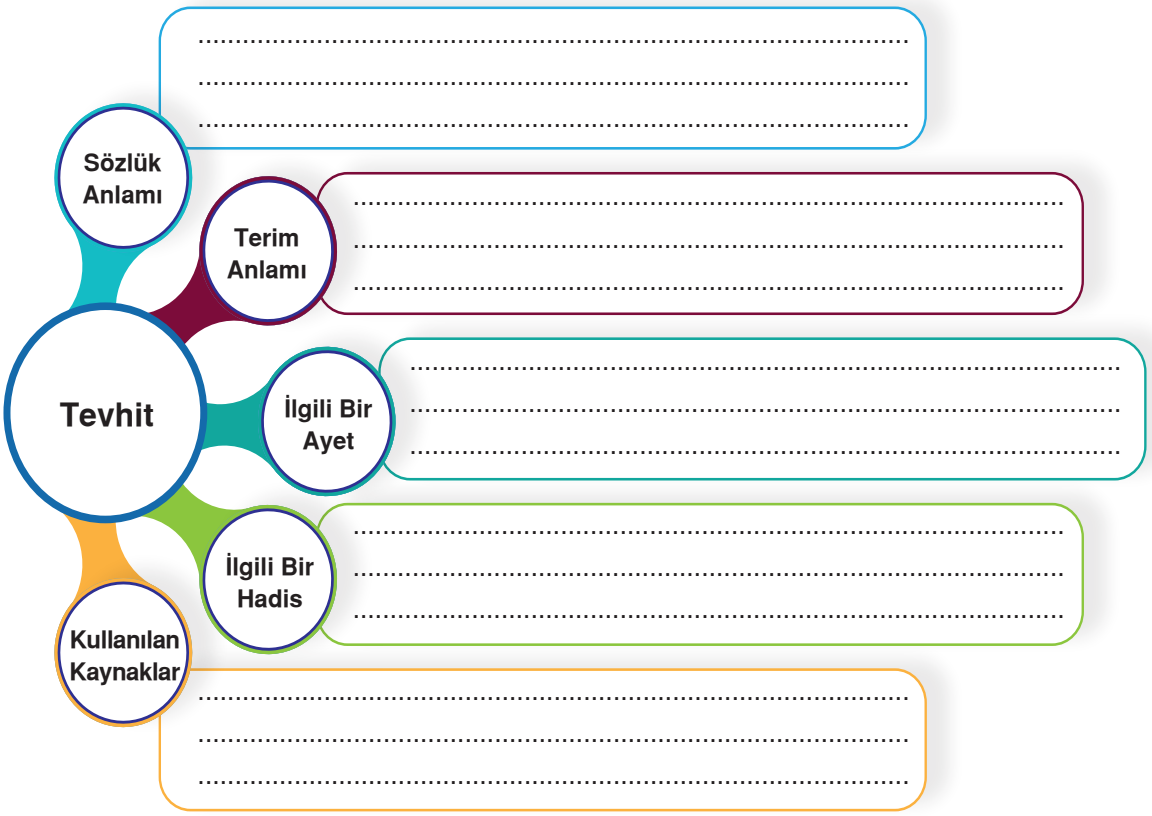

İnsan, fıtratı gereği inanma ihtiyacı hisseden bir varlıktır. Geçmişten günümüze her toplum bir inanca sahip olmuş ve ona göre hayat sürmüştür. İslam'a göre din; ilk insan ile başlayan, tarihin her döneminde ve her toplumda var olan evrensel bir gerçekliktir. Din olgusu yüce bir yaratıcıya inanma temeli üzerine kuruludur.[1] İslam inancına göre bu yaratıcı Allah'tır (cc).

İslam'ın temel ilkesi olan "tevhit" sözlükte "birlemek, bir kılmak, bir şeyin bir ve tek olduğuna hükmetmek" anlamlarına gelir. Dinî terim olarak mutlak manada Allah'ın (cc) bir olduğunu bilmeyi, O'ndan başka ilah bulunmadığına, eşinin ve ortağının olmadığına inanmayı ifade eder.[2] Kur'an-ı Kerim'de tevhidin zıddı şirk kavramıyla ifade edilir.

Allah'ın (cc) bir olması; zatında, sıfatlarında, isimlerinde, fiillerinde eşi ve benzerinin olmamasıdır. Bu durum İhlas suresinde şu şekilde ifade edilmektedir: **"De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir.). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir.). Hiçbir şey O'na denk değildir."**

Tevhit ilkesinin üç boyutu vardır. Bunlardan ilki; Allah'ın (cc) gerçek bir Rab olduğunu kabul edip O'nun yaratıcı, hayat ve rızık verici olduğuna, ortağının bulunmadığına inanmaktır.[3] İkincisi; ibadetleri sadece Allah (cc) için yapmak, yalnız O'ndan yardım istemektir.[4] Tevhit ilkesinin üçüncü boyutu ise Allah'ın (cc) isim ve sıfatlarının ifade ettiği niteliklerin yalnız O'na özgü[5] olduğunu kabul etmektir.[6]

şirk

Allah'a (cc) inanmakla birlikte başka varlıkları da ilah olarak kabul etme anlamına gelir. Ayrıca zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a (cc) başka bir varlığı denk görmek demektir.
Allah (cc) Nisa suresinin 116. ayetinde şirk dışındaki günahları bağışlayabileceğini, kendisine ortak koşulmasını ise asla bağışlamayacağını bildirmiştir.

("şirk", Dinî Terimler Sözlüğü, 342)

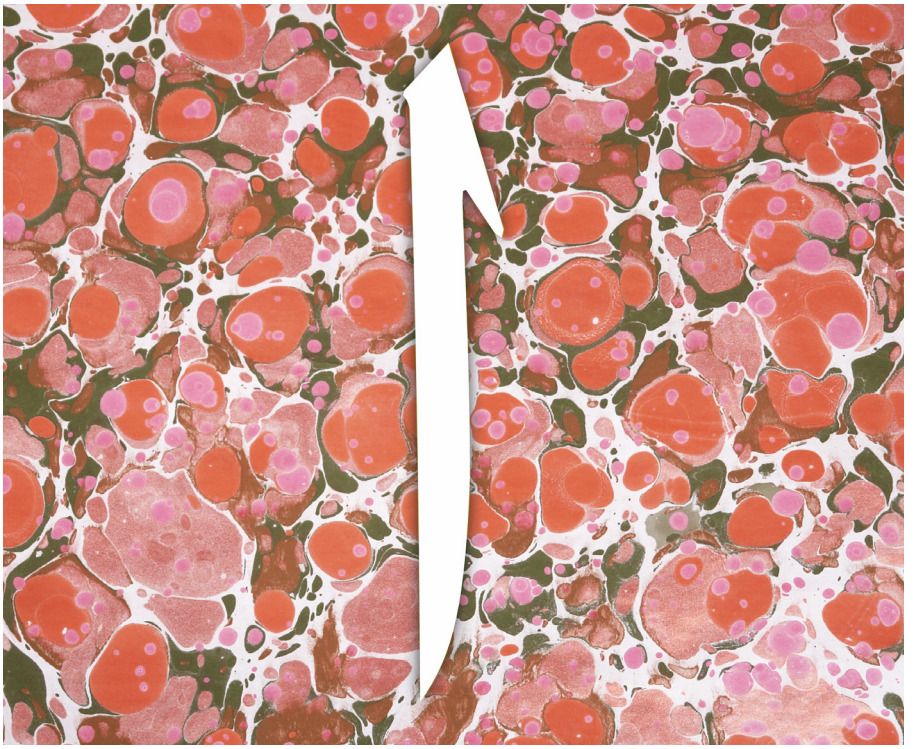

Görsel 3.1: *Elif harfi, Allah'ın (cc) adının ilk harfi ve birliğinin sembolü olmasından dolayı önemli bir yere sahiptir.*
(Uzun, "elif",11/37)

Tevhit ilkesi, inançla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatın tamamına yansır. Bu ilkenin yansımaları edebiyattan sanata, mimariden musikiye kadar her alanda görülür. Örneğin İslam mimarisindeki geometrik desenlerde, hat ve ebru sanatında, Allah'ın (cc) birliğini sembolize eden eserlere rastlanır *(Görsel 3.1)*.

Kur'an-ı Kerim'de, kâinattaki tek idarecinin Allah (cc) olduğu hatırlatılır.[7] Bazı ayetlerde yaratma,[8] rızık verme,[9] doğru yola yöneltme,[10] öldürme ve diriltme[11] gibi niteliklerin yalnızca Allah'a (cc) ait olduğu belirtilir. Tevhit inancına göre insan, yalnızca yüce varlık olan Allah'a (cc) boyun eğmeli; O'ndan başka hiçbir varlığı yüceltmemeli ve hiçbir varlığa kulluk etmemelidir.[12] Bu gerçek, Yunus suresinin 106. ayetinde şöyle dile getirilmiştir: **"Allah'ı bırakıp sana yararı da zararı da olmayan varlıklara tapma; bunu yaparsan, kuşkusuz kendine yazık edenlerden olursun."**

Peygamberlerin ortak mesajı tevhittir. İslam'a göre tevhit inancı insanın fıtratında mevcuttur. Zaman içerisinde insanlar melek, şeytan, cin ve ataların ruhları gibi görülemeyen doğaüstü varlıkları tanrılaştırarak (ilâhlık nispet ederek) şirke düşmüşlerdir.[13] Allah (cc), insanları uyarmaları için böyle zamanlarda peygamberler göndermiştir. Rivayete göre insanlar Hz. Nuh dönemine kadar tevhit inancıyla yaşamış, putperestlik ilk defa bu dönemde ortaya çıkmıştır. Hz. Nuh da kavmini putperestlikten uzaklaştırıp tevhit inancına döndürmek için görevlendirilmiştir.[14]

ülülazm

Peygamberlik görevini yerine getirirken her türlü belaya göğüs gerip kararlı davranan ve inkârcılara karşı vermiş oldukları mücadelelerinin ve sabırlarının büyüklüğünden dolayı Kur'an-ı Kerim'de övülen beş büyük peygamber. İslam bilginlerine göre ülülazm peygamberler şunlardır: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sav).

("ulülazim", Dinî Terimler Sözlüğü, 372)

Hz. Nuh, Kur'an'da adı çokça geçen ve ülülazm olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. Kur'an'ın 71. suresi onun adını taşır ve baştan sona tevhit mücadelesinden bahseder. Hz. Nuh uzun yıllar boyunca kavmini tevhit inancına davet etmiştir.[15] Buna rağmen kavmi onun davetini kabul etmemiş ve onu yalancılıkla itham etmiştir.[16] Tebliğ faaliyetine son vermediği takdirde onu öldüreceklerine dair tehditte bulunmuştur.[17] O ise tevhit inancını yaymak için gösterdiği mücadele karşılığında kavminden hiçbir talebinin olmadığını söylemiş, onlara sadece Allah'ın (cc) emirlerini bildirdiğini ifade edip davetini sürdürmüştür.[18]

Yüce Allah, Hz. Nuh'tan sonra da peygamberler göndermeye devam etmiştir.[19] Tüm peygamberler gönderildikleri toplumları Allah'a (cc) iman etmeye çağırmışlar ve şirk ile mücadele etmişlerdir. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, 'Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.' diye vahyetmişizdir."**[20] ayeti ile bildirilmiştir. Hz. Peygamber de bu duruma *"Ben ve benden önceki peygamberlerin en önemli ikrar ve çağrısı, 'Bir olan, eşi ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur.' sözüdür."*[21] ifadeleri ile dikkat çekmiştir *(Görsel 3.2)*.

Görsel 3.2 *Kelimeitevhitte Allah'tan (cc) başka ilah olmadığı ifade edilir.*

İslam, öncelikle insanların zihinlerine ve kalplerine Allah'ın (cc) birliği ve eşsizliği inancını yerleştirir. Bu inanç, insanları şirk gibi yanlış inançlardan, bölünmüşlükten ve parçalanmışlıktan korur. Tevhit inancı, Allah'ın (cc) bir ve tek olduğunu öğretmekle kalmaz, aynı zamanda evrendeki tüm farklılıkların ve çeşitliliğin nasıl mükemmel bir uyum içinde olduğunu da gösterir. Yani, tevhit inancı hem "birlik" hem de "çokluk" kavramlarını bir arada ele alır. Bu durum, İslam geleneğinde "çoklukta birlik, birlikte çokluk" şeklinde ifade edilir. Tevhit, sadece bir inanç değil, aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Toplumsal hayatta tevhit inancının karşılığı "birlik" olarak ortaya çıkar. Toplumda birlik bilincinin oluşması, sosyal adaletin sağlanmasına ve herkesin ahlaki değerlere sahip olmasına bağlıdır. İnsanlar adaletli ve ahlaklı davrandığında toplumda gerçek birlik sağlanabilir.[22]

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Peygamberleri Düşün, Ortak Mesajı Bul*
Amaç	*Peygamberlerin ortak mesajını belirleyebilme*

Ön Hazırlık

- Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden birini seçiniz.
- Seçtiğiniz peygamberin tebliğ mücadelesi hakkında bir haftalık süre içerisinde bilgi toplayınız.

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde ikişer kişilik gruplar oluşturunuz.
- Grup arkadaşınızla topladığınız bilgileri değerlendirerek ortak bir çıkarımda bulununuz.
- Çıkarımlarınızı diğer arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan bilgilerden hareketle bütün peygamberlerin ortak mesajını aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

1. İslam'ın tevhit ilkesini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. Tevhit ilkesinin toplumsal düzene katkısına örnekler veriniz.

.....

.....

.....

.....

3.2. İSLAM'DA ADALET VE EŞİTLİK

Konuya Başlarken

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Adalet ve Eşitliği Tanıyalım*
Amaç	*İslam'da adalet ve eşitlik kavramları arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Sınıf mevcudunu dikkate alarak çember şeklinde gruplar oluşturunuz.
- Aşağıdaki soruları grup üyelerine sormak üzere bir sözcü ve soruların cevaplarını kaydetmek üzere bir sekreter seçiniz.
  1. Adalet ve eşitlik kavramları hakkında neler biliyorsunuz?
  2. Günlük hayatta hangi koşullarda adalet, hangi koşullarda eşitlik ön plana çıkmaktadır?
- Ulaştığınız cevapları sınıfla paylaşınız.

Değerlendirme

Adalet ve eşitlik arasında nasıl bir ilişki vardır? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız?

hak
Doğru ve gerçeğe uygun olan, adalet ve eşitliği sağlayan, söz ve eylemlerde gereği gibi yerine getirilen ve yapılan işin maddi veya manevi karşılığı

("hak", Dinî Terimler Sözlüğü, 114)

hukuk
Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü

(bk. Güncel Türkçe Sözlük, "hukuk")

Adalet; doğruluk, eşitlik, denklik, aşırılıktan uzak ve dengeli olma, bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme, **hak** ve **hukuk**a uygunluk anlamlarına gelmektedir. Bunun yanında; kanunları eşitlik ilkesine göre uygulama, herkesin kanun karşısında eşit tutulmasını sağlama ve haklıya hakkını verip suçluyu da işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırma adaletin tanımları arasında yer almaktadır. İslam'ın evrensel mesajlarından biri olan adalet birçok alanla ilişkisi olan bir kavramdır. Hukuki alanda kanunlara uygun davranmak anlamına gelen adalet; ekonomik alanda ölçü ve tartıyı doğru kullanmak, toplumsal alanda insanlar arasında ayrım yapmamak anlamlarına gelir.[23] Adalet, hayatın her alanında hakkı gözetmektir *(Görsel 3.3)*.

Görsel 3.3: *Adalet genellikle, verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder.*

(Karaman, "adâlet", 1/343)

Kur'an-ı Kerim'de **"... Hükmettiğin zaman aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adil olanları sever."**[24] ve **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin..."**[25] buyrularak Müslümanlardan her zaman adaletli davranmaları istenmiştir. Çünkü toplumun huzuru ve düzeni adaletle sağlanır. Hayatın tüm alanlarına hâkim olan adalet, kişilerin güven içinde yaşamalarını sağlar. Haksızlık ve adaletsizlik ise toplumda huzursuzluk ve kargaşaya sebep olur.

Hz. Muhammed (sav) hayatı boyunca adaletle hükmetmiş ve herkesin hakkını gözetmiştir. O, peygamberliğinden önce de adaleti sağlamak üzere kurulmuş olan Hilfülfudul adlı topluluğa katılmış ve haksızlıklarla mücadele etmiştir. Ayrıca "*Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar, Allah katında, Rahman'ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklar.*"[26] müjdesi ile Hz. Peygamber inananları adil olmaya yönlendirmiştir.

Hilfülfudul hakkında bilgi toplayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'an'a göre Allah (cc) mutlak ve gerçek adalet sahibidir. Allah'ın (cc) esma-yıhüsnasından biri de Adl ismidir. Allah (cc), bu ismi gereği herkese hak ettiği şekilde muamele eder. Allah (cc) kendisini inkâr eden kişilere dahi haksızlık etmez. Günah işleyenlere yaptıklarının karşılığını tam olarak verirken iyilik yapanlara ise mükâfatını fazlasıyla verir. Bu durum Enam suresinin 160. ayetinde **"Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez."** şeklinde dile getirilir.

Adl

Allah'ın (cc) adil olması; her varlığa yaratılışına uygun imkân ve kabiliyet bahşetmesi, nimet vermesi ve ihsanda bulunmasıyla gerçekleşir.

(bk. Topaloğlu, "Adl", 1/387)

Görsel 3.4: *Hakkı gözetme ve adaleti sağlama konusunda titiz davranılmalıdır.*

Bireysel ve sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan adalet, İslam'ın gözettiği temel insani değerlerin başında gelir. İslam'da adalet, haklı olanın hakkını koruma anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Böylece din, dil, ırk ve sosyal statü farkından dolayı insanlara ayrıcalıklı muamelede bulunmanın önüne geçilmek istenmiştir. Bunun için İslam; eşitlik, hakkaniyet, dürüstlük, şeffaflık, tarafsızlık, emanet, **liyakat**, ahde vefa, insanın saygınlığı ve hesap verebilirlik gibi evrensel adalet ilkelerini ortaya koymuş ve adaletin sağlanması için de bu ilkelere uymak gerektiğini bildirmiştir *(Görsel 3.4)*. İslam, adalet uygulanırken hakikatin ortaya çıkmasına engel olacak hislerin etkisi altında kalınmaması gerektiğini öğütlemiştir. Adaletin gerçekleştirilmesinde hak ve haklı olma hâlini merkeze alan bir anlayış tesis edilmiştir.[27] Görev ve sorumlulukların ehil kişilere verilmesi anlamına gelen liyakat[28] ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: **"Şüphesiz Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğinizde de adaletle hükmetmenizi emreder..."**[29]

İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarını araştırınız.

Bir toplumda adalet ilkesinin sarsılması ne tür sorunların ortaya çıkmasına neden olur? Örneklerle açıklayınız.

ADALETİN İLKELERİ

Eşitlik

İnsanların eşit haklarla doğduğu gerçeği ile tüm bireylerin aynı haklara sahip olduğunu, aynı düzeyde saygıyı hak ettiğini kabul etmektir. Toplumda yaşayan herkesin eşit muamele görme hakkı vardır. Eşitlik ilkesi kanunların ve uygulamaların kişilere göre farklılık arzetmemesi gerektiğini ifade eder.

(bk. Kutluer, "Müsâvat", 36/76-79)

Hesap Verebilirlik

Bir kişinin aldığı kararlardan ve bu kararların sonuçlarından sorumlu olması anlamına gelir. Bu bağlamda kişi; başta Allah'a (cc) olmak üzere ailesine ve topluma karşı hesap verebilmelidir. Hesap verebilirlik ilkesinin uygulanmadığı durumlarda adaletin tam olarak sağlanması mümkün değildir.

(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tarafsızlık

Hiç kimseye dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep farklılığı gibi nedenlerle ayrım yapılmaması; hiçbir kişiye, aileye ve zümreye ayrıcalık tanınmaması anlamına gelir.

"Genel ağdan alınmıştır."

Şeffaflık

Bir sürecin açıklık, dürüstlük, erişilebilirlik ve denetlenebilirlik prensipleri doğrultusunda yürütülmesini sağlayan ilkedir. Bu ilke, toplumdaki adalet algısını güçlendirir ve adaletin herkes için olması gerektiği şekilde sağlanmasına katkıda bulunur. Şeffaflığın olmadığı yerde yolsuzluk, toplumsal sarsıntı ve ahlaki çöküntüler kaçınılmazdır.

(bk. Şamdan, "Türk Kamu Yönetiminde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik", 928)

Liyakat

Yeterlilik ilkesi olarak da isimlendirilen liyakat, verilen görevi başarı ile yapabilme yetisi olarak tanımlanabilir. Liyakat, toplumda hak edenlere yetki ve sorumlulukların verilmesini öngörür. Böylece sosyal hayattaki her alanın bilgi, başarı ve yetenek kıstaslarına göre şekillenmesini sağlar.

(bk. Yıldız, "Türk Kamu Yönetiminde Liyakat İlkesi", 141-145)

Emanet

Korunması istenen maddi ve manevi değerdir. Kişinin kullanıp sahibine iade etmek üzere aldığı eşya emanet olduğu gibi devletin makamları da emanettir. Bu ilke hem kişisel eşyaların hem de devlet makamlarının korunmasını ve adaletli davranmayı, rüşvet ve haksızlıklardan uzak durmayı gerektirir.

(Toksarı, "Emanet", 11/82)

Dürüstlük

Kişinin gerçeği söylemesini, doğru davranmasını ve ahlaki değerlere uygun hareket etmesini ifade eder. Adaletin sağlanması ve sürdürülmesi için hayati bir öneme sahip olan dürüstlük, bireylerin sorumluluklarını yerine getirmelerini gerektirir.

(Çağrıcı, "Sıdk", 37/98-100)

Hakkaniyet

Adaletin somut olaylara ve bu olayda yer alan kişilerin özelliklerine göre uygulanmasını ifade eder. Bu ilke, yaşanan olayla ilgili en uygun kararın verilmesini sağlar. Hüküm verme yetkisi olan kişilerin adalete uygun şekilde ve her olayın kendi özelliklerine göre karar vermesini ifade eder.

(Çiçekfidan, "Hukuk Devletinde İnsan Hâkimin Rolünü Yeniden Düşünmek", 125-126)

Ahde Vefa

İslam ahlakının temel prensiplerinden biridir ve kişinin verdiği sözlere sadık kalmasını ifade eder. Bu ilke, insanların sözlerinde durmalarını, doğru ve güvenilir olmalarını içerir. Ahde vefa, kişinin taahhüt ettiği bir şeyi yapma zorunluluğunu hissetmesidir.

(Yurdagür, "Ahid", 534)

İnsanın Saygınlığı

Kur'an-ı Kerim'de insanın herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın sadece insan olmasından dolayı saygın ve dokunulmaz olduğu açıkça ortaya konulmuştur. İslam'a göre insanın yaşama hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, aile kurma hakkı, akli melekelerini koruyup geliştirme hakkı ve mülkiyet hakları korunma altına alınmıştır. İnsanın bu temel hak ve hürriyetleri, din ya da ırk ayrımı yapılmaksızın herkes için geçerlidir.

"Genel ağdan alınmıştır."

Bilgi Görseli 3.1: *Adalet ile ilgili bazı ilkeler*

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Hz. Ömer'in Adaleti*
Amaç	*İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarının önemini fark edebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Hz. Ömer'in Adaleti

Hz. Ömer, bir savaş sonrası ganimetleri taksim etmiş ve herkese bir parça kumaş vermişti. Bu olaydan bir süre sonra bu kumaştan yapılan bir elbise ile konuşma yapmak için minbere çıkmış ve şöyle seslenmişti:
"Ey müminler! Beni dinleyin ve bana uyun."
Bunun üzerine arka saflardan biri itiraz etti:
"Ey müminlerin emiri! Seni dinlemiyorum ve sana itaat de etmiyorum! Çünkü sen, Allah ve Resulünün yolundan gitmiyorsun!"
Hz. Ömer, "Neden?" diye sordu.
O sahabi sebebini şöyle açıkladı:
"Ganimet taksiminde, bizlerden hiçbirine elbise diktirecek kadar bir kumaş düşmediği hâlde sen o kumaştan kendine bir elbise yaptırmışsın!"
Bunun üzerine Hz. Ömer, cemaatin arasında bulunan oğlu Abdullah'tan (ra) durumu izah etmesini istedi. Abdullah da payına düşen kumaşı babasına verdiğini söyledi. Açıklama sonrası itiraz eden sahabi ayağa kalktı ve: "Şimdi konuş, ey müminlerin emiri! Şimdi seni dinliyor ve sana itaat ediyorum." dedi.

(bk. İbni Kuteybe, *Uyunu'l-Ahbar*, 1/118)

1. Sahabi, Hz. Ömer'i niçin dinlemek istememiştir? Yazınız.

.....

.....

2. Haklı olduğunuz bir konuda yanlış anlaşılıp olumsuz tepkiyle karşılaştığınızda ne hissedersiniz? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

3. Metinde adaletin hangi ilkelerine vurgu yapılmıştır? Yazınız.

.....

.....

Değerlendirme

Huzurlu ve güvenli bir toplumun oluşmasında adalet ve eşitlik ilkesinin rolü nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

Allah (cc) katında tüm insanların eşit olması İslam'ın adalet anlayışını yansıtır. Kadın-erkek, işveren-işçi, amir-memur, zengin-fakir gibi farklılıklar insanlara bir üstünlük sağlamaz *(Görsel 3.5)*. Kişinin mensup olduğu ırk veya sahip olduğu imkânlar da Allah (cc) katında ona bir ayrıcalık tanımaz. İslam, bütün insanların ortak bir atadan geldiğini ve üstünlüğün ancak takva ile olduğunu bildirmiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de **"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır…"**[30] ayeti ile dile getirilmiştir.

İslam'ın adalet ve eşitlik anlayışına dair e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanabilirsiniz.

Görsel 3.5
Allah (cc) katında bütün insanlar eşittir.

Adaletle ilişkili kavramlardan biri de takvadır. Takva; bir Müslüman'ın hayatının her anında sorumluluğunun bilincinde olması ve Allah'ı (cc) görüyormuşçasına farzları ve vacipleri hakkıyla yerine getirmesidir. Bunun yanı sıra Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmak amacıyla sünnete uyup nafile ibadetleri çokça yapmayı gerektirir. Aynı zamanda haramlardan, dinen şüpheli olan durumlardan ve dinin kötü gördüğü şeylerden sakınmaktır.[31] İnsanın adil olması takvanın da bir gereğidir. Çünkü adalet ilkelerine uymayan insanın başkalarının hakkına girmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de insanlardan adaletli olmaları istenmiştir. Bu ayetlerden biri şöyledir: **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur…"**[32]

Tarihin her döneminde; din, soy ve zenginlik gibi özellikler insanlar arasında üstünlük ölçüsü olarak değerlendirilmiştir. Kadın ile erkek, siyah ile beyaz toplumsal hayatta eşit tutulmamıştır. İslam, getirdiği ilkelerle adaletsizliğe sebep olan bu anlayışın ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde yer alan *"… Üstünlük ancak takva iledir."*[33] ifadesi ile İslam'ın bu konudaki görüşü açıkça ortaya konulmuştur.

Sıra Sizde

Hz. Peygamber, 632 yılının Mayıs ayında Suriye bölgesine göndermek üzere Üsame bin Zeyd (ra) komutasında bir ordu hazırladı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi önde gelen sahabileri de Üsame'nin (ra) emrine verdi. Üsame (ra), Medine'nin dışında Curf denilen yerde karargâhını kurdu. Bazıları Hz. Muhammed'in (sav), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi sahabilerin bulunduğu bir orduya azatlı bir kölenin genç ve tecrübesiz oğlunu kumandan tayin etmesini eleştirmeye başladı. Bunu duyan Hz. Peygamber mescide gitti. Zeyd bin Harise'yi (ra) Mute Savaşı için kumandan tayin ettiği günleri hatırlatarak "Daha önce onun babasını kumandan tayin ettiğimde de karşı çıkmıştınız. Babası kumandanlığa nasıl lâyıksa oğlu da lâyıktır." diyerek itirazların yersizliğini belirtti.

(Arı, "Üsâme b. Zeyd", 42/362)

Hz. Muhammed'in (sav) bu uygulaması, günümüze nasıl uyarlanabilir? Örnek veriniz.

Görsel 3.6: *İslam, farklı kimlik ve özelliklere sahip bireylerin birbirlerine saygı duymasını hedefler.*

İslam'ın eşitlik ve adalet anlayışı hayatın her alanında titizlikle uygulanmalıdır. Aile hayatında anne ve babaların çocukları arasında kız-erkek, büyük-küçük gibi bir ayrım yapmaktan sakınmaları gerekir. Hz. Peygamber Dönemi'nde yaşanan bir olayda Beşir (ra) adlı sahabi servetinin bir kısmını oğlu Numan'a (ra) vermek istediğini bildirerek Hz. Muhammed'den (sav) bu duruma şahitlik yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Resulullah ona, diğer çocuklarına da aynı şekilde mal verip vermediğini sormuştur. Hayır, cevabını alınca da şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli olun!"* [34]

İslam, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunmakla birlikte insanların sosyal hayattaki; ırk, cinsiyet, dil, maddi imkânlar gibi farklılıklarını da kabul eder *(Görsel 3.6).* Ancak bu farklılıkların istismar edilmesine, insanlara karşı bir üstünlük aracı hâline dönüştürülmesine karşı çıkar. Bu sayede toplumsal huzur ve barış sağlanmış olur.

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*Adalet ve Eşitlik*
Amaç	*İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarını bağlamına uygun kullanabilme*

Yönerge

- Adalet ve eşitlikle ilgili kavramların yazılı olduğu altıgen kartlar hazırlayınız.
- Kartların üzerine yazdığınız kavramların anlamlarını ve önemini düşununüz.
- Kavramların birbirleriyle ilişkisini göz önünde bulundurarak altıgen kartları masaya yerleştiriniz.
- Bir kavramın yazılı olduğu kartın kenarını, ilişkili olduğunu düşündüğünüz başka bir kartın kenarına getiriniz.
- Kartlar üzerinde yazan kavramları birbirleriyle ilişkilendirirken kendinize şu soruları sorunuz:
    1. Bu kavram adalet ve eşitlikle hangi yönlerden ilişkilidir?
    2. Günlük hayattan bu ilişkilere uygun bir örnek verebilir miyim?
- Tüm kartları yerleştirdikten sonra kavramlar arasında ortaya çıkan ilişkiler bütününü arkadaşlarınızla tartışınız.
- Adalet ve eşitlik kavramları arasında kurduğunuz ilişkileri, bu kavramların benzerliklerini ve farklılıklarını açıklayınız.

Değerlendirme

Adalet ve eşitlik kavramlarını bağlamına uygun kullandığınız bir örnek olay metni yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Okuma Parçası

Veda Hutbesi'nde insanlara yönelik önemli mesajlar verilmiş ve kul haklarıyla ilgili konular ele alınmıştır. Veda Hutbesi'nde Allah'ın (cc) affetmeyeceği kul hakkına büyük önem verilmesi dikkat çekicidir. Hz. Muhammed (sav) Veda Hutbesi'nde; can ve mal dokunulmazlığı, faiz ve kan davalarının kaldırılması, suç ve cezanın şahsiliği, eşlerin hakları ve sorumlulukları, Müslüman kardeşliği, Müslümanların birbirleriyle savaşmaması ve emanetlerin sahiplerine geri verilmesi gibi kul haklarını ilgilendiren konulara değinmiştir.Veda hutbesinin bir bölümünde Hz. Peygamber Müslümanlara şöyle seslenmiştir:

VEDA HUTBESİ

Ey insanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız (Zilhicce ayı) nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise; canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da öyle mukaddestir, dokunulmazdır; her türlü saldırıdan korunmuştur.

Ashabım! Ödünç alınan şeyler sahibine geri verilmelidir. Yararlanılmak üzere emanet olarak alınan şeyler de sahiplerine iade edilmelidir. Borçlar ödenmelidir. Birinin borcunu üstlenen kefil de o borcu ödemelidir. Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine iade etsin.

Ashabım! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmedin ne de zulmedilen olun. Faizcilik, Allah'ın emriyle artık yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır.

Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların sizin üzerinizde hakları vardır.

Herkes ancak kendi işlediği suçtan sorumludur. Baba oğlunun, oğul da babasının suçundan sorumlu tutulamaz.

Ey insanlar! Rabbiniz birdir ve atanız da birdir. Hepiniz Âdem'in soyundan geliyorsunuz ve Âdem de topraktan yaratılmıştır. Allah katında en saygın ve değerliniz, O'na karşı sorumluluğunu en iyi bilen, takva sahibi olanınızdır. Arap'ın, Arap olmayan üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz tenli olanın siyaha bir üstünlüğü yoktur, siyahi olanın da beyaz tenli olana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takva iledir.

(bk. Erul, "Vedâ Hutbesi", 42/591-593)

Veda Hutbesi ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Kontrol Noktası

Adalet ve eşitlik kavramları arasındaki ilişkiyi ele alan güncel hayat ile ilgili küçürek bir hikâye yazınız. Çalışmanızı hazırlarken "adalet ve eşitlik kavramlarına yer verme", "adalet ve eşitlik arasındaki ilişkiye değinme", "güncel hayatla ilişkilendirme", "küçürek hikâye türünün özelliklerini taşıma" gibi ölçütlere dikkat ediniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Yapacağınız çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Adalet ve eşitlik konusu ile ilgili bir roman, şiir ya da hikâyenin okunup tahlilini yapma ve rapor oluşturma*
Amacı	*İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarını bağlamına uygun kullanabilme*
Ürün	*Okunan eser hakkında rapor*
Değerlendirme Ölçütleri	*Tahlilin yeterliliği, dil ve anlatım kurallarına uyma, raporlaştırma*

Ön Hazırlık

- Adalet ve eşitlik konusu ile ilgili öğretmen rehberliğinde bir roman, şiir veya hikâye belirleyiniz.
- Belirlediğiniz eseri değerlendirme ölçütlerini dikkate alarak iki haftalık süre zarfında okuyunuz.
- Okuduğunuz eserden adalet ve eşitlik ile ilgili çıkardığınız mesajları bir rapor hâline getiriniz.

Yönerge

- Hazırladığınız raporu sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Yapılan çalışma, karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

3.3. İSLAM VE BARIŞ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak "İslam Barış ve Esenlik Dinidir" adlı videoyu izleyiniz ve aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

- Videoda yer alan "İslam, barış ve esenlik dinidir." ifadesi ile ne anlatılmak istenmektedir?

İslam "kurtuluşa erme, **güven** ve **emniyet**te olma, sulh ve barış yapma" anlamlarına gelir. Aynı zamanda İslam, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den beri peygamberler aracılığıyla gönderilen ilahî dinlerin ortak adıdır. İslam'a girmek şirkten ve şirk ahlakından uzaklaşıp Allah'ın (cc) birliğini ve Hz. Peygamber'in hak oluşunu kabul ederek Allah'ın (cc) emrine, peygamberin sözüne uyup teslimiyet göstermekle mümkündür.[35] İslam adını esenlik, barış ve kurtuluş anlamlarına gelen s-l-m kökünden alır. Selam aynı zamanda Allah'ın (cc) isimlerinden biri olup barış ve esenlik sahibi olan, kurtuluşa erdiren demektir. Buna göre Müslüman olan herkes selameti ve barışı seçmiş demektir.[36] Müslüman, yeryüzünde huzur ve güveni, can, akıl, nesil, din ve mal emniyetini sağlamaya çalışmalıdır.

Bilgi Görseli 3.2: *İslam kelimesi ile ilgili kavramlar*

Bir topluma barış ve adaletin hâkim olduğu dönemlerde huzurlu bir hayat ortamı oluşmuş, yeryüzü imar edilmiş, bilim, felsefe, edebiyat ve sanat gelişmiştir. Aksi durumda medeniyetten, insan haklarından, ahlaki değerlerden ve toplumsal refahtan söz edilemez. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan savaş ve kargaşa yalnızca şehirleri yıkmakla kalmaz, aynı zamanda merhamet ve adalet gibi insani değerlerin de zayıflamasına yol açar.[37]

İslam dini, bireysel ve toplumsal yaşamda barışın hâkim olmasını amaçlar. Kur'an-ı Kerim'deki **"Ey iman edenler! Hep birden İslam'a (barışa) girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır."**[38] ayeti, buna işaret eder. Ayetteki mesaja kulak veren Müslüman, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uyarak önce kendi iç dünyasında huzuru sağlar ve ardından bu huzuru çevresine taşır *(Görsel 3.7)*. O, hem kendisiyle hem de toplumla barış içinde yaşar; hak sahibine hakkını verir ve insanlar arasındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek için çaba harcar.

güven

İnsanın başkasına veya bir olaya gönül rahatlığıyla bağlanabilmesi ve kendini tehlikeden uzak hissetmesidir.

(bk. Kubbealtı Lugatı, "güven")

emniyet

Birine ya da bir duruma güvenmek ve aynı zamanda tehlikeden uzak olmaktır.

(bk. Kubbealtı Lugatı, "emniyet")

Görsel 3.7: *Müslüman, insanlara huzur ve güven veren kimsedir.*

Etkinlik-6

15 dk.

Adı	*İslam ve Barış*
Amaç	*İslam ve barış ilişkisini yorumlayabilme*

Yönerge

- Metni okuyarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Medine'de Müslüman, Hristiyan, Yahudi, putperest vb. farklı inançlara sahip birçok insan bir arada yaşamaktaydı. Bununla birlikte uzun yıllardan beri hem aynı inancı paylaşan kabileler arasında hem de farklı dinlere mensup insanlar arasında kan davaları ve savaşlar devam ediyordu. Hz. Muhammed (sav), herkesin güven içinde yaşayabileceği adil bir ortam oluşturmak amacıyla Medine'deki dinî ve etnik grupların liderleri ile bir araya geldi. Onlara ortak yaşama modelinden, birlik ve beraberliğin gerekliliğinden ve toplumsal faydalarından bahsetti. Emniyetsiz ve huzursuz bir bölgede yaşamanın getirdiği zorluk ve çaresizliğin karşısında Hz. Muhammed'in (sav) bu teklifi, Medine'de yaşayan toplumlara cazip geldi. Böylece şehirde yaşayan her bir insana eşit vatandaşlık statüsünü kazandıran bir antlaşmanın somut adımları atılmış oldu. "Medine Vesikası" olarak tarihe geçen bu antlaşma, birlikte yaşama modelinin şeklini ve idarî biçimini belirleyen maddelerden oluşan yazılı bir metindir. Bu antlaşmanın maddelerinden bazıları şunlardır:

- Müslümanlar, Yahudiler ve diğer gruplar Medine'de bir arada yaşayacak.
- Herkes kendi dinini özgürce yaşayacak, birbirine saygı gösterecek.
- Medine'ye saldırı olursa herkes birlikte savunacak.
- Suç işleyenler korunmayacak, cezalar adil olarak verilecek.

(bk. Dinçer, "Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine'de Birlikte Yaşama Modelinin Temelleri", 1253)

1. Medine Vesikası olarak bilinen metnin hazırlanmasının sebepleri neler olabilir? İslam ve barış ilişkisi bağlamında açıklayınız.

.....

.....

.....

2. Günümüzde farklı inançlara sahip insanların yaşadığı bir toplumda barışı sağlamak için neler yapılabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

Değerlendirme

Hz. Peygamber'in bu uygulamasından hareketle İslam ve barış ilişkisini nesnel ve doğru bir şekilde anlatan veciz bir söz belirleyiniz. Belirlediğiniz sözü aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

İslam dini Müslümanlardan, insanlığın huzurunu ve mukaddes değerlerini korumak için bütün imkânlarıyla çaba göstermesini ister. Bu uğurda yapılan mücadeleyi de **cihat** olarak isimlendirir.[39] İslam, isminin anlamından da anlaşıldığı gibi barış dinidir. İslam'a göre insanın canı, aklı, dini, malı ve nesli kutsal kabul edilmiştir. Bu değerlerin korunması huzur, güven ve barış ortamına bağlıdır. Kur'an-ı Kerim'de öncelikle barışın tercih edilmesi gerektiği bildirilmiştir.[40] Hz. Muhammed (sav) "*Ey insanlar, düşmanla savaşmak üzere karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyiniz. Allah'tan sizi savaştan korumasını isteyiniz. Düşmanla karşılaşınca da sabrediniz.*"[41] buyurarak savaşı son çare olarak göstermiştir. Müslümanlara ait toprakların düşman tarafından işgal edilmesi veya can ve mal güvenliğinin tehdit edilmesi gibi sebepler savaşı meşru hâle getirir. Cihadın bir türü olan savaş zorunlu hâllerde başvurulan bir durumdur ve Kur'an-ı Kerim'de kıtal-mukatele kelimesiyle ifade edilmektedir.[42]

Allah (cc) yolunda veya O'nun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken hayatını feda etmeye şehadet denir.

("şehadet", Dinî Terimler Sözlüğü, 338)

Tarihte şartların gerektirdiği durumlarda kıtal-mukatele yoluna başvurulmuştur. Gerek Çanakkale Muharebeleri'nde gerekse Millî Mücadele sürecinde Türk milletinin yaptığı vatan savunması, cihadın yakın zamandaki örneklerindendir *(Görsel 3.8)*. Savaşlarda çok sayıda insanın şehit verilmesine karşılık askerî başarı kazanılmıştır. Bu zaferler Türk edebiyatında bir çok esere konu olmuştur. Yine 15 Temmuz 2016'da vatanı savunmak için Türk halkı cihat bilinciyle hareket etmiştir. Bu mücadelenin yapıldığı gün "15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü" olarak ilan edilmiştir.

Görsel 3.8: *Vatan savunması cihattır.*

Karekoddan yararlanarak Bayrak adlı şiiri dinleyiniz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Müslümanlar, İslam'ın cihat anlayışı kapsamında fethettikleri yerlerde yaşayan insanların can, mal, din özgürlüğü gibi temel haklarını korumuşlardır. Özellikle Anadolu ve Balkanlarda İslam'ın yayılmasında bu durum etkili olmuştur.

Cehd kökünden türeyen cihadın bir başka tanımı ise gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmaktır. Buradan hareketle dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek olan irşat, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak anlamındaki emir bilmaruf ve nehiy anilmünker de cihat kapsamında değerlendirilir. Bu konuda Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmaktadır: "*Sizden her kim bir kötülük veya çirkin bir şey görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirmeye çalışsın. Ona da gücü yetmezse kalbiyle onu hoş görmeyip kabullenmesin ki bu da imanın en zayıf derecesidir.*"[43] Aynı zamanda cihat; İslam'ı tebliğ etmek, insanları hakka davet etmek, düşmana karşı mücadele vermektir.

İslam'ın savaş hukuku ve ahlakı konusunda bilgi edinmek için karekoddan yararlanınız.

Görsel 3.9: *Bir Müslüman'ın Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla insanlığa faydalı bilimsel çalışmalar yapması cihat kapsamında değerlendirilir.*

Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla ekonomi, kültür, teknoloji gibi alanların tamamında gayret etmek de cihattır.[44] Hz. Peygamber "*Ellerinizle, dillerinizle ve mallarınızla cihad ediniz*!"[45] buyurarak Müslümanların her alanda mücadele etmelerini istemektedir. İslam, bir yandan faiz ve rüşvet gibi haksız yollarla kazanç elde etmeyi yasaklarken diğer yandan da israfı yasaklamak suretiyle toplumu ekonomik yönden güçlendirmeyi amaçlamıştır.[46] Askerî güçle birlikte ekonomik güce sahip olmanın da önemi çeşitli vesilelerle vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların güç kazanma yolunda gayret etmeleri emredilmiş ve Allah (cc) yolunda harcanan hiçbir şeyin zayi olmayacağı hatırlatılmıştır.[47] Kitleler arası etkileşim ve mücadele alanları içinde kültürün ilk sırada yer aldığı bir gerçektir. Bugün, cihadın cephe savaşının yanı sıra ekonomi ve kültür mücadelesi alanlarına kaydırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır[48] *(Görsel 3.9)*.

İslam düşüncesinde kişinin nefsi ile mücadelesi niçin "büyük cihat" olarak görülmektedir? Açıklayınız.

Cihat kavramının bir başka anlamı ise kişinin nefsi ile mücadelesidir. Bu durum mücahede kavramı ile ifade edilir. Bu kavram insanın içinden geçen kötü düşüncelere karşı vermesi gereken mücadele olarak tanımlanmıştır. Cephede düşmanla yapılan savaş küçük cihat, nefse karşı verilen savaş ise büyük cihat olarak tarif edilmiştir.[49] İnsan, hem iyi hem de kötü duygulara eğilimli bir tabiat üzerine yaratılmıştır. İnsanın özünde yer alan nefis, kötü duyguların, meşru olmayan isteklerin ve fiillerin kaynağıdır. Bu sebeple nefsin meşru olmayan isteklerine karşı konulmak suretiyle nefis kötülüklerden arındırılmalıdır. Bu mücadelenin etkin bir şekilde yapılabilmesi için daima takva sahibi, ihlaslı bir kul olmaya çalışmak gerekir. Nefsini terbiye eden kişi istek ve arzularının esiri olmaktan kurtulur ve özgürleşir. İslam'ın nefis mücadelesinden gözettiği maksat bireylerin özgürlüğünü ve sadece Allah'a (cc) kulluk etmesini sağlamaktır. Kur'an'da arzu ve heveslerinin esiri olan insanın eleştirilmesi bu hususu teyit etmektedir.[50]

İslam âlimleri normal şartlarda cihadın farzıkifaye, umumi seferberliği gerektiren bir tehlike ve saldırı hâlinde ise farzıayn olduğunu dile getirmişlerdir.

Cihadın farzıkifaye olduğu bazı durumlar	Cihadın farzıayn olduğu bazı durumlar
• Savaş durumunda ordu yeterli gelirse diğer fertler için savaşma görevi farzıkifayedir. • İslam'ı anlatma ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevi farzıkifayedir.	• Savaş durumunda ordu yetersiz kalırsa herkesin dinini, vatanını, namusunu kurtarmak için savaşması farzıayndır. • Kişinin nefsi ile cihat etmesi ve kötülüklerden kaçınıp iyiliklere yönelmesi farzıayndır. (bk. Özel, "Cihad", 7/528)

Çıkış Bileti

Aşağıda verilen ayetleri okuyunuz. Ayetlere göre cihadın hangi alanlarda ve ne şekilde yapılması gerektiğini belirleyerek karşılarındaki boş bırakılan alanlara yazınız.

"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir."
(Nahl suresi 125. ayet)

"Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Bilirseniz, bu sizin kendi iyiliğinizedir."
(Tevbe suresi 41. ayet)

"Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihat için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter."
(Hac suresi 39. ayet)

Dünya; ekonomik kriz, savaş ve işgallerle karşı karşıyadır. İnsaf ve merhamet duygularının yitirildiği, zulmün sıradanlaştığı ve zalimin destek bulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Yaşanan olumsuzluklardan en çok mazlumlar ve çocuklar zarar görmektedir. Allah (cc) **"Zalimlerin yanında olmayın…"**[51] ayeti ile zalimlere eğilim gösterilmemesini ve onların yanında yer alınmamasını emretmiştir. Böyle zamanlarda adaletin ve hakkaniyetin yanında durmak; vatanı, milleti ve kutsal değerleri koruma sorumluluğunu daha da anlamlı ve vazgeçilmez kılmaktadır.

Vatanını sevmek ve korumak o topraklarda yaşayan insanlar için kutsal bir vazife olarak kabul edilir. Müslümanlar vatan savunmasını bir toprak parçasını korumaktan ibaret görmez ve bu toprakları vatan yapan manevi değerleri korumak için her türlü gayreti gösterir. Din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın haklının yanında yer alması gereken insan; vatan, millet ve dinî değerler uğruna mücadele eder, şehitlerine ve gazilerine saygı duyar. Bu amaçla 19 Eylül Gaziler Haftası'nda çeşitli etkinlikler gerçekleştirilir. Gaziler ve onların aileleri ile şehit ailelerine ziyaretler düzenlenir. Ayrıca 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü münasebetiyle çeşitli programlar yapılır. Bu programlarda bütün şehitler saygı ve minnetle anılır, onlar için hatimler okunur ve dualar edilir *(Görsel 3.10)*.

Görsel 3.10: *Şehitler, minnet ve şükranla anılmaktadır.*

Okuma Parçası **Fatih Sultan Mehmet'in Bosna Fermanı**

Ben Fatih Sultan Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki;

Kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum:

Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. İmparatorluğumda huzur içerisinde yaşasınlar ve bu göçmen durumuna düşen insanlar özgür ve güvenlik içerisinde yaşasınlar. Devletimdeki tüm memleketlere dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler.

Ne padişahlık eşrafından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan ne de ülkemin vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacaktır ve onlara zarar vermeyecektir.

Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın, hor görmesin veya tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir.

Bu padişah fermanını ilan ederek burada, yerlerin, göklerin yaratıcısı ve efendisi Allah, Allah'ın elçisi aziz peygamberimiz Muhammed (s.a.v.) ve 124 bin peygamber ile kuşandığım kılıç adına yemin ediyorum ki;

Emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazılanların aksini yapmayacaktır.

(28 Mayıs 1463)

(Aydın - Osmanoğlu, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, 55)

Metinden hareketle İslam'ın barış konusundaki yaklaşımını, Osmanlının çok uluslu yapısını göz önünde bulundurarak açıklayınız.

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Güncel bir problem belirleyiniz. İslam'ın barış anlayışından yola çıkarak belirlediğiniz problemlere çözüm önerileri getiriniz. Önerilerinizi aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

• Huzurlu bir toplumun özellikleri nelerdir? Açıklayınız.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

(Nahl suresi 90. ayet)

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*Nahl Suresi 90. Ayet*
Amaç	*Nahl suresinin 90. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Nahl suresinin 90. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayette verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Varlıkların yaratıcısı olan Allah (cc) insana akıl ve irade vermiş, onu davranışlarından sorumlu tutmuştur. Peygamberler aracılığı ile insana bu sorumluluklarını bildirmiş, ondan bu çerçevede hareket etmesini istemiştir. Nahl suresinin 90. ayetinde Allah (cc), sağlam temellere dayanan bir toplumun oluşması için bazı ahlaki ilkeleri emretmiştir. Bununla birlikte hem bireye hem de topluma zarar veren tutum ve davranışları yasaklamıştır.

Sağlıklı bir toplumun oluşması için Allah'ın (cc) emrettiği ahlaki ilkelerin başında adalet gelir. Adalet, insanların özgürlüklerine müdahale etmeden herkesin sahip olduğu hakları elde etmesi için gerekli olan düzenlemeleri yapmaktır. İslam kültüründe adalet ilkesi eşitlik veya denge anlamında kullanılır. Allah'ın (cc) emrettiği adalet; herkese ahlaki, sosyal, ekonomik, kanuni haklarının hak ettiği ölçüde verilmesidir.[52]

Görsel 3.11: *İslam, insanlara iyilik yapmayı teşvik eder.*

ihsan

"İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyor olsan da O seni görmektedir..."

(Buhari, "Tefsir", 2)

Ayette emredilen değerlerden biri olan ihsan; Allah'a (cc) ihlasla ibadet etmek, başkasına iyilik etmek, yaptığını güzel yapmak anlamlarına gelir (*Görsel 3.11*). Kulun Allah'a (cc) karşı hissettiği derin saygı ve bağlılık sonucunda ortaya çıkan iyi davranışlar ihsan kapsamında değerlendirilir. Aynı zamanda ihsan, insanın başta anne ve babası olmak üzere insanlar karşısındaki sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade eder.[53] Bu tür tutum ve davranışlar toplumu daha mutlu ve yaşanabilir hâle getirir.

Ayetikerimede insanlara emredilen değerlerden bir diğeri akrabaya iyilik etmektir. Bu durum sadece onların sevinç ve üzüntülerinin paylaşılması gibi manevi iyiliklerle yetinilmesi gerektiği anlamına gelmez. Aynı zamanda kişinin imkânları ölçüsünde mal varlığını, ihtiyaç sahibi akrabalarıyla paylaşarak onlara yardımcı olması gerektiği anlamına da gelir. İslam, aile kurumunu toplumun en önemli unsuru kabul eder. Bu kurumun ayakta kalabilmesi için öncelikli olarak aile içerisinde durumu elverişli olanların diğer bireyleri maddi ve manevi yönden desteklemeleri gerekir.[54]

Nahl suresinin 90. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Ayetin ikinci bölümünde Yüce Allah inananlara hayâsızlık ve zorbalık gibi kötü davranışları yasaklamıştır. Ayette yer alan fahşâ kavramı hayâsızlık, kötü sözler ve işler için kullanılır. Daha genel bir ifadeyle başta zina olmak üzere edep, hayâ ve iffete aykırı her türlü söz ve davranışı ifade eder. Münker kavramı; genellikle aklın ve sağduyunun çirkin bulduğu, toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar anlamına gelir. Zorbalık olarak isimlendirilen bağy ise genel ahlak kurallarını aşan, tüm varlıkların haklarını çiğneyen her türlü kötü davranış olarak nitelendirilir. İslam kişilerin bu tür tutum ve davranışlardan uzak durmalarını ister.[55]

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا
بِالْعَدْلِۜ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

(Nisa suresi, 58. ayet)

Etkinlik-8

15 dk.

Adı	*Nisa Suresi 58. Ayet*
Amaç	*Nisa suresinin 58. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Nisa suresinin 58. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayette verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

Tarih boyunca toplumları ayakta tutan değerlerin başında emanet ve adalet yer almıştır. Bu değerlere bağlı kalındığında insanlar huzurlu ve mutlu bir hayat sürmüşlerdir. Emanetler ehline verildiği ve adalete riayet edildiği müddetçe toplumlar güçlenerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu değerler toplumdaki önemini yitirdiğinde ise haksızlıklar ve huzursuzluklar artmış, toplumların çöküşü hızlanmıştır.

Görsel 3.12 *Emanetleri ehline vermek, bir işi uzmanına bırakmak demektir.*

Mekke'de Kureyş kabilesine mensup bazı ailelerin birtakım yetki ve görevleri vardı. Hz. Muhammed (sav) Mekke'yi fethettikten sonra bu görev ve yetkilerin bir kısmını yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeler sırasında Kâbe'nin anahtarını elinde bulundurma görevini Osman bin Talha'dan (ra) almıştır. Hz. Muhammed'in (sav) amcası Abbas'ın (ra) bu görevin kendisine verilmesini talep etmesi üzerine Nisa suresinin 58. ayeti nazil olmuş ve anahtar yine Osman bin Talha'ya (ra) teslim edilmiştir.[56] Böylece emanetin ehline verilmesi gerektiği vurgulanmıştır *(Görsel 3.12)*.

Nisa suresinin 58. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Ayette yer alan kavramlardan biri olan **emanet** "güvenmek, korku ve endişeden emin olmak, güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak verilen şey" anlamlarına gelir.[57] Kişinin sahip olduğu nimetler ve makamlar birer emanettir. İslam dini bütün bunların korunmasını, muhatap ve ilgililerine teslim edilmesini, hangi amaçla verilmiş ise ona uygun olarak kullanılmasını ister.

Ayete göre insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde haklı ile haksızı ayırırken adaletli olunması Allah'ın (cc) bir emridir. Bu nedenle herhangi bir konuda hüküm verirken adaletin gerçekleşmesi için hakkaniyete uygun, dengeli ve ölçülü olmak gerekir.

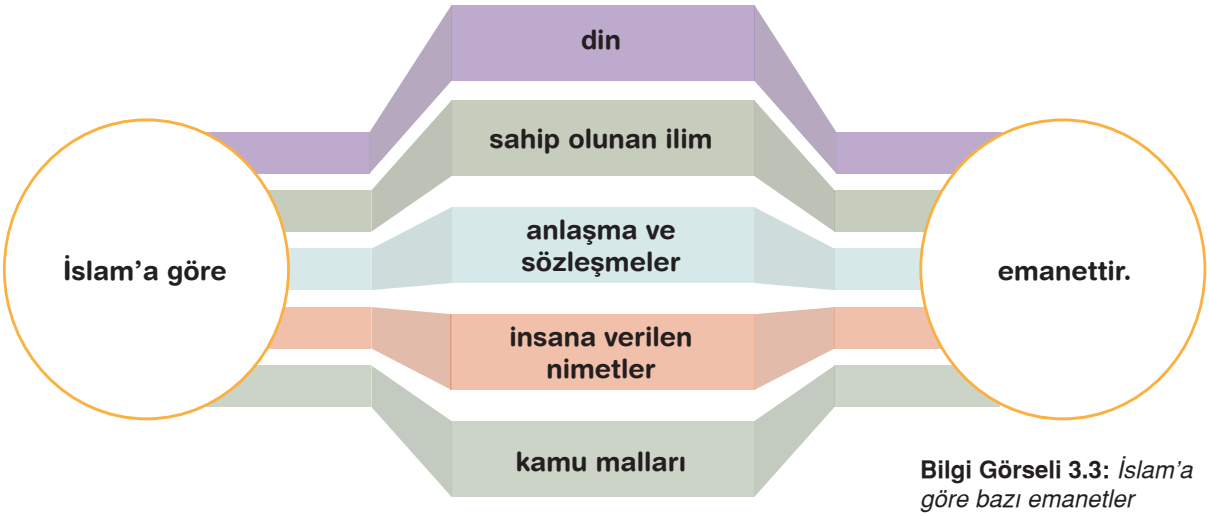

Bilgi Görseli 3.3: *İslam'a göre bazı emanetler*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾

(Bakara suresi 208. ayet)

Etkinlik-9

15 dk.

Adı	*Bakara Suresi 208. Ayet*
Amaç	*Bakara suresinin 208. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Bakara suresinin 208. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayette verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

İslam, Müslümanların hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmalarını ister. Bu sebeple insanların dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uymalarını, şeytanın vesveselerinden kaçınmalarını emreder. Yüce Allah Bakara suresinin 208. ayetiyle inananları bu konuda uyarmaktadır.

Ayette geçen ve Türkçeye barış olarak tercüme edilen "silm" kavramı; uzlaşma, teslimiyet, itaat olarak ifade edilir. Silm kavramı aynı zamanda bir insanın diğerinden zarar görmemesi, iki tarafın birbirine güvenmesi anlamlarına da gelir. Ayrıca "teslimiyet, itaat ve barış" anlamlarını taşıdığı için birçok tefsirde "İslam" anlamında kullanılmıştır.[58]

Bakara suresinin 208. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Müfessirler ayetteki **"Ey iman edenler!"** ifadesi ile inananların yeniden İslam'a çağrılmalarını şu şekilde açıklamışlardır: Tarihin her döneminde Müslüman oldukları hâlde dinin emir ve yasaklarını tam olarak yerine getirmeyen kişiler bulunabilir. Bu sebeple Allah (cc), inananlardan İslam'ın gereklerini eksiksiz yerine getirerek tam anlamıyla kendisine teslim olmalarını ister. İnsanoğlunun apaçık düşmanı olan şeytanın kışkırtmalarına uyarak ikiyüzlülük yapmalarını, insanlara karşı düşmanca duygular besleyip fitne ve fesat çıkarmalarını yasaklar.[59]

Kontrol Noktası

Çalışma Yaprağı

1. Aşağıdaki boş alanları uygun ifadelerle tamamlayınız.

a) Allah'ın (cc) gördüğünü bilerek her işi en iyi ve en güzel şekilde yerine getirerek ve her şeyin hakkını vererek yapmaya ..... denir.

b) İslamiyet açısından işlenmesi doğru olmayan, akılca da çirkin ve kötü kabul edilen duygu, düşünce ve davranışlara ..... denir.

c) "Allah'a (cc) karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma" anlamlarına gelen ..... her türlü kötü davranış olarak da nitelendirilir.

2. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

a) ( ) Fahşâ kavramı; edep, hayâ ve iffete aykırı her türlü söz ve davranışı ifade eder.

b) ( ) Sağlıklı bir toplumun oluşması için Allah'ın (cc) emrettiği ahlaki ilkelerin başında adalet gelir.

c) ( ) İslam kültüründe emanet ilkesi yerine göre eşitlik veya denge anlamlarına gelir.

ç) ( ) İslam, akrabaya yardım etmeyi kişinin vicdanına bırakmıştır.

3. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

a) "Adalet, her şeyi layık olduğu yere koymaktır. Ayakkabı ayağındır, külah başın."

(bk. Rûmî, Mesnevî, 842)

Bu sözü toplumda adaletin sağlanması açısından değerlendiriniz.

.....

.....

b) Toplumların varlıklarını güçlü bir şekilde devam ettirmelerini sağlayan ilkelerden üç tanesini yazınız.

.....

.....

c) "İslam'a göre devlete ait makamlar birer emanettir." ilkesini adalet ve emanet kavramları çerçevesinde açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

		Ölçütler			
Adı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Soyadı:					
Tarih:		4	3	2	1
İslam'da tevhit ilkesi hakkında bilgiye ulaşmak için kullanacağım kaynakları belirleyebilirim.					
Belirlediğim kaynaklardan tevhit ilkesi hakkında bilgilere ulaşabilirim.					
Elde ettiğim bilgilerin doğruluğunu ayet ve hadisler aracılığıyla kontrol edebilirim.					
İslam'da tevhit ilkesi hakkında elde ettiğim bilgileri özetleyebilirim.					
İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarının önemini fark edebilirim.					
İslam'da adalet ve eşitlik kavramları arasında ilişki kurabilirim.					
İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarının benzerliklerini ve farklılıkları-nı açıklayabilirim.					
İslam'da adalet ve eşitlik kavramlarına sözlü ve yazılı iletişimde bağlamına uygun olarak yer verebilirim.					
İslam ve barış ilişkisini araştırabilirim.					
İslam ve barış arasındaki ilişkiyi içselleştirebilirim.					
İslam ve barış arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde ifade edebilirim.					
Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerinin meallerini bulabilirim.					
Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerinde geçen konu ve kavramları belirleyebilirim.					
Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerini içeriklerine göre sınıflandırabilirim.					
Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerinin içerdiği mesajlarla ilgili çıkarım yapabilirim.					
Nahl suresinin 90, Nisa suresinin 58 ve Bakara suresinin 208. ayetlerinde verilen mesajlarla ilgili yaptığım çıkarımları kendi cümlelerimle ifade edebilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 32 soru verilmiştir.

1. soruyu tabloya göre cevaplayınız.

1. Açıklamalardan hareketle boş bırakılan alanları adaletin ilkelerinden uygun olanları yazarak tamamlayınız.

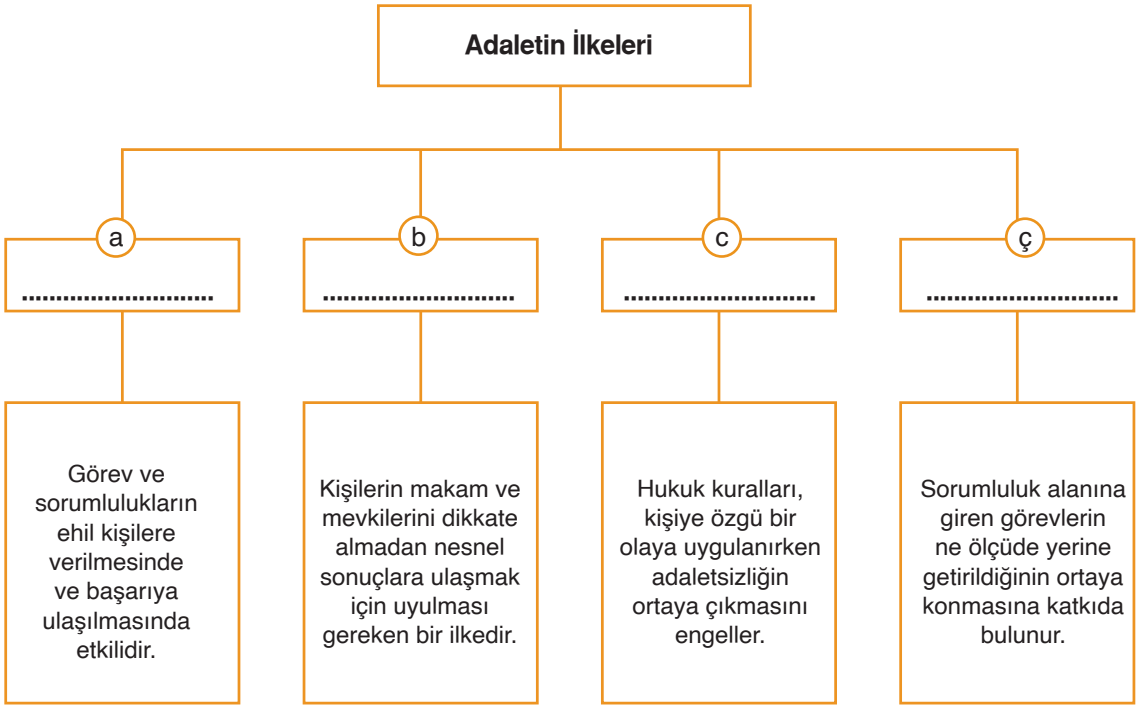

Aşağıdaki 2. soruda yer alan kelime ilişkilendirme testini tamamlayınız.

2.

1. Bölüm: Aşağıya cihat kavramı ile ilgili aklınıza gelen kelime ve kavramları yazınız.

Cihat .....

Cihat .....

Cihat .....

Cihat .....

Cihat .....

2. Bölüm: 1. bölümde verdiğiniz cevaplarınız ile cihat kelimesinin birlikte kullanıldığı anlamlı birer cümle yazınız.

1. cümle: .....

2. cümle: .....

3. cümle: .....

4. cümle: .....

5. cümle: .....

Aşağıdaki kutucuklarda bazı kavramlar verilmiştir. 3-12. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a Adl	**b** ahde vefa	**c** dürüstlük	**ç** emir bilmaruf	**d** hakkaniyet
e insanın saygınlığı	**f** irşat	**g** kıtal/mukatele	**ğ** liyakat	**h** mücahede
ı nehiy anilmünker	**i** şeffaflık	**j** takva	**k** tarafsızlık	**l** tebliğ

3. Hangisi toplumda güven ortamı için verilen sözleri tutmayı ifade eden kavramdır?

.....

4. Bir yöneticinin veya hakimin karar verirken yakınlık veya çıkar gözetmemesi hangi ilkelerle ilgilidir?

.....

5. Hangisi kadın-erkek, işveren-işçi, zengin-fakir arasında insanların değer ve üstünlüğünün Allah (cc) katında neye göre belirlendiğini gösteren kavramdır?

.....

6. İslam'da insanın yaratılıştan kaynaklanan değeri hangi ilkeyle ilişkilidir?

.....

7. Allah'ın (cc) isimlerinden hangisi doğrudan adalet kavramıyla ilişkilidir?

.....

8. Adaletli bir toplumda sosyal düzenin korunması için gerekli olan değerler hangileridir?

.....

9. İyiliği emretmeyi ve kötülükten sakındırmayı ifade eden kavramlar hangileridir?

.....

10. Cihatla ilgili kavramlar hangileridir?

.....

11. İnsanların birbirine öğüt vermesi, doğruya yönlendirmesi hangi kavramla açıklanır?

.....

12. Adaletin sağlanması için yönetimde görev ve sorumlulukların ehil kişilere verilmesini vurgulayan ilkeler hangileridir?

.....

Aşağıdaki anlam çözümleme tablosunda verilen 13-21. açıklamaların hangi kavramlarla ilişkili olduğunu belirleyerek ilgili alanları işaretleyiniz.

AÇIKLAMALAR	Adalet	Barış	Cihat	Emanet	Eşitlik	İhsan	Tevhit
13. Allah'ın (cc) birliği inancını ifade eder.							
14. Herkesin hakkını gözetmeyi gerektirir.							
15. Irk ve cinsiyet ayrımı yapılmamasını gerektirir.							
16. Toplumda huzur ve güveni sağlar.							
17. Nefisle mücadele etmeyi içerir.							
18. Güvenilir olmayı ve sorumluluk almayı gerektirir.							
19. İyilik yapmayı ve güzel davranışları kapsar.							
20. Peygamberlerin ortak mesajıdır.							
21. İslam kelimesinin anlamıyla doğrudan ilişkilidir.							

Aşağıdaki 22-29. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

22. Tevhit ilkesini benimsemek kişiye ne kazandırır? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

23. "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır..."

(Hucurat suresi 13. ayet)

Bu ayete göre insanı Allah (cc) katında değerli kılan temel özellik hangisidir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

24. Kişinin kendisiyle ve çevresiyle barış içinde yaşayabilmesi için İslam'ın ortaya koyduğu ilkelerden hangilerine göre hayatını düzenlemesi gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

25 ve 26. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Hz. Ömer, yöneticiliği döneminde ashaptan Übey bin Kâ'b ile bir konuda anlaşmazlığa düşer. Bu durumu çözmek için hukuki davalara bakan sahabilerden Zeyd bin Sâbit'e müracaat ederler. Zeyd bin Sabit, Hz. Ömer'e devlet başkanı olduğu için hürmet edip yer gösterir. Bu durumdan hoşlanmayan Hz. Ömer "Vereceğin kararda ilk adaletsizliği yaptın." diyerek karşı çıkar ve Zeyd'e şu uyarıda bulunur: "Ömer ile herhangi bir Müslüman, senin karşında aynı konumda olmadıkça görevini hakkıyla yerine getirmiş olamazsın."

(bk. Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, 10/229)

25. Verilen metinde adaletin hangi ilkesi vurgulanmıştır? Yazınız.

.....

26. Metinde yer alan ilkenin sosyal hayata katkıları nelerdir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

27. Nisa suresi 58 ve Bakara suresi 208. ayetlerde yer alan emirlere uyulmadığında toplumda ne gibi sorunlar ortaya çıkabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

(...)
Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım...
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?
(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, 400)

28. Bu şiire göre hangi durumlar karşısında cihat yapılabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

29. Kişi ve kurumlara olan güvenin artması için adaletin ilkelerinden hangilerinin yerine getirilmesi gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıdaki 30-32. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

30. Bir rivayete göre Hz. Muhammed (sav), bazı yoksul ve kimsesiz sahabilerin de bulunduğu bir toplulukla birlikteydi. Bu sırada müşriklerin ileri gelenleri Hz. Muhammed'le (sav) görüşmek istediler. Ancak Hz. Peygamber'e yanındaki Müslümanları oradan uzaklaştırması gerektiğini, zira kölelerle ve yoksullarla bir arada bulunmayı kendilerine yakıştıramadıklarını bildirdiler. Resulullah "Ben müminleri kovmam." cevabını verdi. Bunun üzerine müşrikler hiç olmazsa kendileri geldiğinde onların ayakta durmasını istediler. Hz. Peygamber, onların İslam'ı kabul edebilecekleri ümidiyle bu son teklifi yerine getirmeyi düşünürken kendisini ikaz eden Enam suresinin 52. ayeti inmiştir: "Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları yanından uzaklaştırıp da zalimlerden olasın."

(bk. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/409-410)

Buna göre aşağıdaki çıkarımlardan hangisi yanlıştır?

A) İnsan; makam ve mevkisine göre değil takvasına göre değer kazanır.

B) İnsanlar arasında ayrımcılık yapmak İslam'da zulüm olarak kabul edilmiştir.

C) Kur'an-ı Kerim'e göre servet, tahsil, makam ve şöhret kişiye ayrıcalık kazandırmaz.

D) Kur'an-ı Kerim'de insanlar arasında ayrım yapılmasına karşı çıkılır.

E) İslam'ı kabul etmeleri için insanlara bazı kolaylıklar gösterilebilir.

31. I. Herhangi bir kişinin veya zümrenin gücü, itibarı, malı veya şöhreti ayrıcalık sebebi sayılmamalıdır.

II. Adaletin sağlanması için ortaya konulan ilke ve kurallar herkese eşit uygulanmalıdır.

III. Görev dağılımı sırasında kişilerin yetenekleri dikkate alınmadan herkese eşit davranılmalıdır.

Adalet ve eşitlik arasındaki ilişkiyle ilgili yukarıdaki yargılardan hangileri doğrudur?

A) Yalnız II B) I ve II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

32. "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever. Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmişlerdir."

(Mümtehine suresi 8-9. ayetler)

Bu ayetlerden çıkarılacak mesaj aşağıdakilerden hangisidir?

A) İslam'da adalet önemli bir yere sahiptir.

B) İslam'a göre dinde zorlama yoktur.

C) Müslümanlar savaştan uzak durmalıdır.

D) Müslüman olmayanlarla iyi ilişkiler kurulamaz.

E) Adalet öncelikle Müslümanlar arasında uygulanmalıdır.

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

3. Ünite Sonnotlar

1 Altuntaş, "Kur'an Söyleminde Tevhid İlkesi", 21.
2 "tevhit", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 365.
3 bk. Fatır suresi 3. ayet; Mümin suresi 68. ayet.
4 bk. Enbiya suresi 25. ayet.
5 bk. Bakara suresi 255. ayet; Şûra suresi 11. ayet.
6 bk. Altuntaş, "Kur'an Söyleminde Tevhid İlkesi", 26-27.
7 bk. Bakara suresi 29. ayet.
8 bk. Rad suresi 16. ayet.
9 bk. Zariyat suresi 58. ayet.
10 bk. Enam suresi 125. ayet.
11 bk. Bakara suresi 28. ayet.
12 bk. Özler, "Tevhid", 41/18.
13 bk. Sinanoğlu, "Şirk", 39/194.
14 Harman, "Hz. Nûh", 33/226.
15 bk. Ankebut suresi 14. ayet; Nuh suresi 3. ayet.
16 bk. Kamer suresi 9. ayet; Hud suresi 27. ayet.
17 bk. Şuara suresi 116. ayet.
18 bk. Harman, "Hz. Nûh", 33/226.
19 bk. Nahl suresi 36. ayet.
20 Enbiya suresi 25. ayet.
21 Malik bin Enes, "Kur'an", 32.
22 bk. Müminun suresi 71. ayet.
23 bk. "adalet", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 4.
24 Maide suresi 42. ayet.
25 Maide suresi 8. ayet.
26 Nesai, "Âdâbü'l-kudât", 1.
27 bk. Işık, "Kur'an'da Adalet Ve Evrensel İlkeleri", 156.
28 "Genel ağdan alınmıştır."
29 Nisa suresi 58. ayet.
30 Hucurat suresi 13. ayet.
31 "takva", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 349.
32 Maide suresi 8. ayet.
33 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/411.
34 bk. Müslim, "Hibe", 13.
35 "İslam", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 176.
36 bk. Martı, *İslâm Nedir?*, 69.
37 Ateş, "İslam ve Barış", 6/1-14.
38 Bakara suresi 208. ayet.
39 bk. "cihat", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 50.
40 bk. Enfal suresi 61. ayet.
41 Buhari, "Cihad", 112.
42 bk. Bakara suresi 190. ayet; Enfal suresi 39. ayet; Tevbe suresi 36. ayet.
43 Müslim, "Îmân", 78.
44 Özel, "Cihad", 7/527.
45 Nesai, "Cihâd", 48.
46 bk. Bakara suresi 188. ayet; Bakara suresi 275. ayet; Nisa suresi 29. ayet.
47 bk. Enfal suresi 60. ayet.
48 bk. Topaloğlu, "Cihad", 7/533.
49 bk. Uludağ, "Mücahede", 31/439-440.
50 bk. Furkan suresi 43. ayet; Kehf suresi 28. ayet.
51 Hud suresi 113. ayet.
52 bk. Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3/52.
53 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/433.
54 bk. Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 3/52-53.
55 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/436.
56 Taberi, *Câmiü'l-Beyân*, 7/170.
57 "emanet", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 72.
58 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/324.
59 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/324.

4. ÜNİTE

DİN, ÇEVRE VE TEKNOLOJİ

4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK
4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK
4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ
4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

▶ **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **çevre**
- **teknoloji**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi yorumlayabilmeniz,
- teknoloji ve ahlak ilişkisini çözümleyebilmeniz,
- çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilmeniz,
- Rum suresinin 41. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilmeniz

beklenmektedir.

Üniteye Başlarken

Yüce Allah bütün varlıkları yaratmış ve insanı yeryüzünün halifesi kılmıştır. Dünyayı çeşitli nimetlerle donatarak insanın hizmetine sunmuştur. Ondan da kendisine emanet edilen nimetleri korumasını istemiştir. Bu nimetlerden biri içinde yaşanılan çevredir. Ancak insanlar bu emanete yeterince özen göstermeyip zaman zaman ona zarar verecek uygulamalarda bulunmaktadırlar. Bu durum çevreyle ilgili birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. İklim değişikliği, ormanların yok edilmesi, hayvanların neslinin tükenmesi, çarpık kentleşme, tüketim bağımlılığı bu sorunlardan birkaçıdır. Çevre sorunlarının katlanarak artmasında hızla gelişen teknolojinin de etkisi vardır.

- İnsanların çevreye zarar veren davranışlarının artmasında teknolojinin rolüyle ilgili hangi örnekleri verebilirsiniz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.1. İNSAN, ÇEVRE VE AHLAK

Konuya Başlarken

"Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile elinizdeki fidanı dikiniz."
(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/184)

• Hadisten yola çıkarak İslam'ın çevreye bakışını açıklayınız.

Karekoddan yararlanarak "Çevre Ahlakı" isimli videoyu izleyiniz. Videoda insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişki hangi kavramlar çerçevesinde incelenmiştir? Belirleyiniz.

fıtrat

Yaratma, yaratılış, belli bir yetenek ve yatkınlığa sahip oluş, varlıkların yaratılıştaki tabiatına uygun olması.

(Hökelekli, "Fıtrat", 13/47)

Çevre; canlı varlıkların içerisinde yer aldığı ve onların hayatta kalmasını sağlayan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin toplamı şeklinde tanımlanabilir.[1] Bir diğer tanıma göre çevre, canlıların yaşamını etkileyen dış faktörlerin toplamıdır.[2] İslam'ın çevre ahlakında fıtrat, ölçü, denge ve bütünlük gibi ilkeler önemli bir yere sahiptir.[3]

Kâinattaki her varlık fıtratı gereği bir amaç doğrultusunda yaratılmıştır. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de **"Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri oynayıp eğlenmek için yaratmadık. Bunları hakikat ve hikmet çerçevesinde yarattık fakat çoğu bunu bilmez."**[4] şeklinde dile getirilmiştir. Yüce Allah, bütün varlıkların belli bir ölçü ve dengeyle yaratıldığını bildirmiştir[5] *(Görsel 4.1)*. Bununla ilgili bir ayette **"... O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir."**[6] buyrularak evrendeki ölçü ve dengeye dikkat çekilmiştir.

Görsel 4.1: *Yüce Allah evreni kusursuz bir ölçüyle yaratmıştır.*

İnsanın çevreyle olan etkileşiminde ahlakın önemli bir yeri vardır. Kişinin ahlakı, çevreye karşı olumlu veya olumsuz tutum geliştirmesinde belirleyicidir. İslam'ın ahlak anlayışına göre insan çevreye karşı sorumluluk bilinciyle davranmalıdır.

Çevreyi oluşturan varlıklar bir bütünün parçasıdır ve bunlar arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Parçaların birinde meydana gelen değişim bütün varlıkları etkiler. Evrendeki bütünlük ilkesi yok sayıldığında insanın çevreye bakış açısı değişir. İnsan, doğal kaynakları sadece kendi çıkarları için kullanmaya başlar. Çevrenin kendisine emanet edildiğini ve kendisinin de onun bir parçası olduğunu unutur ve birçok sorunla karşılaşır.[7]

Görsel 4.2: *Çarpık kentleşme, tarım alanlarının daralmasına sebep olur.*

Görsel 4.3: *Su kirliliği; akarsu, göl veya denizlerde yaşayan canlıların ölümüne yol açar.*

Görsel 4.4: *Hava kirliliği canlılar üzerinde ciddi sağlık sorunlarına neden olur.*

Çevre sorunları hayatın birçok alanını olumsuz etkiler *(Görsel 4.2, 4.3, 4.4)*. Sosyal alanda; göç, toplumsal huzursuzluk, savaş gibi sorunlar yaşanabilir. Sağlık alanında; bağışıklık sistemi ve solunum yolu hastalıkları, onkolojik, kalıtımsal, nörolojik hastalıklar ortaya çıkabilir.[8] Tarım, hayvancılık, enerji, turizm gibi alanlarda ekonomik problemler oluşabilir. Çevre sorunları sadece insanları değil yeryüzündeki diğer canlıları da olumsuz etkileyebilir. Hayvanların yaşam alanlarının değişmesinde, bitki ve hayvan türlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasında çevre sorunlarının da etkisi olduğu söylenebilir.

Çevre sorunları büyük oranda insan kaynaklıdır.[9] Bu sorunların en aza indirilmesi yine insanın elindedir. İslam'ın öngördüğü çevre ahlakı bilinciyle hareket eden insan, yaşanan çevresel sorunların üstesinden gelebilir. İnsan, yaratıcısını ve yaratılış amacını bilerek sorumluluklarını yerine getirdiğinde bu sorunlarla başa çıkabilir.

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Tehlikenin Farkında mıyız?*
Amaç	*İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi yorumlayabilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen metni; insan, çevre ve ahlak arasındaki ilişki açısından inceleyiniz.
- Verilen soruları cevaplayınız.

Ülkeler yılda kişi başına düşen kullanılabilir tatlı su miktarına göre sınıflandırılıyor. Bu değerin 1.000 m³ten az olması su kıtlığı, 1.000-1.700 m³ arasında olması su stresi, 1.700 m³ten fazla olması ise su zenginliği olarak nitelendiriliyor. Ülkemizde kişi başına düşen kullanılabilir tatlı su miktarı 1.555 m³. Yani Türkiye su stresi sınıfına dâhil olan ülkeler arasında yer alıyor.

Ülkemizin yer altı ve yer üstü tatlı su potansiyeli yılda 112 km³. Günümüzde 95 km³ yüzey suyu potansiyelimizin ancak 27,5 km³ünden yararlanabiliyoruz. Bu kaynakların yaklaşık %76'sı sulamada, %14'ü içme suyu olarak, %10'u ise sanayide kullanılıyor.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2025 yılında su stresi yaşayan ülkelerin oranı %34'e, su kıtlığı yaşayan ülkelerin oranı ise %15'e ulaşabilir. Ayrıca 2050 yılında 9,4 milyara ulaşması öngörülen dünya nüfusunun %40'ı su sıkıntısı çekebilir. Dolayısıyla ülkemizde su israfını önlemek her geçen gün daha da önemli hâle geliyor. Örneğin giydiğimiz bir tişörtün üretilmesi için (pamuğun tarlada üretilmesinden bize ulaşana kadar geçen süreçte) kullanılan su miktarı yaklaşık 2.500 litredir.

"Genel ağdan alınmıştır."

1. Metinde ifade edilen problemin sebepleri neler olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

2. Yaşanan bu probleme dair kendi yaşantınızda uygulayabileceğiniz çözüm önerileri nelerdir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme

Bu etkinlikten hareketle insan ve çevre arasındaki ilişkiyi nesnel bir şekilde aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

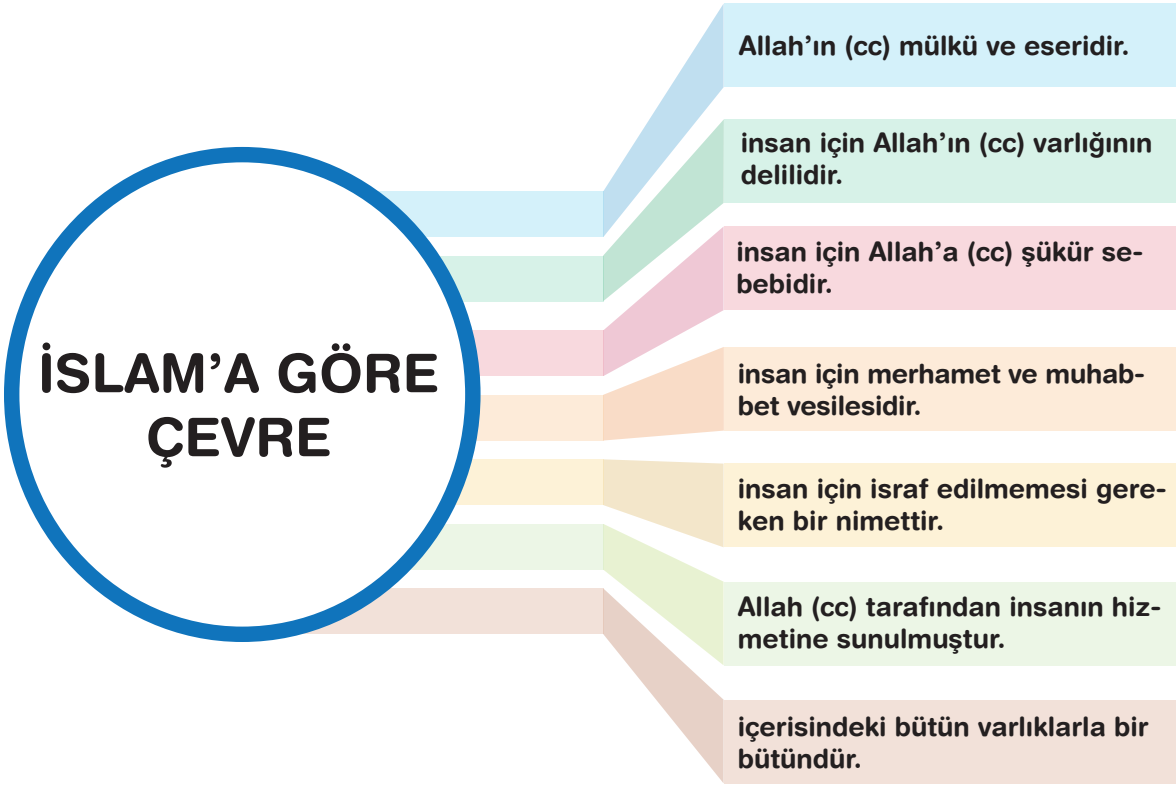

Bilgi Görseli 4.1: *İslam'ın çevreye dair bazı temel ilkeleri*

Etkinlik-2

20 dk.

Adı	*Çevre Benim Neyim Olur?*
Amaç	*İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi İslam'ın çevreye dair temel ahlaki ilkelerine göre ifade edebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde beşer kişilik gruplar oluşturunuz.
- Aşağıda verilen cuma hutbesini inceleyiniz.
- Hutbede verilen bilgilerden hareketle İslam'ın çevreye dair temel ahlaki ilkelerini tespit ediniz.

Muhterem Müslümanlar!

Yüce Rabbimiz kusursuz bir kâinat yarattı. Uçsuz bucaksız bu kâinatta dünyayı, kulları için en güzel bir şekilde var etti. Onun imar ve ihyasını, cennetten yeryüzüne indirdiği ve halifesi kıldığı biz Âdemoğluna emanet etti. Hak duyarlılığı ve sorumluluk bilinciyle çevremize muhabbet ve merhamet beslemeyi, onu koruyup gözetmeyi emretti. Her alanda olduğu gibi doğal kaynakların kullanımında da israf, sömürü ve açgözlülükten kaçınmayı öğütledi.

Aziz Müminler!

Allah'ın yarattığı kâinatı okuma ve anlamlandırmada en güzel rehber Sevgili Peygamberimiz (s.a.s)'dir. Onun tabiata bakışı ibret, hikmet, rahmet ve tefekkür merkezlidir. Allah Resûlü (s.a.s), Mekke'de ve Medine'de "Harem Bölgesi" ilan etmiş, bir bakıma doğal koruma alanları oluşturmuştur. Akıp giden nehirden abdest alırken dahi suyun israf edilmemesini emrederek suya vefasını göstermiştir. "Uhud bizi sever, biz de onu severiz." diyerek dağa muhabbetini izhar etmiştir. "Kıyamet kopuyor olsa dahi elinizdeki fidanı dikin." buyurarak tabiata karşı sorumluluğumuzu hatırlatmıştır. "Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun." uyarısıyla mümine yakışanın bütün canlılara merhamet olduğunu beyan buyurmuştur.

Kıymetli Müslümanlar!

Son iki asırda insanlık ailesi maalesef, kendisine emanet edilen dünyanın kıymetini bilemedi. Tabiatın dengesini bozdu, çevreyi hoyratça kullandı. İsraf ve savurganlıkla her türlü nimeti sınırsız bir şekilde tüketti. Neticede devasa boyutlara ulaşan çevre sorunlarına maruz kaldı. Temiz havamız kirlenmeye devam ediyor, nefesimize nefes katan ormanlar yok oluyor, sadık yârimiz topraklar çöle dönüyor, hayat pınarımız sular kuruyor. Denizlerimizin ve okyanuslarımızın düzeni altüst oluyor. Can taşıyan nice tür yok olup gidiyor. Hâsılı dünyamızın dengesi her geçen gün daha da bozuluyor.

Değerli Müminler!

Kâinatı hassas bir denge üzerine yaratan, kâinat ve içindekilerin dengesini koruma görevini insanoğluna veren Rabbimiz, Yüce Kitabında bakınız ne buyuruyor: "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." Evet, ayet-i kerimede buyrulduğu üzere, dünyanın dengesi insan eliyle bozuldu. Bugün bize düşen İslam'ın insanlığa takdim ettiği çevre ahlakını yeniden kuşanmaktır. Dünyanın sahibi değil, emanetçisi olduğumuzu aklımızdan çıkarmamaktır. Cenâb-ı Hakk'ın kâinata koyduğu hassas dengeyi bozmamaktır. İsraf ve açgözlülük hastalığından kurtulmak, kaynakları ölçülü kullanmaktır. Bir lokma ekmeği, bir damla suyu dahi heba etmemektir. Piknik ve mesire alanlarında daha bir duyarlı davranmak, çevreyi gözü gibi korumaktır. Arkamızda yaşanabilir bir dünya bırakmak için sorumlu davranmaktır. Unutmayalım ki çevreyle ilgili hassasiyet, Rabbimizin emanetine hakkıyla riayet ve gelecek nesillerin hakkını teslim etmektir.

(Diyanet İşleri Başkanlığının 3 Haziran 2022 tarihli cuma hutbesi)

Değerlendirme

1. Verilen hutbeden yola çıkarak insan, çevre ve ahlak ilişkisini düşündüğünüzde insanın çevreye karşı sorumlulukları nelerdir? Açıklayınız.
2. İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi İslam'ın çevreye dair temel ahlaki ilkelerini dikkate alarak açıklayınız.

İnsanın Çevreye Karşı Sorumluluklarından Bazıları

Ekosistemi korumak

Dünya, Allah'ın (cc) yarattığı canlı ve cansız varlıklardan oluşan bir bütündür. Bu varlıklar dünya ekosistemini oluşturur. Ekosistemde meydana gelebilecek sorunlar bütün varlıkları olumsuz etkiler. Bundan dolayı her insanın ekosistemi koruması gerekir.

İklim değişikliği ile mücadele etmek

Çağımızın büyük bir problemi hâline gelen iklim değişikliğinin en önemli sebebi küresel ısınmadır. İklim değişikliği tüm canlıları olumsuz etkilemektedir. Fosil yakıt kullanımını azaltmak, yenilenebilir ve daha verimli enerji kaynaklarını tercih etmek, ağaçlandırma ve ormanlaştırma faaliyetlerine katılmak iklim değişikliği ile mücadelede faydalı olacaktır.

Doğal kaynakları korumak

Dünyada yer altı ve yer üstü kaynakları sınırlıdır. Su, hava, toprak, bitki örtüsü gibi kaynakları israf etmek onların daha kısa sürede yok olmasına yol açacaktır. Bu nedenle doğal kaynakların amacına uygun, özenli ve bilinçli kullanılması gerekir.

Geri dönüşüme ve atık yönetimine destek olmak

Günümüzdeki çevre sorunlarından biri de kullanıldıktan sonra doğaya gelişigüzel atılan ve çevreye zarar veren atıklardır. Atık miktarını en aza indirmek, atıkların geri dönüştürülmesini sağlamak hem çevre temizliğine katkıda bulunacak hem de doğal kaynakların hızla tükenmesinin önüne geçecektir.

Sürdürülebilir üretim ve tüketimi desteklemek

Sürdürülebilir üretim ve tüketim; gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak doğal kaynakları verimli kullanmaktır. Her birey bu konuda gelecek nesilleri de düşünerek hareket etmeli, üretim ve tüketim konusunda israf etmemeli, sürdürülebilir üretim ve tüketime destek olmalıdır.

"Genel ağdan alınmıştır."

Bilgi Görseli 4.2: *İnsanın çevreye karşı sorumlulukları*

Günümüzde çevre ile ilgili pek çok sorun yaşanmaktadır. Bunlar arasında; su, toprak ve hava kirliliği öne çıkmaktadır. İnsanlar, çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmezlerse buna benzer olumsuzlukların gelecekte katlanarak artması ve yeni sorunların ortaya çıkması muhtemeldir.

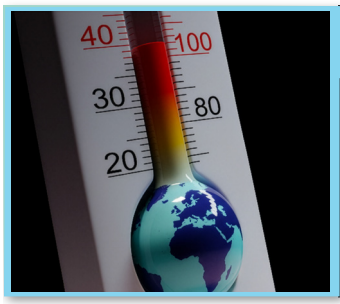

Küresel ısınma

Fosil yakıt kullanımı, sanayi faaliyetleri ve ormanların yok edilmesi gibi etkenler nedeniyle atmosferdeki sera gazlarının artması küresel ısınmaya yol açar.

(bk. Akın, "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", 29-34)

Hava kirliliği

Kentlerdeki düzensiz nüfus artışı, endüstri, ulaşım, egzoz gazı, baca dumanı gibi zararlı gazların doğaya salınımı hava kirliliğine neden olur.

(bk. Karsu, "Çevre Sorunları ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici", 150-151)

Su kirliliği

Endüstriyel, tarımsal, evsel vb. atıkların suya karışması; petrol sızıntıları ve bilinçsiz madencilik faaliyetleri su kirliliğinin başlıca nedenleri arasındadır.

(bk. Karsu, "Çevre Sorunları ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici", 151-152)

Toprak kirliliği

Tarım sektöründeki yanlış uygulamalar, kimyasal gübre ve ilaçların bilinçsiz kullanımı, zararlı atıkların toprağa karışması gibi sebepler toprak kirliliğine yol açar.

"Genel ağdan alınmıştır."

Biyoçeşitliliğin azalması

Aşırı avlanma, doğal yaşam alanlarının tahribi, çarpık kentleşme ve iklim değişikliği biyoçeşitliliğin azalmasına neden olur.

"Genel ağdan alınmıştır."

Bilgi Görseli 4.3: *Çevre sorunlarından bazıları*

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Sorumluluklarımın Farkındayım*
Amaç	*Çevreye karşı ahlaki sorumluluklarını bağlamından koparmadan kendi yaşantısı için anlamlı hâle getirebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- Halka şeklinde oturma düzeni oluşturunuz.
- Aşağıdaki soru hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
  - Su, toprak ve hava kirliliği gibi çevre problemlerinin ortaya çıkmasında insanın rolü nedir?

Değerlendirme

Arkadaşlarınızın fikirlerinden hareketle çevre problemlerinin çözümünde insana düşen ahlaki sorumluluklar neler olabilir? Gerekçeleriyle aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

Etkinlik-4

20 dk.

Adı	*Sorumlu Kim?*
Amaç	*Çevre sorunlarına yönelik çözüm yolları geliştirebilme*

Yönerge

- Yan tarafta yer alan soruları okuyunuz.
- Cevaplarınızı defterinize yazınız.
- Belirlediğiniz çevre sorunlarına çözüm önerileri geliştiriniz.

- *Günümüzde en çok hangi çevre sorunları yaşanmaktadır?*
- *Bu sorunlara müdahale edilmezse gelecekte küresel boyutta ne gibi olumsuzluklar ortaya çıkabilir?*

Değerlendirme

Geliştirdiğiniz çözüm önerilerinden hangileri daha etkili olabilir, niçin?

.....

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Aşağıda yer alan öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Konu:	**İnsan, Çevre ve Ahlak**	**Tarih: ..... / ..... / .....**
İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiye dair önceden bildiklerim		
.....		
Benim için yeni olan bilgiler		
.....		
Çevre sorunlarıyla ilgili merak ettiğim ya da araştırmak istediğim konular		
.....		
Çevreye karşı sorumluluklarımı yerine getirebilmek için neler yapabilirim?		
.....		
Öğrendiklerim beni nasıl etkiledi?		
.....		

4.2. TEKNOLOJİ VE AHLAK

Konuya Başlarken

- Teknolojik gelişmelerin insan hayatına etkileri neler olabilir?
- Teknolojinin geliştirilmesinde ve kullanılmasında ahlaki ilkelere uymak gerekir mi? Gerekçeleriyle açıklayınız.

İnsanın maddi çevresini kontrol etmek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçler ile bunlara ilişkin bilgilerin tümüne **teknoloji** denir. Teknoloji, Türkçede "uygulayım bilimi" olarak adlandırılmaktadır.[10]

Günümüzde sosyal medya, genetik, biyoteknoloji, yapay zekâ, savaş teknolojisi, sanal gerçeklik, dijital oyunlar gibi teknolojik alanlarda çok hızlı gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. İnsanlar bugün, teknolojiye çok rahat erişebilmekte ve onu kullanabilmektedir.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler; iletişim, bilgiye ulaşma, iş verimliliği, yaşam kalitesi, ulaşım, ekonomi gibi açılardan insanoğluna kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji doğru kullanılmadığında bağımlılık, veri güvenliği ihlali, işsizlik, sağlık sorunları, sosyal izolasyon, çevre kirliliği gibi birtakım olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır.[11]

Görsel 4.5: *Teknoloji alanında yapılan çalışmalarda insanlığın yararı gözetilmelidir.*

Ahlaki kurallara dikkat edilmesi gereken alanlardan bazıları ile ilgili kavram haritasına ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Teknolojinin olumsuz etkilerini en aza indirmede ahlaki unsurların önemli bir işlevi vardır. Gerek teknolojiyi geliştirenler gerekse teknolojiyi kullananlar bu unsurlara uygun davranmalıdırlar *(Görsel 4.5)*. Bu sayede ortaya çıkabilecek olumsuzlukların önüne geçilebilir.

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*Teknoloji Ahlakı*
Amaç	*Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları araştırabilme*

Ön Hazırlık

- Bir haftalık süre içerisinde teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları araştırınız.

Yönerge

- Araştırma sonucunda belirlediğiniz unsurları aşağıda verilen sütunlarda listeleyiniz.

Teknolojiyle İlgili Unsurlar	Ahlakla İlgili Unsurlar
Genel ağ	Sorumluluk
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Değerlendirme

Aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurunuz.

	Evet	Kısmen	Hayır
Planlı çalışmaya özen gösterdim.			
Araştırmayı yaparken farklı kaynaklardan yararlandım.			
Ahlaki unsurların neler olduğunu tespit ettim.			
Teknolojik unsurların neler olduğunu tespit ettim.			
Elde ettiğim bilgileri kaydettim.			
Öğretmenin geri bildirimi			

Teknolojinin kötüye kullanımı insanlığa zarar verir. Bu sebeple teknolojinin üretilmesinde, geliştirilmesinde ve kullanılmasında ahlaki kurallara dikkat edilmesi gerekir. Teknolojiyi geliştirenler; onun insanlığa faydalı, hayatı kolaylaştırıcı, güvenli vb. özellikte olmasını amaçlamalıdır. Kullanıcılar ise siber zorbalık, yanlış bilgi paylaşımı ve nefret söyleminde bulunma gibi davranışlardan uzak durmalıdır.

Teknoloji alanında uyulması gereken başlıca ahlaki kurallardan biri mahremiyettir. Teknolojiyi geliştirenler; kişilerin kimlik bilgileri, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, dini, mezhebi, özel hayatı gibi alanlardaki önemli verilerini gizli tutmak ve izinsiz erişimlere karşı korumak için uygun güvenlik önlemlerini almalıdırlar. Aynı şekilde kullanıcılar da kendilerine ait verileri paylaşmamalı, başkalarına ait verileri elde etme, yayma gibi davranışlardan hem gerçek hayatta hem de sanal ortamlarda uzak durmalıdır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in **"... Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın..."**[12] emrine uygun davranılmalıdır.

Yüce Allah'ın ahlaki ilkelerle ilgili koymuş olduğu emir ve yasaklar sosyal medya için de geçerlidir. Yalan, iftira, hırsızlık ve müstehcenlik gibi davranışlar günlük hayatta haram olduğu gibi sosyal medyada da haramdır. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili olarak **"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!.."**[13] buyrulmaktadır. Hz. Peygamber de "*Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hâllerini araştırmayın...*"[14] buyurarak mahremiyet kurallarına uyulmasını istemiştir. İnsan, sanal ortamlarda yaptığı davranışlardan da sorumludur. Bu nedenle teknolojiyi her alanda doğru bir şekilde kullanmak her Müslüman'ın görevidir.

Ülkemizde 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi, kişisel verilerin korunması alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. 1 Eylül 2018 tarih ve 30522 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan MEB Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nde yapılan düzenleme ile "Kişisel Verileri Koruma Kulübü" kurulması ve 7 Nisan gününün "Kişisel Verileri Koruma Günü" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır.

Etkinlik-6

30 dk.

Adı	*Mahremiyet Her Yerde*
Amaç	*Teknoloji kullanımında mahremiyet ilkelerine uygun davranışlar geliştirebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde dörder kişilik gruplara ayrılınız.
- Sosyal medyada fotoğrafları izinsiz paylaşılan bir öğrencinin yaşadıklarıyla ilgili bir senaryo yazınız.
- Yazdığınız senaryoya göre grup arkadaşlarınız arasında rol paylaşımı yapınız.
- Yazdığınız senaryoyu sınıfta canlandırınız.

Değerlendirme

1. Rolünüzü canlandırırken hissettiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Fotoğrafı paylaşan kişi siz olsaydınız ne yapardınız? Açıklayınız.

.....

.....

3. Mahremiyet ilkeleri düşünüldüğünde teknoloji kullanımında dikkat edilmesi gereken hususlar neler olabilir? Açıklayınız.

.....

.....

Etkinlik-7

15 dk.

Adı	*Teknoloji Ahlak İlişkisi*
Amaç	*Teknoloji ve ahlak arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki metinleri okuyunuz, ilgili soruları cevaplayınız.

Örnek Olay-1

II. Dünya Savaşı'nın son aşamasında 6 Ağustos 1945 Pazartesi günü saat 08.15'te Amerika Birleşik Devletleri Uranyum-235 tipi atom bombası "Little Boy" (Lidıl Boy) ile Hiroşima'ya saldırdı, ardından 9 Ağustos 1945 Perşembe günü ise Plütonyum-239 tipi atom bombası "Fat Man" (Fet Men) ile Nagazaki'ye saldırdı. Bu iki saldırı, askerî tarihte gerçekleştirilen ilk ve tek nükleer saldırı olarak kayıtlara geçti. 1945'in sonuna kadar Hiroşima'da atom bombası saldırısından dolayı yaklaşık 140.000 kişi ölmüştür. Nagazaki'de ise bu sayı toplam 80.000'dir. Daha sonra atom bombasının etkisiyle ölenlerin sayısı 143.124'e ulaşmıştır.

"Genel ağdan alınmıştır."

Hiroşima Barış Anıtı

Örnek Olay-2

Çin'de bir hastaya 4 bin 650 km uzaktan safra kesesi ameliyatı yapıldı. Bu ameliyat, Çin'in 5G teknolojisini kullanan bir robot aracılığıyla gerçekleştirdiği ilk uzun mesafeli operasyondu. Zhejiang (Zijan) Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı Sir Run Run Shaw (Sör Ran Ran Şav) Hastanesinde robotun işletim platformu aracılığıyla ameliyatı gerçekleştiren deneyimli cerrah Liang Xiao (Leyen Şao), dört kollu bir endoskopik model olan robotun hem temel yazılımının hem de temel donanımının sorunsuz çalıştığını söyledi.

"Genel ağdan alınmıştır."

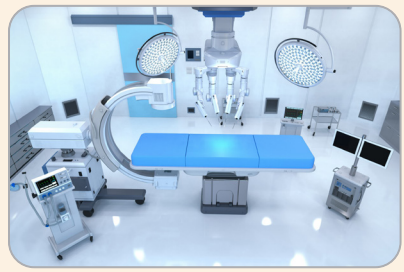

1. Okuduğunuz metinlerden hareketle teknoloji kullanımının insan hayatını nasıl etkilediğine örnekler veriniz.
2. Teknolojinin kullanımında hangi unsurlar etkilidir, niçin?
3. Teknolojinin geliştirilmesinde veya kullanımında ahlaki ilkelere dikkat edilmediğinde ne gibi olumsuz sonuçlar yaşanabilir?

Değerlendirme

Teknoloji ile ahlak arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Teknoloji ve ahlak ilişkisini konu edinen öykü hazırlayınız. Çalışmanızı hazırlarken "öykü türüne uygunluk", "ana fikre uygunluk", "içeriğe uygunluk", "dil ve anlatıma uygunluk", "özgünlük" gibi ölçütlere dikkat ediniz. Hazırladığınız çalışmayı sınıfta paylaşınız. Çalışmanız, aşağıdaki karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

4.3. ÇEVRE VE TEKNOLOJİ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak "Farkında mıyız İklim" isimli videoyu izleyiniz. İzlediğiniz videodan hareketle aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

- İklim değişikliğine yol açan etkenler nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yaşadığı çevreyle sürekli etkileşim hâlinde olan insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için onu sürekli şekillendirmiştir. Yıllar geçtikçe teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle bu süreç daha da hızlanmıştır. Sanayi için gereken ham madde ihtiyacı insanları doğal kaynaklara yöneltmiş, bu durum hem doğal kaynakların hızla tükenmesine hem de birtakım çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.[15] İklim değişikliği, ormanların yok edilmesi, hayvan neslinin tükenmesi, çarpık kentleşme, tüketim bağımlılığı gibi sorunlar teknolojik gelişmelerin sebep olduğu çevre sorunları arasındadır.[16]

Geçmişte Anadolu topraklarında görülen Asya fili, yabani sığır, yaban eşeği, aslan, çita, kunduz, kaplan ve yılanboyun kuşunun ülkemizdeki nesilleri tamamen tükenmiştir.

"Genel ağdan alınmıştır."

Teknolojik gelişmeler bir yandan insan hayatını kolaylaştırırken diğer yandan çevre sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Başta sanayi olmak üzere enerji ve otomotiv sektörlerinde yaşanan teknolojik gelişmeler atmosferdeki sera gazı miktarını artırarak küresel ısınmaya yol açmaktadır. Küresel ısınma ise fırtına, sel, hortum ve orman yangını gibi afetlerin artmasına, deniz seviyesinin yükselmesine, kuraklığın artmasına sebep olmaktadır *(Görsel 4.6)*.

Görsel 4.6: *Küresel ısınma, doğal afetlerin daha sık yaşanmasına neden olmaktadır.*

Teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlar kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göçü hızlandırmıştır. Şehirlerin nüfusunun hızla artması canlıların doğal yaşam alanlarının azalmasına, su, hava ve toprak kirliliğine, doğal kaynakların azalmasına ve çarpık kentleşmeye neden olmuştur.[17]

Gelişen teknoloji; insanların yeme içme, giyim kuşam, barınma, ulaşım ve iletişim gibi ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayabilecek hıza ulaşmıştır. Özellikle dijital teknolojiler ürün ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmıştır. Günümüzde insanlar cep telefonu, tablet ya da bilgisayar aracılığıyla diledikleri ürünleri satın alabilmektedirler. Bununla birlikte insanların farklı ve eşsiz olma, can sıkıntısını giderme gibi istekleri tüketimi artırmıştır. Bu istekler aynı zamanda insanlarda tüketim bağımlılığına sebep olmaktadır.[18]

Tüketim bağımlılığının yol açtığı sorunlar nelerdir? Araştırınız.

Teknolojik gelişmelerin yol açtığı sorunlar insanoğlunu çevreye karşı daha duyarlı davranmaya yönlendirmiştir. Bunun neticesinde enerji üretiminden ulaşıma kadar pek çok alanda çevreye duyarlı teknolojik ürünler ortaya çıkmıştır. Çevre dostu teknolojik ürünler sayesinde yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmaya başlanmıştır. Böylece enerji verimliliği ve tasarrufu sağlanmış, ham madde tüketimi azalmıştır. Bu durum çevre kirliliğinin azalmasına, sera gazı emisyon değerlerinin düşmesine ve doğal hayatın korunmasına katkıda bulunmuştur *(Görsel 4.7)*.

Doğal çevrenin korunması konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla 5-9 Haziran günlerini içeren hafta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından "Türkiye Çevre Haftası" olarak kutlanmaktadır. Ülkemizdeki tatlı su kaynaklarının önemine dikkat çekmek amacıyla her yıl 22 Mart Dünya Su Günü'nde çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Görsel 4.7 *Yenilenebilir enerji kaynakları çevre sorunlarının azalmasına katkıda bulunmaktadır.*

Çevreye karşı duyarlı olmak aynı zamanda Müslüman olmanın bir gereğidir. İslam, insanın sınırsız ve sorumsuz bir şekilde davranarak kendisinin, diğer canlıların ve gelecek nesillerin hayatını tehlikeye atmasını yasaklar. Kur'an-ı Kerim'de **"Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın…"**[19] buyrularak bu gerçeğe işaret edilir.

Hz. Peygamber ashabına ağaç dikmenin öneminden bahsetmiş,[20] Medine'yi harem bölgesi (koruma alanı) ilan ederek çevresindeki ağaçların kesilmesini yasaklamıştır.[21] Ayrıca hayvanlara eziyet edilmesinin haram olduğunu vurgulayarak sebepsiz yere öldürülen bir serçenin bile kıyamet gününde davacı olacağını bildirmiştir.[22]

Etkinlik-8

25 dk.

Adı	*Çevre ve Teknoloji İlişkisi*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde üç gruba ayrılınız.
- Etkinlik sürecinde soruları soracak bir grup sözcüsü ve cevapları kaydedecek bir yazman/sekreter seçiniz.
- Grup üyelerinin her bir soruyu cevaplaması için gereken süreyi (1 ya da 2 dakika) ayarlayacak bir sorumlu belirleyiniz.
- Çember düzeni alınız.
- Grup sözcüsünün sağından başlayarak soru listesindeki soruları öğrenciler arasında sıra atlamadan sormasını, sekreterin de verilen cevapları özet şeklinde yazmasını sağlayınız.

Sorular

Çevre nedir?

Teknoloji nedir?

Teknoloji hayatımızı hangi alanlarda kolaylaştırmaktadır?

Teknoloji hayatımızda ne gibi zorluklara neden olmaktadır?

Teknoloji ile çevre arasında bir ilişki olduğu söylenebilir mi?

Çarpık kentleşme ve teknoloji arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

İklim değişikliği ile teknoloji arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Tüketim bağımlılığı ile teknoloji arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Teknolojik ürünler çevreye etkileri açısından nasıl sınıflandırılabilir?

Değerlendirme

Aşağıdaki boş alana çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiyi açıklayan bir metin yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-9

10 dk.

Adı	*5N1K*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*

Yönerge

- Aşağıdaki şemada yer alan soruları cevaplayınız.

Teknoloji Kaynaklı Çevre Sorunları

Ne

Teknoloji kaynaklı çevre sorunları nelerdir?

.....
.....
.....
.....

Nerede

Etkileri daha çok nerelerde gözlemlenmektedir?

.....
.....
.....
.....

Ne zaman

Ne zaman artmaya başlamıştır?

.....
.....
.....
.....
.....

Neden

Neden ortaya çıkmıştır?

.....
.....
.....
.....
.....

Nasıl

Nasıl ortadan kaldırılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

Kim

Bu sorunlardan en çok kimler etkilenir?

.....
.....
.....
.....

- Yaptığınız etkinlikten hareketle çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiye dair görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurunuz.

	Evet	Kısmen	Hayır
Çevre ve teknoloji ilişkisi ile ilgili çözümleme yapabilirim.			
Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkileri sınıflandırabilirim.			
Çevre ve teknoloji ilişkisini açıklayabilirim.			
Öğretmenin geri bildirimi			

Etkinlik-10

15 dk.

Adı	*Ben Olsam Ne Yapardım?*
Amaç	*Çevre sorunlarına dair çözüm üretebilme*

Yönerge

- Aşağıda verilen çevre sorununu ve bu soruna geliştirilen çözüm önerisini okuyunuz.
- Örnekten yola çıkarak teknolojik gelişmelerin sebep olduğu çevre sorunlarını ve bu sorunlara yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerini ilgili alanlara yazınız.
- Önerilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sorun	Çözüm Önerim
Mutfakta kullanılan kimyasal temizleyiciler su kirliliğine yol açmaktadır.	Kimyasal ürünler yerine doğal temizleyicileri tercih ederim.

Değerlendirme

Geliştirdiğiniz çözüm önerileri çevre problemlerinin ortadan kaldırılmasında ne derece etkili olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Kontrol Noktası

"Çevre ve Teknoloji" konusuyla ilgili aşağıdaki çıkış kartını üzerinde yazan ifadelere göre doldurunuz.

Çevre ve teknoloji konusunda öğrendiğim üç bilgi

3

1. .....
2. .....
3. .....

Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkiyi anlatan iki cümle

2

1. .....
2. .....

Teknolojinin doğru kullanımı konusunda yapacağım bir uygulama

1

1. .....

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*Çevre ve teknoloji ilişkisi hakkında konuşma metni hazırlama*
Amaç	*Çevre ve teknoloji ilişkisini özetleyebilme*
Ürün	*Konuşma metni*
Değerlendirme ölçütleri	*Konuyu araştırma, kaynak kullanma, metnin konuyu kapsaması, dil ve anlatım kurallarına uygunluk*

Ön Hazırlık

- İslam'da çevre ve teknoloji konusunda dijital ve basılı kaynaklardan bir hafta boyunca araştırma yapınız.
- "İslam'da Çevre ve Teknoloji İlişkisi" başlıklı konuşma metni hazırlayınız.

Yönerge

- Hazırladığınız metni arkadaşlarınıza sununuz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

4.4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

Allah'ın (cc) tabiata koyduğu düzenin korunmasında insana ve topluma düşen görevler neler olabilir? Görüşlerinizi belirtiniz.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

(Rum suresi 41. ayet)

Etkinlik-11

15 dk.

Adı	*Rum Suresi 41. Ayet*
Amaç	*Rum suresinin 41. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Rum suresinin 41. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayette verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

İnsan, akıl ve irade sahibi olarak yaratılmış ve tercihlerinde özgür bırakılmıştır. Yaptığı tercihler bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlardan sadece kendisi değil tüm varlıklar etkilenebilmektedir. Rum suresinin 41. ayetinde de bu hususa dikkat çekilmektedir.

Kaynaklarda Rum suresi 41. ayetin indirildiği dönemde dünyanın değişik bölgelerinde birtakım felaketlerin yaşandığı aktarılır. Konuyla ilgili rivayetlerde yaşanan felaketlerle ilgili haberlerin Hicaz'a ulaştığı ve bu ayetin Hicaz halkına uyarı amacıyla nazil olduğu nakledilir.[23]

Sözlükte "iki şeyi birbirinden ayıran sınır, engel" anlamlarına gelen Hicaz, Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzanan bölgeye verilen isimdir.

(Küçükaşçı, "Hicaz", 17/433)

Ayette geçen fesat kavramı; "bozulmak, çürümek, sağduyudan uzaklaşmak" gibi anlamlara gelir.[24] Orta yoldan uzaklaşmak, başkasının malına haksız yere el koymak, fesat kavramına verilen anlamlar arasındadır. Kur'an-ı Kerim'de on bir yerde geçen fesat kavramı Rum suresinin 41. ayetinde düzen ve dengenin bozulması anlamında kullanılmıştır.[25]

"Karada ve denizde bozulmaların ortaya çıkması" ifadesi; karada ve denizde kasırgaların artması, arazilerin çorak hâle gelmesi, tatlı suların tuzlu su hâline dönüşmesi anlamlarına gelmektedir *(Görsel 4.8)*. Bununla birlikte şehirlerde veya kırsal kesimlerde bozulmanın yaşanması, kaynak sularının azalması, kıtlık, yangın, sel gibi felâketlerin artması, ölümlerin çoğalması, geçim sıkıntısının artması şeklinde de yorumlanmaktadır.[26] Başka bir deyişle insanların yanlış uygulamaları neticesinde dünyanın her yerinde birçok olumsuzluk yaşanmaktadır.

Görsel 4.8: *Doğada insan kaynaklı sorunlardan biri de kuraklıktır.*

Rum suresinin 41. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Dünyada yaşanan çevre sorunlarının son yıllarda arttığı, maddi ve manevi birçok felakete neden olduğu bilinmektedir. Bu felaketler dünyanın geleceğini tehlikeye atmaktadır. Bu sorunlar insanın çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmemesinin bir sonucudur. Yaşanan sorunlar; insana sorumluluklarını hatırlatması, insanın çevreyle ilişkisini gözden geçirmesi, daha önce yaptığı hatalardan ders çıkarması açısından bir uyarı niteliği taşımaktadır.[27]

Kontrol Noktası

Rum suresinin 41. ayetinde vurgulanan mesajları rehber edindiğinizde davranışlarınızda ne gibi değişiklikler olabilir? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

		Ölçütler			
Adı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Soyadı:					
Tarih:		4	3	2	1
İnsan, çevre ve ahlak arasındaki ilişkiyi araştırabilirim.					
Çevreye karşı ahlaki sorumlulukları yerine getirebilirim.					
İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.					
Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurları tespit edebilirim.					
Teknoloji ve ahlakla ilgili unsurlar arasındaki ilişkiyi fark edebilirim.					
Çevre ve teknoloji ilişkisi ile ilgili açıklama yapabilirim.					
Çevre ve teknoloji arasındaki ilişkileri ayırt edebilirim.					
Çevre ve teknoloji ilişkisine örnekler verebilirim.					
Rum suresinin 41. ayetinin mealini bulabilirim.					
Rum suresinin 41. ayetinde geçen konu ve kavramları belirleyebilirim.					
Rum suresinin 41. ayetinde geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Rum suresinin 41. ayetinin içerdiği mesajlarla ilgili çıkarım yapabilirim.					
Rum suresinin 41. ayetinde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarımı kendi cümlelerimle ifade edebilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 18 soru verilmiştir.

Aşağıdaki 1. soruda yer alan bilgi haritasını doldurunuz.

1.

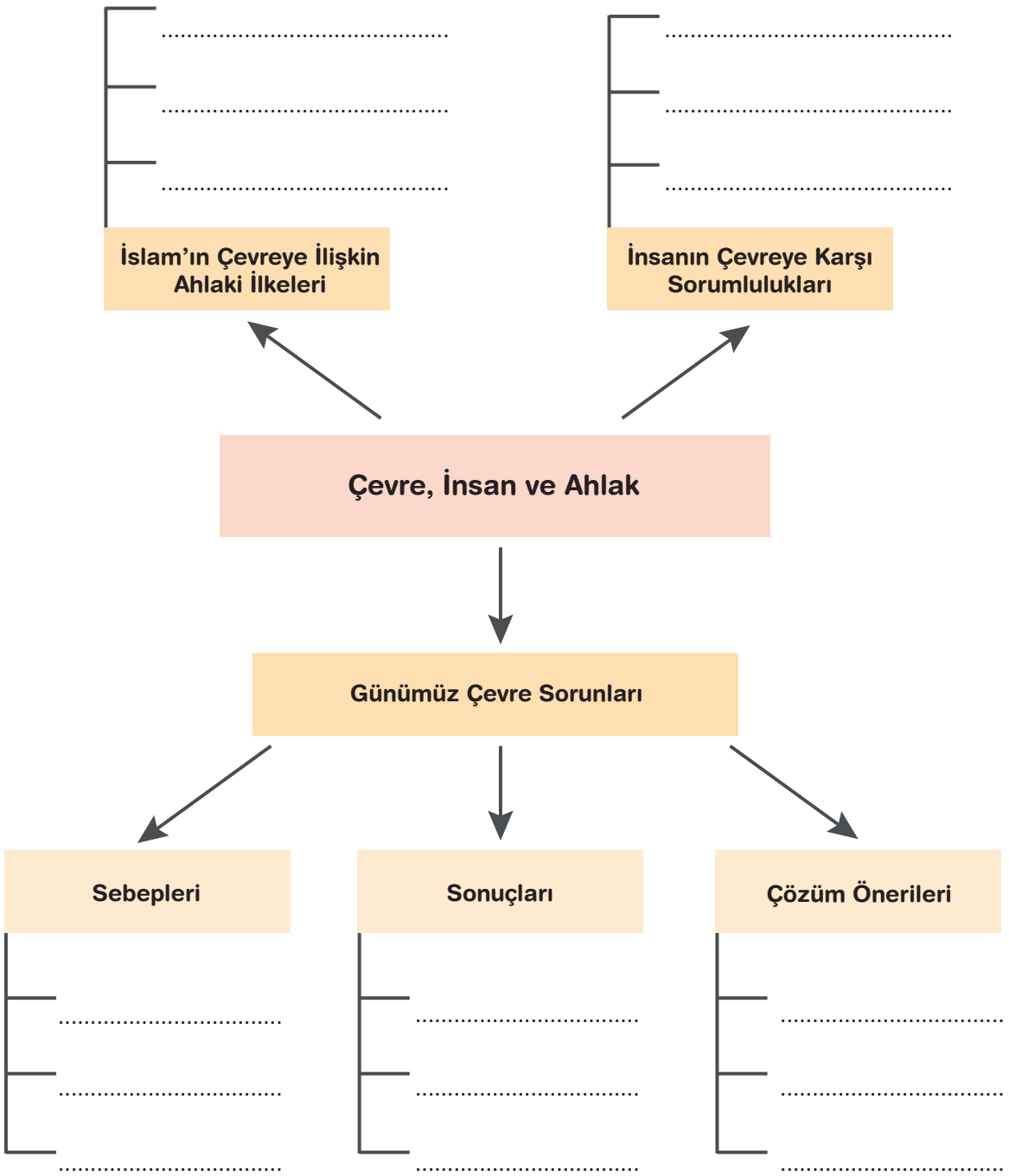

Aşağıdaki kutucuklarda bazı çevre sorunları verilmiştir. 2-8. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a Tüketim bağımlılığı	b Küresel ısınma	c Hava kirliliği	ç Biyoçeşitliliğin kaybı
d Su kirliliği	e Çarpık kentleşme	f Toprak kirliliği	g İklim değişikliği

2.	Yaşanan sorunların hangilerinde teknolojik gelişmelerin etkisi vardır?
3.	Yeryüzünde sıcaklık ortalamalarının artması hangi sorunların yaşanmasına yol açar?
4.	İhtiyaç olmadığı hâlde sürekli bir şeyler satın alma isteğine ne ad verilir?
5.	Tarihî, kültürel ve doğal zenginliklerin tahrip edilerek yok olmasına neden olan çevre sorunları hangileridir?
6.	Bilinçsiz yapılan tarımsal faaliyetler hangi çevre sorunlarının artmasına neden olur?
7.	Bir bölgede bitki ve hayvan türlerinin azalmaya başlaması hangi sorunun habercisidir?
8.	Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı hangi sorunların azalmasına katkıda bulunur?

Aşağıdaki 9-13. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

9. Teknoloji kullanılırken hangi ahlaki ilkelere dikkat edilmelidir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Çarpık kentleşmenin yol açtığı çevre sorunları nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

11 ve 12. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Tarihî süreçte insan, içinde yaşadığı doğal çevreyi etkisi altına almıştır. Bu etki zamanla çevrenin doğal yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu değişimler ise birtakım çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Yaygın kanaate göre, çevresel sorunlar büyük ölçüde, modern toplum insanının davranışlarından kaynaklanmaktadır. Özellikle fosil yakıtların yaygın şekilde kullanımı, üretim ve tüketim süreçlerinde insan hayatını kolaylaştırıcı etkiler sağlamakla birlikte doğal ve toplumsal çevreyi etkileyerek sonuçları öngörülemeyecek çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstriyel üretim sürecinde ortaya çıkan hava, su ve toprak kirliliği günümüzde yaşanan çevresel sorunların temelini oluşturmaktadır. Daha somut olarak endüstriyel üretimde ve günlük yaşamda kömür ve petrol gibi fosil yakıtların kullanımı sonucunda ortaya çıkan gazlar, sera etkisi oluşturarak küresel ısınmaya yol açmaktadır.

(bk. Ocak, "Yaratılış/Fıtrat Kavramı Çerçevesinde İnsan-Çevre İlişkisinin Ahlaki Boyutu", 57-71)

11. İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

12. Çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

13. "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."

(Rum suresi 41. ayet)

Ayetin altı çizili bölümünde anlatılmak istenen nedir? Güncel örnekler vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıda verilen kelimeleri kullanarak 14. soruya "Teknoloji ve Ahlak" başlıklı bir metin yazınız.

14.

kişisel verilerin korunması	mahremiyet	sorumluluk	sosyal medya

Aşağıdaki 15-18. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

15. Toprak, hava ve su kirliliğini önlemenin en iyi yolu bireysel ve toplumsal açıdan temizlik bilincine sahip olmaktır. Günümüzde özellikle denizler ve okyanuslar; kanalizasyon ve sanayi atıkları, gemi ve tankerlerden sızan petrol atıkları ile insanlar tarafından kirletilmektedir. Her geçen gün daha fazla kirlenen göller ve akarsular zehirli atıklar nedeniyle canlıların hayatını tehdit etmektedir. Yaşanılan çevrenin temiz tutulması ve ekolojik dengenin korunması İslam açısından önemlidir.

Bu metinden aşağıdaki çıkarımlardan hangisine ulaşılamaz?

A) Günümüzde yaşanan çevre sorunları birçok problemi beraberinde getirmektedir.

B) Çevre sorunlarını önlemede temizlik bilincine sahip olmanın önemli bir yeri vardır.

C) Yaşadığımız alanların temiz tutulması çoğu hastalıkları ortadan kaldıracaktır.

D) Çevre sorunları canlıların hayatını tehlikeye düşüren bir boyuta ulaşmıştır.

E) Akarsu, deniz ve okyanuslarda yaşanan kirliliğin baş aktörü insandır.

16. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun 12. maddesine göre veri kayıt sisteminin kurulmasından ve yönetilmesinden sorumlu olan gerçek veya tüzel kişiler;

a) kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesini önlemek,

b) kişisel verilere hukuka aykırı olarak erişilmesini önlemek,

c) kişisel verilerin muhafazasını sağlamak amacıyla gerekli her türlü teknik ve idari tedbirleri almak zorundadır.

Verilen kanun maddesinden hareketle aşağıdaki yorumlardan hangisine ulaşılabilir?

A) Kişisel verileri toplamak, kayıt altına almak ve işlemek kanunla yasaklanmıştır.

B) Bir insanın özel hayatı, etnik kökeni, mezhebi ve dini kişisel veri kapsamındadır.

C) Kişisel verilere ilişkin suçlar için ilgili kanunun hükümleri uygulanır.

D) Herkes kişisel verilerinin işlenip işlenmediğini öğrenme hakkına sahiptir.

E) Veri kayıt sisteminden sorumlu olanlar veri güvenliğini sağlamakla yükümlüdürler.

17. Doğaya egemen olma isteğiyle hareket eden insanın ürettiği teknoloji günümüzde canlı varlığını tehdit eder hâle gelmiştir. Aydınlanma Çağı ile birlikte insanın düşünce sisteminde meydana gelen değişimler birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerle Endüstri Devrimi'ni gerçekleştiren insan, teknolojiyi başlangıçta ihtiyacı olduğu için kullanmıştır. İhtiyaç kavramı önceden barınma, giyinme ve beslenme ihtiyacı etrafında şekillenmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise sahip olma, biriktirme, saklama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar çerçevesinde ortaya çıkan teknolojik ürünlerin yol açtığı çevre sorunları yerel düzeyde başlamış, zamanla küresel bir probleme dönüşerek çözülemez bir noktaya ulaşmıştır.

(bk. Saçlı, "Çevre ve Teknoloji", 1101)

Verilen metnin ana fikri aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Teknoloji ve insan arasındaki ilişki insanlık tarihi ile yaşıttır.

B) 21. yüzyılda teknolojik alanda çok hızlı değişimler yaşanmaktadır.

C) Endüstri Devrimi'nin gerçekleşmesinde teknolojinin önemli bir rolü vardır.

D) Teknolojinin bilinçsiz kullanımı birçok çevre sorununa yol açmaktadır.

E) Çevre sorunlarını çevre dostu teknolojik ürünler kullanarak çözmek mümkündür.

18. "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."

(Rum suresi 41. ayet)

Verilen ayetten

I. İnsanların birtakım davranışları doğadaki dengeye zarar vermemektedir.

II. Yüce Allah her insanı yaptığı davranışlardan hesaba çekecektir.

III. Yaşanan çevre sorunlarında insan faktörü etkilidir.

çıkarımlarından hangilerine ulaşılamaz?

A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

4. Ünite Sonnotlar

1 Çepel, “Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları”, 38.
2 Özdemir - Yükselmiş, “Çevre Sorunları ve İslam”, 33.
3 bk. Akramova, “Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi”, 596-612.
4 Duhan suresi 38-39. ayetler.
5 bk. Rahman suresi 7. ayet; Mülk suresi 3. ayet; Kamer suresi 49. ayet.
6 Furkan suresi 2. ayet.
7 Akramova, “Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi”, 606.
8 Koç, “Çevre Kirlenmesi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”, 128-129.
9 Yıldırım, “Semavi Dinler Geleneğinde Sürdürülebilir Bir Çevre Anlayışının Teolojik Temelleri”, 78.
10 *Güncel Türkçe Sözlük*, “Teknoloji”.
11 Kalip - Çöl, “Teknolojiyle Bağlantılı Yeni Davranışsal Bozukluklar”, 321-329.
12 Hucurat suresi 12. ayet.
13 Enam suresi 120. ayet.
14 Buhari, “Edeb”, 57.
15 Alagöz, “Çevre Sorunları, Teknoloji ve Değişen Öncelikler”, 43-45.
16 bk. Demir, “Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi”, 38.
17 Alagöz, “Çevre Sorunları, Teknoloji Ve Değişen Öncelikler”, 47-48.
18 Aksu, “Alışveriş Bağımlılığı Ve Hedonik Tüketim İlişkisi”, 775-776.
19 Araf suresi 56. ayet.
20 bk. Buhari, “Mezâria”, 1.
21 bk. Müslim, “Hac”, 475.
22 bk. Nesai, “Sayd”, 34, 46.
23 Derveze, *et-Tefsiru’l-Hadis*, 5/455.
24 bk. Kutluer, “Fesad”, 12/421.
25 Kutluer, “Fesad”, 12/421.
26 Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/322.
27 Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/324-325.

5. ÜNİTE

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

▶ **Bu ünitede yer alan anahtar kavramlar**

- **Ehlisünnet**
- **itikat**
- **tevil**
- **fıkıh**
- **mezhep**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini sentezleyebilmeniz,
- İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları irdeleyebilmeniz,
- Hucurat suresinin 13. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilmeniz

beklenmektedir.

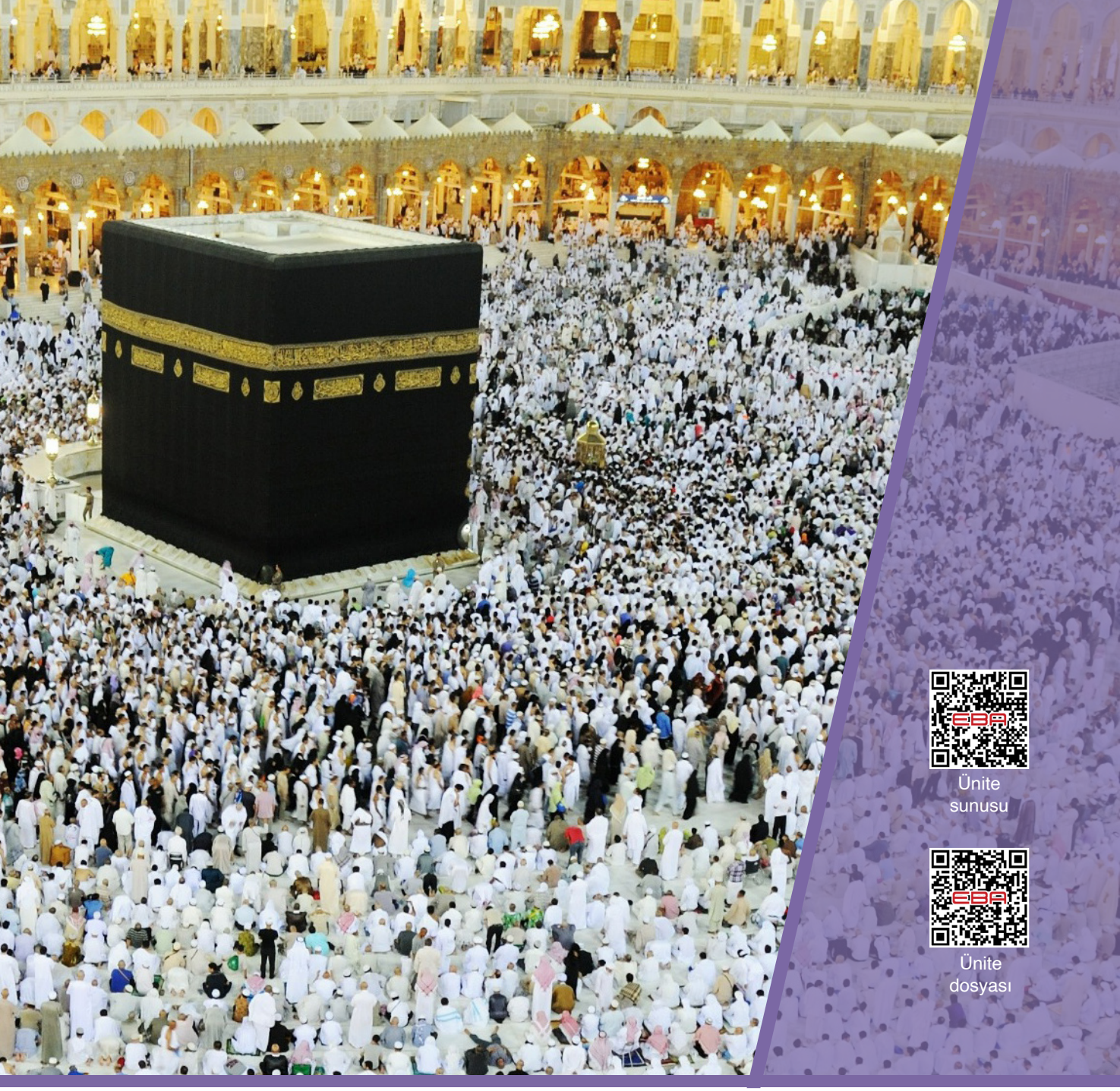

Ünite sunusu

Ünite dosyası

Üniteye Başlarken

- İnsanların bir film, kitap ya da bir olaya ilişkin farklı yorumlarda bulunmalarının sebepleri neler olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
- İnsanlar günlük hayatta aynı olay durum hakkında farklı görüşlere sahip olduğu gibi dini konularda da farklı düşüncelere sahip olabilir mi? Düşüncelerinizi gerekçeleri ile birlikte arkadaşlarınızla paylaşınız.

5.1. DİNÎ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Konuya Başlarken

Karekoddan yararlanarak dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili videoyu izleyiniz. Videodan hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Daha önce mezhep kavramı ile ilgili neler duydunuz?
- İnsanların din ile ilgili konularda farklı yorumlarda bulunmasının sebepleri neler olabilir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

15 dk.

Adı	*Aklımıza Takılanlar*
Amaç	*Dinî yorum farklılıkları hakkında merak ettiği soruları sorabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde dörder kişilik gruplara ayrılınız.
- Grup üyelerinden birini sözcü seçiniz.
- Dinî yorum farklılıklarıyla ilgili merak ettiğiniz soruları tabloda boş bırakılan alana yazınız.

Merak Ettiğim Sorular
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Belirlediğiniz soruları grup sözcüsü aracılığıyla sınıf tahtasına yazınız.

Değerlendirme

Yazdığınız sorulardan hangilerinin dinî yorum farklılıklarıyla doğrudan ilgili olduğunu öğretmen rehberliğinde belirleyiniz.

.....

.....

.....

İslam düşüncesinde ortaya çıkan dinî yorum farklılıklarını anlayabilmek için öncelikle "din" ve "dinî yorum" kavramlarının anlamları bilinmelidir. Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanundur. Dinin amacı, insanları kötülüklerden sakındırarak hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaşmalarını sağlamaktır.[1] Din, insanlar için dünya görüşü ve yaşam biçimi ortaya koyar. Dinî yorum ise insanların tarihsel süreçte dinî metinler esas alarak ortaya koydukları görüşler, düşünceler ve uygulamalardır. Dinî yorum aynı zamanda insanın karakteri, aldığı eğitim, yetiştiği ortam gibi etkenlerle dini anlama ve algılama biçimidir.[2]

Bilgi tablosu 5.1: *Dinin ve dinî yorumun özellikleri*

Din	Dinî Yorum
Tektir.	Birden fazla olabilir.
Evrenseldir.	Bölgeseldir.
Vahye dayanır.	İnsanların görüşlerine dayanır.
Hükümleri değişmez.	Yorumlar değişebilir.
Bağlayıcıdır.	Sadece kabul edenleri bağlar.

Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkmasına doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden birçok sebep bulunur.

İnsan Kaynaklı Sebepler

Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkmasında ilk sırada insan kaynaklı sebepler yer alır. İnsanların aldıkları eğitim, bilgi düzeyleri, ilgileri, kabiliyetleri, ihtiyaç ve beklentileri birbirlerinden farklıdır *(Görsel 5.1)*. Bu durum, İslam'ı anlama ve yorumlamada çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Örneğin insanın yaratılışı ile ilgili bir ayet[3] hakkında tıp eğitimi almış bir insanla görsel sanatlar uzmanının yorumlarının farklı olması doğaldır.

Görsel 5.1: *İnsanın bilgi düzeyi, ilgi ve yetenekleri İslam'ı anlamada ve yorumlamada etkilidir.*

Siyasi Sebepler

Dinî yorum farklılıklarının oluşmasında etkili olan bir diğer sebep, siyasi olaylardır. Hz. Muhammed (sav) Dönemi'nde siyasi açıdan birlik içinde olan Müslümanlar arasında onun vefatının ardından kimin halife olacağına dair tartışmalar yaşanmıştır. Bu konuda ileri sürülen görüşler ve bu görüşleri dinî dayanaklarla destekleme çabaları, farklı dinî yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Her siyasi grup kendi görüşünü haklı çıkarmak ve meşruiyetini sağlamak için dinî referanslara başvurmuştur. Hz. Osman zamanında başlayan ve Hz. Ali Dönemi'nde artan siyasi yönü baskın tartışmalar, Cemel Vakası ve Sıffin Savaşı gibi olaylar Müslümanlar arasında farklı dinî yorumların doğuşunda önemli birer faktör olmuşlardır.[4]

Dinî Metinlerin Yorumlanmasından Kaynaklanan Sebepler

Al-i İmran suresinin 7. ayetine göre Kur'an-ı Kerim ayetleri muhkem ve müteşabih olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in çoğunluğunu oluşturan muhkem ayetler; anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayetler demektir. Müteşabih ayetler ise birden fazla anlam içerebilen dolayısıyla anlaşılması için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç duyulan ayetlerdir. Allah'ın sıfatları, kıyametin kopması, cennet, cehennem hakkındaki ayetler bunlara örnektir.

(bk. "muhkem ayet", Dinî Terimler Sözlüğü, 245-246; "müteşabih", Dinî Terimler Sözlüğü, 268-269)

Dinî metinler, farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biridir. Kur'an-ı Kerim yaklaşık 23 yıllık bir süre içinde parça parça indirilmiştir. İndirilen ayetler vahiy katiplerince kaydedilmiştir. Vahyin ilk muhatapları olan sahabiler, ayetleri tam olarak anlayamadıkları noktalarda Hz. Peygamber'e müracaat etmişlerdir. Hz. Peygamber hem sözleri hem de davranışlarıyla Müslümanlara bu hususları açıklamıştır. Bu durum inananlar için dinin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar arasında dinin anlaşılmasına dair büyük çapta yorum farklılıkları ortaya çıkmamıştır. Gerek Hz. Peygamber'in vefatı gerekse Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin canlı şahitleri olan sahabilerin de dünyadan göçmesiyle birlikte Müslümanların elinde sadece dinî metinler kalmıştır *(Görsel 5.2, 5.3)*. Böylece Müslümanların dini yorumlarken başvurdukları temel kaynaklar Kur'an-ı Kerim ve sünnet olmuştur.

Görsel 5.2: *Vahiy katipleri tarafından yazıya aktarıldığı düşünülen bazı ayetlerin el yazması örneği (TSM, Envanter nr. 21/393)*

Görsel 5.3: *Hz. Peygamber'in hadislerinin el yazması örneği (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 27)*

Dinî metinlerin farklı yorumlanmasının sebeplerinden biri, bazı ifadelerin yoruma açık olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de farklı anlamları olan kelimeler bulunmaktadır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler insanlar tarafından farklı yorumlanabilmektedir. Bazen bir konu Kur'an-ı Kerim'in farklı yerlerinde çeşitli bağlamlarda işlenmiştir. Örneğin Araf suresinin 143. ayetinde yer alan **"... Rabbim! Bana görün; sana bakayım" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin ... buyurdu..."** ifadesi ile Kıyamet suresinin 22 ve 23. ayetlerindeki **"Oysa o gün bir kısım yüzler rablerine bakarak mutlulukla parıldayacaktır."** ifadeleri Allah'ın (cc) görülebilmesi konusunda farklı yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Dinî konularla ilgili ortaya çıkan güncel sorulara örnekler veriniz.

Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri anlaşılması bakımından farklı özelliklere sahiptir.[5] Örneğin **"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."**[6] ayeti âlimler tarafından farklı yorumlanmıştır. İmam Eşari, ayetin bütün insanlara hitap ettiğini gerekçe göstererek Müslüman olmayanların da Yüce Allah'a ibadetle sorumlu olduklarını söylemiştir. İmam Matüridi ise ibadetin yalnızca Müslümanlar için emredildiğini delil göstererek ayeti farklı şekilde yorumlamıştır.[7] Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) zatî ve sübuti sıfatları, cennet, cehennem, ahiret gibi kolaylıkla anlaşılamayacak soyut konular insanların zihin dünyalarına uygun olacak şekilde benzetme ve örnekleme yoluyla ifade edilmiştir.[8]

Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle her alanda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimlerle birlikte insanların dinle ilgili yeni soruları ve ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında dinle ilgili yeni konularda yeni yorumların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Sıra Sizde

"O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."

(Al-i İmran suresi 7. ayet)

Verilen ayet mealini dinî metinlerin farklı yorumlanmasının sebepleri açısından yorumlayınız.

Coğrafi ve Kültürel Sebepler

Dinin farklı yorumlanmasında etkili olan bir diğer faktör coğrafyadır. Coğrafi koşullar; beslenme, giyim kuşam, mimari, gelenek gibi birçok konuda insanların yaşayışlarını şekillendirmektedir. İslam sıcak ve kurak bir bölge olan Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmış, kısa süre içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İslam'ın farklı coğrafyalara yayılmasıyla birlikte Müslümanların din anlayışları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilenmiştir *(Görsel 5.4)*. Örneğin Endonezya'nın dinî yaşamı, bölgenin tarihî ve kültürel geçmişiyle iç içe geçmiş bir yapı sergiler. Arap alfabesine beş yeni harfin eklenmesiyle bu bölgeye özel Câvî alfabesi ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Endonezya'daki camiler de bölgenin farklı kültürel etkilerini yansıtır. Camiler, genellikle Hint ve Çin mimari özellikleri taşır.[9]

İslam'ın yayılışını gösteren etkileşimli haritaya ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Ebu Hanife, kültürel çeşitliliğin yoğun olduğu Irak bölgesinde yetişmiştir. Bölge insanının ihtiyaçlarına ve dinle ilgili sorularına uygun çözümler üretmesi, yetiştirdiği öğrencilerin faaliyetleri, Hanefiliğin Hicaz dışındaki bölgelerde yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur.[10] Benzer şekilde Cezayir, Fas ve Tunus'taki Müslümanlar için ilim merkezinin Medine olması, onların İslam'ı İmam Malik kanalıyla öğrenmesi, Malikiliğin bu bölgelerde yaygınlaşmasında etkili olmuştur.[11]

Türkiye

Malezya

Tunus

Bosna Hersek

Güney Afrika Cumhuriyeti

İngiltere

Görsel 5.4: *Coğrafi farklılıklar aynı amaç için yapılan dinî yapıların mimarisinde de çeşitliliğe neden olmuştur.*

Kültürün dinî yorumlara etkisine ilişkin örnekler veriniz.

Dinde farklı yorumların ortaya çıkmasına yol açan bir diğer etken toplumların kültürel özellikleridir. İnsanlar, bir durumu ya da yaşadıkları bir olayı öncelikle kendi kültürel birikimlerinin süzgecinden geçirirler. Dinle ilgili düşüncelerini belirtirken ya da yeni bir olayı dinî yönden değerlendirirken de sahip oldukları kültürün etkisinde kalırlar. Müslümanlar, Kur'an ve sünnete aykırı olmadığı müddetçe kültürel birikimlerini hayata ve din anlayışlarına yansıtmışlardır.

Etkinlik-2

15 dk.

Adı	*Dinî Yorumların Ortaya Çıkış Sebepleri*
Amaç	*Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleri arasında ilişki kurabilme*

Yönerge

- Aşağıdaki soruyu sınıf tahtasına yazınız.

> Dinî yorumların ortaya çıkmasında etkili olan coğrafya, kültür, eğitim gibi sebepler arasında nasıl bir ilişki vardır?

- Verdiğiniz cevapları sorunun altına yazınız.
- Dinî yorumlar ve sebepleri arasında kurduğunuz her bir ilişkiyi arkadaşlarınızla tartışınız.

Değerlendirme

Etkinlik sonucunda ulaştığınız ortak çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İslam'ın temel konularında Müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak Allah (cc), insanlara akıl ve irade özgürlüğü verdiği için dinin ayrıntılarında farklı görüşler ortaya çıkabilir. Bu durum, İslam düşüncesinde çeşitli dinî yorumların doğmasına yol açmıştır. İslam âlimleri, dinin temel ilke ve hükümleri dışındaki konularda farklı görüşlere sahip olmayı ve mezheplere ayrılmayı sorun olarak görmemiştir.[12] Bu farklı yorumlar, İslam'ın farklı zaman ve toplumlarda anlaşılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmuştur.

İslam düşüncesindeki farklı dinî yorumlar bir zenginlik olarak görülmelidir. İslam'ın farklı yorumları, Müslüman toplumların değişen şartlara uyum sağlamasına ve dinî hükümleri hayatlarına uygulayabilmelerine imkân tanır. Bu nedenle farklı dinî yorumlara saygı gösterilmesi önemlidir.

Günümüzde modern ve çoğulcu toplumlarda, İslam içi farklı görüş ve anlayışlara sahip insanlarla daha fazla karşılaşılmaktadır. Bu durum farklı dinî yorumlara saygı gösterilmesine olan ihtiyacı artırmaktadır.[13] Türkiye'de ise İslam içi çoğulculuk, kendine özgü bir yapıya sahiptir ve farklı din anlayışlarına sahip insanlar bulunmaktadır.[14] Bu çeşitlilik İslam'ın zenginliğini yansıtır ve toplumsal dayanışma ve huzura katkıda bulunur.

Etkinlik-3

20 dk.

Adı	*Farklılık Zenginliktir*
Amaç	*Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili bütünsel bakış açısına ulaşabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılarak her grup için bir sözcü seçiniz.
- Grubunuzdaki arkadaşlarınızla "İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum farklılıkları zenginliktir." yargısını tartışınız.
- Tartışma süresi sonunda grup sözcüleri aracılığıyla ulaştığınız fikirleri sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme

İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının bir zenginlik olduğunu düşünüyorum.

Çünkü .....

.....

Kontrol Noktası

Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise Doğru ( ), yanlış ise Yanlış ( ) ifadesini işaretleyiniz ve cevabınızın gerekçesini yazınız.

1. Din, tek olduğu gibi din anlayışı da tektir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

2. Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili yorum farklılıklarının ortaya çıkmasının tek sebebi İslam tarihinde yaşanan siyasi olaylardır.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

3. İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması, farklı din anlayışlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

4. İslam'ın düşünmeye sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini istemesi; mezheplerin doğuşunda etkili olan faktörlerden biridir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

5. İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı dinî yorumlar, bazen ayrışmalara sebep olsa da olumlu tarafları dikkate alındığında zenginlik olarak değerlendirilmelidir.

Doğru ( ) Yanlış ( )

Çünkü .....

.....

5.2. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ-SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

Konuya Başlarken

Hz. Peygamber'in vefatı, İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması, Müslümanların farklı kültürlerle karşılaşmaları gibi nedenlerle İslam düşüncesinde farklı dinî yorumlar ortaya çıkmıştır. Zamanla dinî yorumlar sistemli hâle gelmiş ve mezhep kavramıyla ifade edilmiştir. Bu yorumların büyük oranda itikadi-siyasi ve fıkhi konular etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

(bk. Üzüm, "Mezhep", 29/526-531)

- Mezhepler hakkında neler biliyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dinî Yorumlarla İlgili Anahtar Kavramlar

Ehlisünnet

İslam'ın temel konularında Hz. Peygamber ve sahabilerin görüşlerini benimseyen ve onların uygulamalarını takip edenler için kullanılan bir kavramdır.[15] Ehlisünnet tabiri ilk defa Hasan Basri tarafından kullanılmıştır. Ehlisünnet, hicri 4. asırdan itibaren Müslümanlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bugün Müslümanların %90'ından fazlası bu görüşü benimsemektedir.[16]

Mezhep

Gidilecek yer ve yol anlamlarına gelen mezhep, İslam'ın inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşım ve yöntemlere sahip olan düşünce geleneğini ifade eder. Mezhepler yeni bir din değil, dinin insanlar tarafından yorumlanış biçimidir. Hiçbir mezhep, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnete aykırı olamaz.[17]

Fıkıh

Sözlükte "derin anlayış, kavrayış, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmek" anlamlarına gelir. Fıkıh; ibadet, cezalar ve muamelatla ilgili dinî hükümleri Kur'an ve sünnetten çıkarılan ayrıntılı delillerle bilmektir. Fıkıh ilmi; insanların başta Allah'a (cc), insanlara ve diğer varlıklara karşı hak ve sorumluluklarını ayrıntılı biçimde ele alır.[18]

İtikat

Sözlükte "düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek" anlamlarına gelir. İman kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. İslam dininde inanılması gereken temel inanç esaslarının bütünü itikat olarak adlandırılmaktadır. İslam itikadı Allah'ın (cc) varlığı ve birliği inancına dayanmaktadır.[19]

Tevil

Tevil etmek; yorumlamak, kapalı anlamları açığa çıkarmak anlamlarına gelir.[20] Özellikle ayet ve hadislerin (nasların) yorumlanıp anlaşılması bağlamında kullanılmaktadır. Bazı ayet ve hadisler, zaman zaman farklı yorumlara veya anlamlara açık olabilir. Tevil, bu ayet ve hadislerde geçen ifadelerin muhtemel anlamlarından birinin delile dayandırılarak tercih edilmesidir.[21]

Bilgi Görseli 5.1: *Dinî yorumlarla ilgili anahtar kavramlar*

Hz. Peygamber hayattayken Müslümanlar arasında bazı sorunlar yaşansa da bunlar kısa sürede çözüme kavuşturulmuştur. Yaşanan sorunlar nedeniyle belirgin bir ayrışma meydana gelmemiştir. Onun vefatından sonraki süreçte siyasi olaylarda yaşanan düşünce farklılıkları itikadi ve fıkhi konularda da yaşanmıştır. Bunun sonucunda İslam düşüncesinde Ehlisünnet ve Şia olarak bilinen iki temel görüş ortaya çıkmıştır. İtikadi-siyasi mezhepler, İslam'ın inanç konularının ayrıntılarında ortaya çıkan yorum farklılıklarından doğmuştur. Fıkhi mezhepler ise ibadetler ve diğer dinî hükümler konusundaki yorum farklılıklarından meydana gelmiştir.

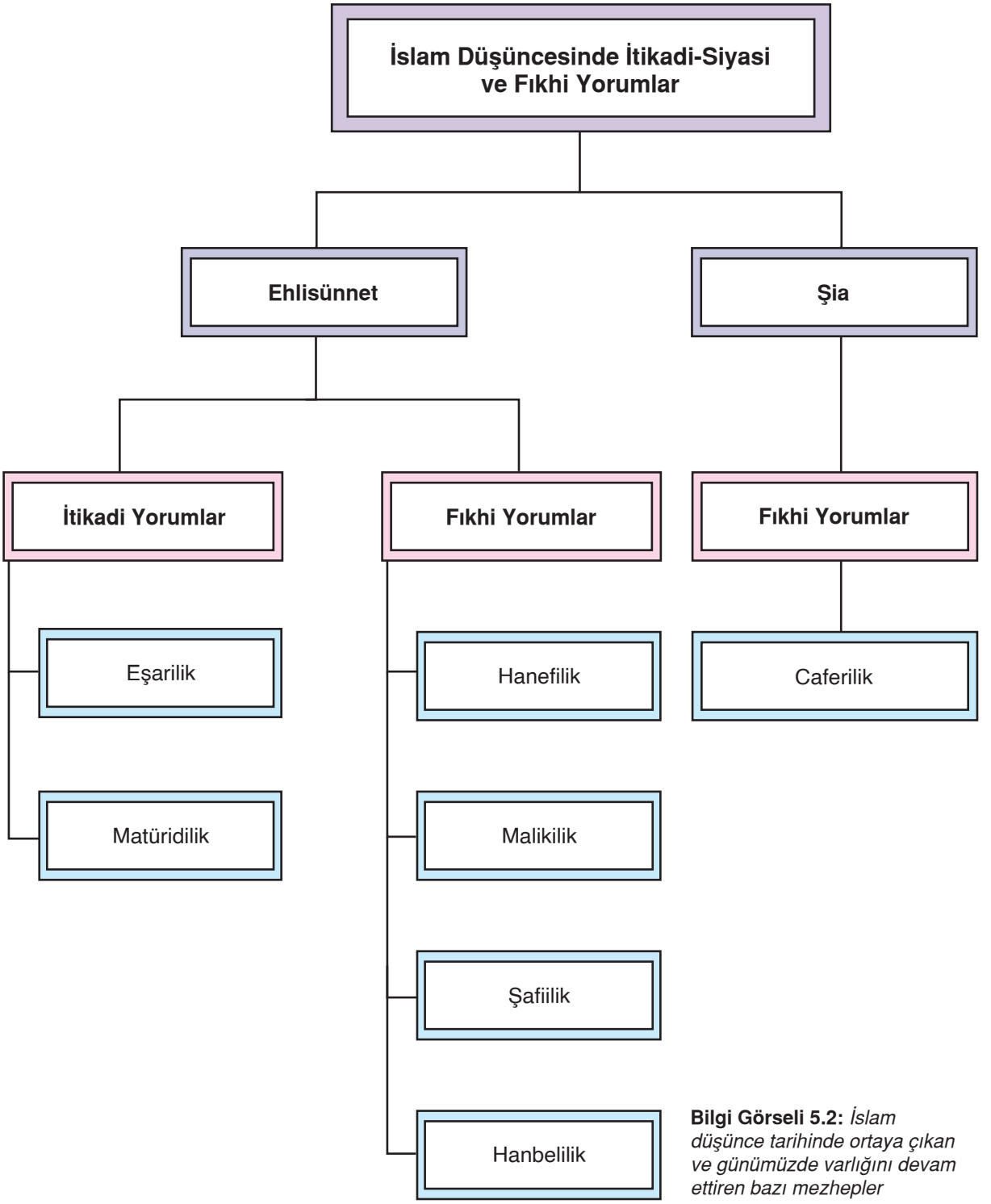

Bilgi Görseli 5.2: *İslam düşünce tarihinde ortaya çıkan ve günümüzde varlığını devam ettiren bazı mezhepler*

5.2.1. Ehlisünnet

İtikadi Yorumlar

Eşarilik

Ehlisünnet görüşüne bağlı itikadi mezheplerden biridir. Ebülhasan Eşari'nin (öl. 324/935) görüşleri çerçevesinde oluşturulmuştur.[22] İmam Eşari Basra'da doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir. Ehlisünnet'in görüşlerini benimseyen İmam Eşari, zamanla inanç konusundaki görüşlerini sistemleştirmiş ve Ehlisünnet'in savunucusu hâline gelmiştir.[23]

Eşari, inançla ilgili meselelerde akli ve naklî delilleri uzlaştırmıştır. Tevhit, nübüvvet, melekler, kader gibi temel inanç konularını detaylı bir şekilde ele almıştır. Eşari'nin inançla ilgili uzlaştırıcı tutumu, görüşlerinin Müslümanlar arasında kısa zamanda yayılmasını sağlamıştır.[24]

Eşari, İslam dünyasında kelam ilmindeki çalışmalarıyla şöhret kazanmıştır. Ehlisünnet'in gelişip yayılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kapsamda pek çok eser kaleme almıştır. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, *el-İbâne*, *el-Lüma* günümüze kadar ulaşan eserlerindendir.[25] Eşarilik günümüzde Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde; Irak'ın kuzeyi, Suriye, Ürdün, Filistin, Mısır, Cezayir, Libya, Tunus, Fas, Endonezya ve Malezya'da yaygındır.[26]

Matüridilik

Ebu Mansur Matüridi'nin (öl. 333/944) görüşleri çerçevesinde oluşmuş, Ehlisünnet'e bağlı itikadi mezheplerden bir diğeri de Matüridiliktir. Eşari ile çağdaş olan Matüridi'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Özbekistan sınırları içinde bulunan Semerkant'ın Matürit kasabasında doğduğu ve aynı yerde vefat ettiği bilinmektedir *(Görsel 5.5)*. Matüridi; başta kelam ilmi olmak üzere fıkıh, hadis, tefsir ilimlerinde eserler kaleme almıştır. Ancak bunlardan günümüze sadece *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Te'vîlâtü'l Kur'ân* adlı eserleri ulaşmıştır.[27]

Matüridi'nin yaşadığı dönemde inançla ilgili bir çok mesele hakkında yoğun tartışmalar yapılmıştır. Kendisi bu dönemde İslam'a yönelik yıkıcı faaliyetlerde bulunan çeşitli fikir akımlarına karşı İslam'ın inanç esaslarının temellendirilmesinde ve savunulmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. O, Kur'an ve sünneti esas alarak inançla ilgili problemleri akli delillerle temellendirmeye çalışmıştır. Böylece dinin yorumlanmasında Müslümanların akılla nakil arasında bir denge kurabilmelerine önemli katkıda bulunmuştur. Onun itikadi konularda sistematik hâle getirdiği görüşleri kısa sürede Müslümanlar arasında yayılmıştır. Günümüzde Matüridilik; Türkiye, Pakistan, Afganistan, Balkanlar ve Orta Doğu'da yaygındır.[28]

Görsel 5.5: *İmam Matüridi'nin Semerkant'ta yer alan türbesinden bir görünüm*

Eşarilik	Matüridilik
Allah (cc), merhameti gereği insanı güç yetiremeyeceği şeylerle sorumlu kılmaz.	Allah (cc), kullarını güç yetiremeyecekleri şeylerle sorumlu kılmaz.
Allah'ın (cc) birliği, isim ve sıfatları konusunda ayet ve hadisler esastır.	İnsanın cüzi iradesi vardır. İnsan bu iradesiyle tercih yapar.
İman kalp ile tasdiktir.	İman, kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır.
Allah (cc), ahirette görülebilecektir.	İnsan, Allah'ın (cc) varlığı ve birliği bilgisine aklıyla ulaşabilir.
Allah'ın (cc) zatî ve sübuti sıfatları vardır.	İman, bir bütündür ve artıp eksilmesi söz konusu olamaz.
(bk. Yavuz, "Eş'ariyye", 11/447-455)	(bk. Yavuz, "Mâtürîdiyye", 28/165-175)

Bilgi Görseli 5.2: *Eşarilik ve Matüridiliğe ait bazı görüşler*

Fıkhi Yorumlar

Hanefilik

Ebu Hanife'nin (öl. 150/767) görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan fıkhi mezheptir. Asıl adı Numan bin Sabit olan Ebu Hanife; Kufe'de doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir *(Görsel 5.6)*. Ebu Hanife, müçtehit düzeyinde birçok talebe yetiştirmiştir. Fıkıh alanındaki görüşleri ilk dönemden itibaren Müslümanların çoğu tarafından benimsenmiştir. Bundan dolayı kendisine en büyük imam anlamına gelen "İmam-ı Azam" lakabı verilmiştir. Kısa sürede ünü ilim çevrelerinde yayılmıştır. Başlıca eserleri arasında *el-Fıkhü'l-Ekber* ve *el-Âlim ve'l-Müteallim* yer alır.[29]

müçtehit

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten İslam âlimidir.

("müçtehit", Dinî Terimler Sözlüğü, 255)

Görsel 5.6: *Irak'ta Ebu Hanife adına yaptırılan külliyeden bir görünüm*

Hanefi mezhebinde meselelerin çözümünde sırasıyla Kur'an, sünnet ve sahabe görüşlerine başvurulur. Bununla birlikte farklı metotlar da kullanılır. Zorluğu kaldırıp kolaylığı benimseme anlamına gelen istihsan bu metotlardan biridir. Ayrıca çeşitli durumlarda örf ve kıyasa da başvurulur. Günümüzde Hanefi mezhebi; başta Türkiye olmak üzere Irak, Suriye, Balkanlar, Kırım, Türk Cumhuriyetleri, Afganistan, Çin ve Hindistan'da yaygındır.[30]

Görsel 5.7: *İmam Malik'in kabri Medine'deki Cennetülbaki mezarlığındadır.*

Malikilik

Malik bin Enes'in (öl. 179/795) görüşlerine dayanır. İmam Malik; Medine'de dünyaya gelmiş, hayatını burada geçirmiş ve bu şehirde vefat etmiştir *(Görsel 5.7)*. Onun en önemli eseri *el-Muvatta* temel hadis kaynaklarından biridir. İmam Malik'in fıkıh anlayışının oluşmasında Medine şehrinin önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü Medine halkı, aralarında yaşamış olan Hz. Peygamber'in gösterdiği doğrultuda hayatlarını şekillendirmiştir. Bu sebeple İmam Malik meselelerin çözümünde Kur'an, sünnet ve kıyasla birlikte Medine'de yaşayan sahabilerin uygulamalarına da yer vermiştir.[31] Maliki mezhebi günümüzde Suudi Arabistan'daki Ahsâ bölgesi ile Fas, Cezayir, Tunus, Sudan, Katar, Bahreyn ve Kuveyt'te yaygındır.[32]

Şafiilik

Muhammed bin İdris Şafii'nin (öl. 204/820) görüşlerini esas alan mezheptir. İmam Şafii; Gazze'de dünyaya gelmiş, Mısır'da vefat etmiştir. Onun *er-Risale* isimli eseri, fıkıh usulü alanında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir.

İmam Şafii, yaşadığı dönemin başlıca ilim merkezlerini gezmiş ve buralarda karşılaştığı fıkhi yorumlar hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu durum, onun bazı fıkhi yorumlarını gözden geçirmesini sağlamıştır.[33]

Şafii mezhebinde fıkhi bir konuda hüküm verilirken Kur'an, sünnet, icma ve kıyas şeklinde bir sıralama takip edilir. Bununla birlikte Şafiilikte sünnetin her çeşidi dinî delil olarak kabul edilir. Bugün Şafiilik, Türkiye'nin özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygındır. Dünya genelinde ise Mısır, Suriye, Filistin, Irak ve Endonezya gibi ülkelerde bu mezhebin mensupları bulunmaktadır.[34]

Görsel 5.8: *Ahmed bin Hanbel'in türbesinin Matrakçı Nasuh tarafından yapılmış minyatürü*

Hanbelilik

Ahmed bin Hanbel'in (öl. 241/855) görüşlerini esas alan ve ona nisbetle anılan fıkhi mezheptir. Mezhep imamının yaşadığı dönem ve mezhepleşme süreci bakımından Hanefi, Maliki ve Şafii mezheplerinden sonra ortaya çıkmıştır. Ahmed bin Hanbel, Bağdat'ta doğmuş ve aynı şehirde vefat etmiştir *(Görsel 5.8)*. O, küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş sonrasında kendini hadis tahsiline vermiştir. Çeşitli bölgelerdeki muhaddis ve âlimlerle görüşmüştür. Hocaları arasında İmam Şafii ve Ebu Hanife'nin talebelerinden Ebu Yusuf yer alır. Ahmed bin Hanbel'in en önemli eseri *el-Müsned* temel hadis kaynaklarındandır.[35]

Hanbeli mezhebinde meselelerin çözümünde Kur'an, sünnet ve sahabe görüşleri önemli yer tutar. Diğer fıkhi mezheplere oranla kıyas metoduna daha az yer verilir. Günümüzde Hanbeli mezhebi mensupları; Suudi Arabistan, Katar ve Umman başta olmak üzere Irak, Suriye, Ürdün, Filistin ve Mısır'da bulunmaktadır.[36]

5.2.2. Şia

Şia, İslam tarihinde ortaya çıkan itikadi-siyasi mezheptir. Şiilik olarak da isimlendirilen bu mezhep Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra, halifenin Hz. Ali olması gerektiği fikrini benimser. Şiiler, Ehlisünnet'ten farklı olarak "On İki İmam" inancını savunur. Buna göre Hz. Ali'nin soyundan gelen imamlar İslam toplumunun meşru liderleridir ve bu imamlar günah işlemezler. Kerbela olayının yaşandığı muharrem ayı, Aşure Günü, imamların doğum ve vefat günlerinde yapılan anma etkinlikleri gibi gelenekler Şia mezhebinde önemli bir yer tutar.[37]

Fıkhi Yorumlar

Caferilik

Şia bünyesinde oluşan fıkhi mezheplerden biri Caferiliktir. On iki imamın altıncısı olan Cafer Sadık'ın (öl. 148/765) görüşleri etrafında şekillenmiştir *(Görsel 5.9).* İmam Cafer; Medine'de doğmuş, aynı şehirde vefat etmiştir. Bu mezhep, Şia'nın fıkıh alanındaki yorumu olarak bilinir. Bugün özellikle İran, Irak, Bahreyn ve Lübnan'da önemli bir nüfusa sahip olan Caferiliğin Türkiye'de de görüşlerini benimseyen Müslümanlar bulunmaktadır.[38]

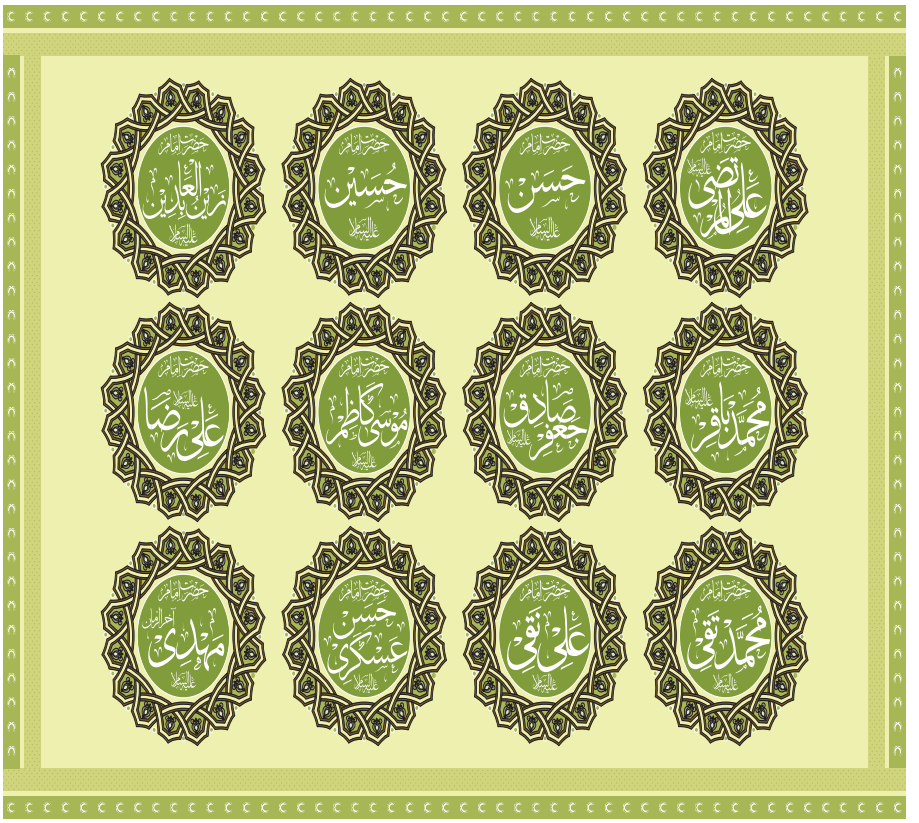

Görsel 5.9: *On iki imamın adının sağdan sola doğru yazılı olduğu hat çalışması:*
Ali bin Ebu Talib
Hasan bin Ali
Hüseyin bin Ali
Ali Zeynelabidin
Muhammed el-Bakır
Cafer Sadık
Musa Kâzım
Ali er-Rıza
Muhammed el-Cevâd
Ali el-Hâdî
Hasan el-Askerî
Muhammed el-Mehdî

İtikadi-siyasi ve fıkhi konularda farklı mezheplerin ortaya çıkması, İslam'ın fikir özgürlüğüne verdiği önemin bir yansımasıdır. Farklı coğrafyalarda ve zamanlarda çeşitli kültürlerde ortaya çıkan bu mezhepler İslam medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum biçimleri birer zenginlik olarak görülmeli ve bu nedenle onlara saygı duyulmalıdır. Nitekim geçmişte Matüridiliğin önemli âlimlerinden Pezdevi'nin, öğrencilerine Eşari'nin eserlerini okutması buna en güzel örnektir.[39]

İslam düşüncesinde ortaya çıkan fıkhi mezheplerin yaygın olduğu ülkelerin dağılımını görmek için karekoddan yararlanınız.

Etkinlik-4

30 dk.

Adı	*Mezhep İstasyonu*
Amaç	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları temel dinî bilgi kaynaklarını ölçüt alarak inceleyebilme*

Ön Hazırlık

- Öğretmen rehberliğinde iki gruba ayrılınız. Aşağıdaki konu başlıklarından birini seçerek bir haftalık süre içerisinde yazılı ve görsel kaynaklardan araştırma yapınız. Araştırmanızda Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi ve MEB Dinî Terimler Sözlüğü'nden yararlanabilirsiniz.

  1. Grup: İtikadi-siyasi yorumlar

  2. Grup: Fıkhi yorumlar

Yönerge

- Sınıfınızda iki istasyon (çalışma köşesi) oluşturunuz.
- Her bir istasyonu aşağıdaki şekilde adlandırınız.
  - İtikadi-siyasi mezheplerin özellikleri
  - Fıkhi mezheplerin özellikleri
- Her istasyon için bir istasyon şefi belirleyiniz.
- Bulunduğunuz istasyonun özelliğini dikkate alarak İslam düşüncesinde itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların özelliklerini çalışma kâğıdına listeleyiniz.
- İstasyonlarda çalışmalar tamamladıktan sonra oluşturduğunuz ürünleri sınıfınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Çalışmalarınızdan hareketle mezhepler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları listeleyiniz.

	Benzerlikler	Farklılıklar
İtikadi-Siyasi Mezhepler		
Fıkhi Mezhepler		

Sıra Sizde

Ebu Hanife, herhangi bir konuda görüş belirtirken sözlerini "Bu bizim ulaştığımız en iyi neticedir. Kim bundan daha hayırlısını bulursa ona uysun." şeklinde tamamlamıştır.

(bk. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", 10/134)

Ebu Hanife'nin sözünü İslam'da fikir özgürlüğüne verilen önem açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Etkinlik-5

15 dk.

Adı	*Benim Cümlelerimle Mezhepler*
Amaç	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları açıklayabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde sınıf arkadaşlarınızdan biriyle eşleşiniz.
- İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar hakkında edindiğiniz bilgileri arkadaşınızla paylaşınız.
- Bu bilgilerden İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlara yönelik ortak çıkarımlarınızı tespit ediniz.
- Ulaştığınız ortak fikri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Sınıfta paylaşılan bilgilerden hareketle İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar hakkında aşağıdaki boş alana köşe yazısı yazınız.

.....

.....

.....

.....

Kontrol Noktası

Aşağıdaki tabloyu uygun şekilde doldurunuz.

İslam Düşüncesinde İtikadi-Siyasi ve Fıkhi Yorumlar					
	Fıkhi Mezhep	**Kurucusu**	**Temel Eserleri**	**Yaygın Olduğu Ülkeler**	**Hüküm Çıkarma Yöntemleri**
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

Performans Görevi

40 dk.

Görev	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar konusuyla ilgili bir bilgi görseli hazırlama*
Amaç	*İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları karşılaştırabilme*
Ürün	*Bilgi Görseli*
Değerlendirme ölçütleri	*Bilgi toplama, dil ve anlatım kurallarına uygunluk, uygun görsel kullanma, kaynak kullanma, metnin konuyu kapsaması*

Ön Hazırlık

- İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumların benzerlik ve farklılıkları ile ilgili bir hafta boyunca bilgi toplayınız.
- Bilgi görselinde kullanmak üzere tablo, şekil ve fotoğraf hazırlayınız.

Yönerge

- Ön hazırlık sürecindeki çalışmalarınızı kullanarak bilgi grafiği hazırlayınız.
- Hazırladığınız bilgi görselini arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Çalışmanızı sınıf panosunda sergileyiniz.

Değerlendirme

Yapılan çalışma karekodda yer alan dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

5.3. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Konuya Başlarken

- Yüce Allah'ın, insanları ve toplumları farklı farklı yaratmasının hikmetleri neler olabilir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

(Hucurat suresi 13. ayet)

Etkinlik-6

15 dk.

Adı	*Hucurat Suresi 13. Ayet*
Amaç	*Hucurat suresinin 13. ayetinin mesajlarını anlamak için Kur'an-ı Kerim meallerine başvurabilme*

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde Hucurat suresi 13. ayetinin mealini, yandaki karekoddan veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu meallerden bularak okuyunuz.
- Ayetten hareketle aşağıdaki bilgi kartını doldurunuz.

Meal

.....
.....
.....
.....
.....

Kavram	Konu	Mesaj
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Değerlendirme

Ayette verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....
.....
.....

Görsel 5.10: *İnsanlar, farklı özelliklere sahip olsalar bile yaratılış özellikleri itibariyle Allah (cc) katında eşittir.*

İslam inancına göre insan, en güzel biçimde yaratılmış[40] ve yeryüzünde Yüce Allah'ın halifesi[41] olma özelliği ile kıymetlendirilmiş bir varlıktır. Yaratılış bakımından tüm insanlar benzer özelliklere sahiptir. Bununla birlikte insanlar arasında başta cinsiyet olmak üzere dil, ırk gibi pek çok açıdan farklılıklar bulunmaktadır *(Görsel 5.10)*. Kur'an-ı Kerim'de bu duruma işaret eden ayetler yer almaktadır.[42] Bunlardan biri de Hucurat suresinin 13. ayetidir.

Kaynaklarda Hucurat suresinin 13. ayetinin iniş sebebi olarak şu olay anlatılmaktadır: Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber, ezan okuması için Bilal Habeşi'yi (ra) görevlendirir. Ezanın okunması bitince orada bulunanlardan bazıları "Şükür Allah'a ki babamız öldü de bugünü görmedi." der. Bazıları da renginden dolayı Bilal Habeşi'ye (ra) hakaret edip onu küçümser. Bu olay üzerine Hucurat suresinin ilgili ayeti nazil olur.[43]

Hucurat suresinin 13. ayeti ile ilgili etkinliğin yer aldığı e-içeriğe ulaşmak için karekoddan yararlanınız.

Hucurat suresinin ilk ayetlerinde **"Ey iman edenler!"** şeklinde bir hitapta bulunulurken söz konusu ayette farklı olarak **"Ey insanlar!"** hitabı kullanılmıştır. Bu durum ayetin mesajının tüm insanlığı kapsadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayetin birinci bölümünde insanların birbirlerinden üstün olmadıklarına dikkat çekilmiştir. Buna göre insanların tek bir soydan geldiği kabul edilmiştir. Allah'ın (cc) hikmeti gereği insanlar; dil, ırk, din gibi özellikleri itibariyle zamanla farklı kavim/topluluk ve milletlere ayrılmıştır. Bu durumun temel sebebi ise ayette tearüf kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram; birbirini tanıma, tanışma ve bir şeyi bilme anlamlarına gelir.[44] Kabile ve milletlere bölünmüş olmak; birbirini inkâr etmek, görmezden gelmek, birbirleriyle kavga etmek için değil ayette ifade edildiği üzere tanışmak, yardımlaşmak ve dayanışmak içindir.

asabiyet

Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların, bağlı olduğu grubu haklı ya da haksız olduklarına bakmaksızın her durumda diğerlerinden üstün görmesi ve haksızlık yapsalar bile onları körü körüne savunmasıdır.

(bk. Çağrıcı, "Asabiyet", 3/453)

Ayetin sonraki bölümünde ise insanın doğuştan getirdiği özelliklerin üstünlük vesilesi olmadığı asıl üstünlüğün takvada aranması gerektiği vurgulanmaktadır. Takva, Allah'a (cc) karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmek ve O'na karşı gelmekten sakınmak anlamlarına gelmektedir.[45] Hucurat suresinin 13. ayetinde hiç kimsenin bir başkasından yaratılış özellikleri itibariyle üstün tutulamayacağına dikkat çekilmektedir. Bu husus, Hz. Peygamber tarafından Veda Hutbesi'nde *"Ey insanlar, dikkat ediniz, Rabbiniz birdir, babanız birdir. Arap'ın Acem'e (Arap olmayana), Acem'in Arap'a; beyaz tenlinin siyaha, siyah tenlinin beyaza bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."*[46] şeklinde dile getirilmiştir. Bununla birlikte insan; imanını güçlendirmek, ibadetlerini ihlasla yapmak, ahlakını güzelleştirmek ve ilmî çalışmalar yapmak suretiyle Allah (cc) katında diğer insanlardan üstün konuma gelebilir.[47]

İslam; asabiyetin, sınıfsal ayrımların yaygın olduğu bir toplum yaşantısından, insanların barış ve huzur içinde yaşamasına imkân tanıyan yeni bir toplum kültürü oluşturmuştur.[48] Hz. Muhammed'in (sav) önderliğinde yönetilen Medine'de farklı dinî topluluklar vatandaşlık anlayışı çerçevesinde uzun süre barış içerisinde yaşayabilmişlerdir. Onun yerleştirdiği bu kültürün izlerini her dönemde görmek mümkündür. Anadolu'yu yurt edinen Selçuklular, gayrimüslimlerin de can ve mal hürriyetini korumaya özen göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin ılımlı politikaları sayesinde farklı inanç ve kültüre sahip olan topluluklar asırlar boyunca barış içerisinde yaşamışlardır.

Görsel 5.11: *Günümüzde birbirinden farklı din, kültür ve dünya görüşüne mensup insanlar, aynı ortamda bir arada çalışabilmektedir.*

Günümüzde toplumlar çoğulcu bir yapıya dönüşmüştür. Birbirinden farklı din, inanç, kültür ve dünya görüşüne mensup olan insanlar, aynı okulda, iş yerinde, apartmanda bir arada yaşamaktadır *(Görsel 5.11)*. İnsanlığın günümüz şartlarında farklılıklara rağmen bir arada barış içinde nasıl yaşayabileceğine dair çözümler sunabilmesine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Hucurat suresinin 13. ayetinde yer alan mesajlar, insanlığa yol gösterici olarak katkıda bulunacaktır.

Kontrol Noktası

Farklı anlayıştaki insanların birlikte yaşama kültürünü benimseyebilmeleri için neler yapılabilir? Hucurat suresinin 13. ayetinde vurgulanan mesajlardan hareketle önerilerde bulununuz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaydet

Bu ünitede öğrendiğiniz bilgileri aşağıdaki alana not edebilirsiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıda yer alan formu ölçütlerle ilgili açıklamaları dikkate alarak doldurunuz.

		Ölçütler			
Adı:		Çok iyi	İyi	Yeterli	Geliştirilmeli
Soyadı:					
Tarih:		4	3	2	1
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini tespit edebilirim.					
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepler arasında ilişki kurabilirim.					
Dinî yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebepleriyle ilgili kapsayıcı bir bakış açısına sahip olabilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları tespit edebilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları karşılaştırabilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları temel dinî bilgi kaynaklarını ölçüt alarak inceleyebilirim.					
İslam düşüncesindeki itikadi-siyasi ve fıkhi yorumları açıklayabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinin mealini bulabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinde geçen konu ve kavramları belirleyebilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinde geçen konuları sınıflandırabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinin içerdiği mesajlarla ilgili çıkarım yapabilirim.					
Hucurat suresinin 13. ayetinde verilen mesajlarla ilgili çıkarımlarımı kendi cümlelerimle ifade edebilirim.					
Öğretmenin geri bildirimi					

5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru çeşitlerinden toplam 13 soru verilmiştir.

Aşağıdaki 1. soruda yer alan bilgi haritasını doldurunuz.

1.

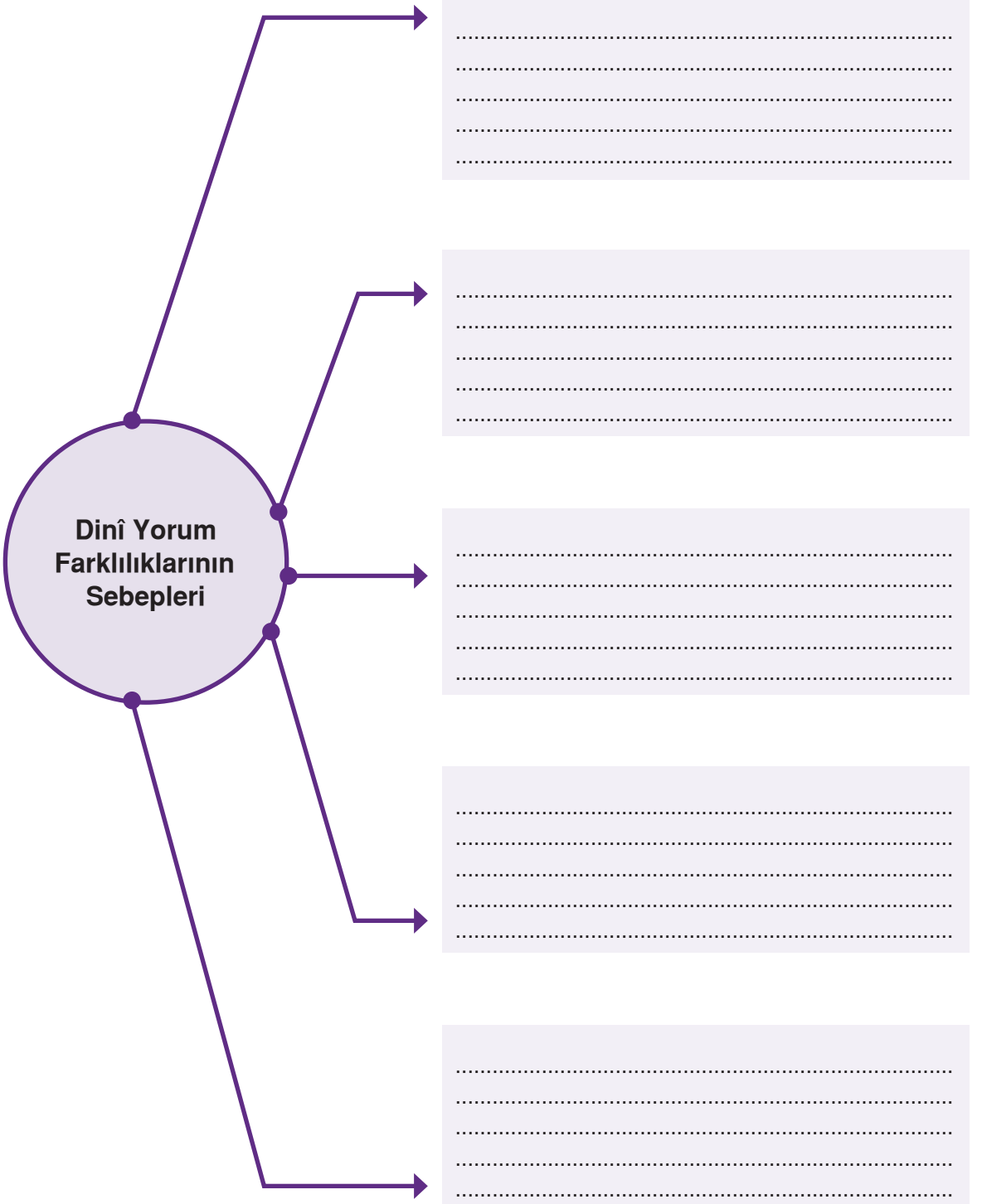

Aşağıdaki anlam çözümleme tablosunda verilen 2-6. tanımların hangi kavramlara ait olduğunu belirleyerek ilgili alanları işaretleyiniz.

Tanımlar	Ehlisünnet	Fıkıh	Mezhep	İtikat	Tevil
2. İslam'da dinin ayrıntılarına ilişkin konularda, kendine özgü yorum ve uygulamalara sahip olan inanç ve ibadet grupları					
3. Birden fazla anlama gelen bir ayetin bu anlamlarından birinin İslam âlimleri tarafından tercih edilmesi					
4. Müslümanların günlük yaşamlarını düzenleyen birtakım kuralları içeren ilim dalı					
5. Günümüzde Müslümanların büyük çoğunluğunun benimsediği görüş					
6. Allah'ın (cc) göndermiş olduğu kuralların hepsini kesin bir şekilde kabullenmek ve iman etmek					

7. Soruyu aşağıdaki venn diyagramına göre doldurunuz.

7. Ehlisünnet ve Şia'nın ortak ve farklı özelliklerine ait bilgiler maddeler hâlinde verilmiştir. Venn diyagramındaki boş alanlara bu bilgilerin yer aldığı madde imini yazınız.

a) Müslümanların çoğunluğu bu görüşü benimsemektedir.	b) Temel kaynaklar olarak Kur'an ve sünnet kabul edilir.
c) Bünyesinde ortaya çıkan mezheplerden birisi Hanefilik'tir.	ç) On iki imama inanmak, dinin aslî bir hükmü olarak kabul edilir.
d) İslam düşüncesinde ortaya çıkmış dinî yorum biçimidir.	e) Bünyesinde ortaya çıkan mezheplerden birisi Caferilik'tir.
f) Bu görüşte Hz. Peygamber'in uygulamaları takip edilir.	g) Bu görüşün isimlendirilmesi Hasan Basri tarafından yapılmıştır.

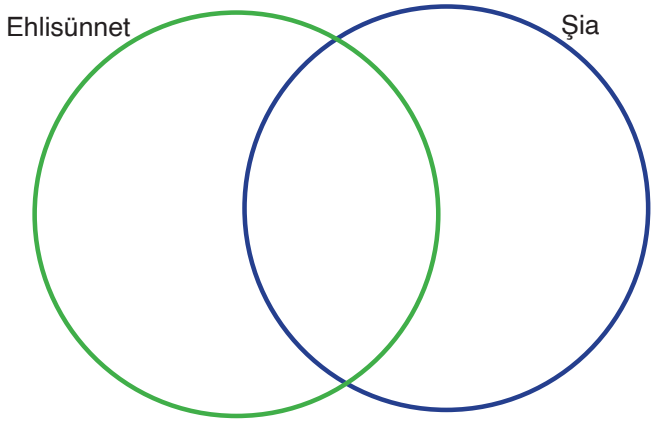

Aşağıdaki kutucuklarda İslam düşüncesine ait bazı mezhepler verilmiştir. 8-12. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a Eşarilik	b Hanefilik	c Caferilik	ç Malikilik
d Matüridilik	e Şafiilik	f Hanbelilik	g Şiilik

8. Namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin yerine getiriliş şartları hangi mezheplerin inceleme alanına girer?

.....

9. İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi-siyasi mezhepler hangileridir?

.....

10. Numan bin Sabit'in görüşleri çerçevesinde şekillenen mezhep hangisidir?

.....

11. Mezhebin kurucusu Gazze'de dünyaya gelmiş, Mısır'da vefat etmiştir. er-Risale isimli eseri, fıkıh usulü alanında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu mezhepte kıyas metodu önemli bir yere sahiptir.
Hakkında bilgi verilen mezhep, yukarıdaki mezheplerden hangileriyle aynı grupta yer almaz?

.....

12. Mezhebin görüşlerinin oluşmasında Medine halkının uygulamalarının önemli bir yeri vardır. Bir konuda hüküm verirken Kur'an ve sünnet esas alınır. Daha çok Kuzey Afrika ve Hicaz'da benimsenmiştir.
Hakkında bilgi verilen mezhep yukarıdakilerden hangisidir?

.....

Aşağıdaki 13-15. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

13. "Ey insanlar! Şüphe yok ki biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

Ayette altı çizili ifadede vurgulanmak istenen nedir? Yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

14 ve 15. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Yengeç, ıstakoz, karides, kalama

https://fetva.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/987/yengec-istakoz-karides-kalamar-ve-midye-gibi-deniz-urunleri-yenir-mi

Din İşleri Yüksek Kurulu

Üye Girişi

Türkçe

Anasayfa | Kurumsal | Kurul | Karar ve Mütalaalar | Yayınlar | Alo 190/Fetva Hattı

Anasayfa / HELAL ÜRÜN VE HİZMET / Yiyecekler / Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi deniz ürünleri yenir mi?

Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi deniz ürünleri yenir mi?

(...) İslam âlimleri, Kur'an ve hadislerde belirtilen hüküm ve ilkeler ışığında hangi hayvanların etinin helal veya haram olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Kara ve deniz hayvanları hakkında gerek Kur'an-ı Kerim gerekse hadis-i şeriflerde -bazıları dışında- bütün türler isim olarak zikredilmediğinden bu hususta farklı hükümler ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, bütün âlimlere göre balık türleri helaldir. Balık dışındaki ürünler, Hanefi âlimler tarafından helal kabul edilmemiştir (Kâsânî, Bedâi', 5/35). Maliki, Şafii ve Hanbeli âlimleri ise Maide suresinin 96. ayetindeki "deniz avı" ifadesinin kapsamlı oluşu ve Hz. Peygamber'in "Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir." ifadesine dayanarak deniz ürünlerinin yenilmesi hususunda oldukça geniş bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Maliki ve Hanbeli âlimlere göre deniz hayvanları prensip olarak helaldir. Ancak timsah gibi yırtıcı hayvanlar helal değildir (Kârâfî, ez-Zehîra, 4/96). Şafii mezhebinde ise aslen suda yaşadığı hâlde karada da yaşayabilen kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanı gibi hayvanlar habis ve zararlı oldukları için helal değildir. Bunların dışında kalan midye, kalamar, ıstakoz, karides gibi deniz ürünlerinin yenmesi ise helaldir (Remlî, Nihâyetu'l-Muhtac, 8/113,150-152).

Görüldüğü gibi Kur'an ve sünnette yenilmeyecek olan hayvanlar ile ilgili bir liste verilme yönüne gidilmemiş, domuz gibi ismi belirtilerek yasaklananların yanında diğer hayvanlar için ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Bu nedenle yenmesinin haram olduğu hususunda ittifak edilen hayvanlar oldukça sınırlıdır. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslam'ın genel ilkelerinden kabul edilmiştir. Bunun dışında, hakkında açık hüküm bulunmayan ürünlerin hükmü hususunda âlimler, yukarıda da belirtildiği gibi ihtilaf etmişlerdir. Aslında bu tür ihtilaflar meselelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunduğu gibi mükellefler için uygulamada kolaylık da sağlamaktadır. Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde yengeç, ıstakoz, karides, kalamar ve midye gibi ürünlerin üretimi ve tüketiminin helal olduğu söylenebilir.

"Genel ağdan alınmıştır."

14. Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvasına göre balık dışındaki deniz ürünlerinin tüketilmesi konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

15. Yorum farklılıkları İslam'ın yaşanmasına ne gibi katkılarda bulunmaktadır? Gerekçeleriyle açıklayınız.

.....

.....

.....

Aşağıdaki 16-18. soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

16. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni "İslam düşüncesinde itikadi-siyasi ve fıkhi yorumlar" konusuyla ilgili etkinlik yapmak istemektedir. Bu amaçla mezheplerin isimlerinin yazılı olduğu kartlar hazırlamış ve bir kutu içine yerleştirmiştir. Etkinlik sürecinde öğrencilerden çektikleri kartta yazılı olan mezhep hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Bir öğrencinin çektiği karttan sonra verdiği bilgi şu şekildedir: "İslam düşüncesinde ortaya çıkan fıkhi bir mezheptir. Mezhebin kurucusunun el-Müsned isimli eseri bulunmaktadır."

Buna göre öğrencinin kutudan çektiği kartta yazılı olan mezhep aşağıdakilerden hangisidir?

A) Caferilik B) Eşarilik C) Hanbelilik D) Malikilik E) Matüridilik

17 ve 18. soruları aşağıdaki ayete göre cevaplayınız.

"Ey insanlar! Şüphe yok ki biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

(Hucurat suresi 13. ayet)

17. Bu ayete göre

I. Bütün insanlar, Allah (cc) tarafından yaratılmıştır.

II. Müslümanların birbirleriyle iyi ilişkiler kurması zorunludur.

III. İnsan, Allah (cc) katındaki değerini kendi irade ve çabasıyla elde eder.

IV. Kişi ait olduğu aile, kabile, kavim gibi özellikleri itibariyle başkalarından üstündür.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve III B) I ve IV C) II ve III D) I, II ve IV E) II, III ve IV

18. Aşağıdaki hadislerden hangisi bu ayetin mesajı ile aynı doğrultudadır?

A) "İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemediğin şeydir."

(Müslim, "Birr", 15)

B) "Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki(ler) de size merhamet etsin."

(Tirmizi, "Birr", 16)

C) "Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmayan bizden değildir."

(Tirmizi, "Birr", 15)

D) "Allah sizin dış görünüşlerinize ve mallarınıza bakmaz, bilakis kalplerinize ve amellerinize bakar."

(Müslim, "Birr", 34)

E) "Allah ancak samimiyetle ve sadece kendi rızası gözetilerek yapılan ameli kabul eder."

(Nesai, "Cihad", 24)

Ünite ile ilgili daha fazla soru çözmek için karekoddan yararlanınız.

5. Ünite Sonnotlar

1 bk. Tümer, "Din", 9/312-320.
2 bk. Yeprem, "Dinin Anlaşılmasında ve Hayata Geçirilmesinde Yorum ve Yeri", 80.
3 bk. Sad suresi 72. ayet; Tin suresi 4. ayet.
4 bk. Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 67-110.
5 bk. Al-i İmran suresi 7. ayet.
6 Bakara suresi 21. ayet.
7 Pezdevi, *Usulü'd-Din*, 352-353.
8 bk. Fetih suresi 10. ayet; Taha suresi 5. ayet
9 Göksoy, "Endonezya", 11/198-200.
10 bk. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", 10/136.
11 İbn Haldun, *Mukaddime*, 807-808.
12 Kaymakcan, "Hoşgörü Eğitimi", 319.
13 Çinemre, "Türkiye'de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme", 209.
14 bk. Topaloğlu, "Mezhep", 29/533.
15 Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, 113.
16 Yavuz, "Ehl-i Sünnet", 10/525.
17 Üzüm, "Mezhep", 526-527.
18 "fıkıh", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 95.
19 bk. Kılavuz, "Akaid", 2/212-216.
20 "tevil", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 366.
21 bk. Yavuz, "Te'vil", 27-28.
22 bk. "Eş'arî", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 80.
23 bk. Fettâh, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", 11/444-446.
24 bk. Yavuz, "Eş'ariyye", 11/448-454.
25 bk. Fettâh, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", 11/444-447.
26 Kalaycı, "Eşarilik", 417.
27 bk. Özen, "Mâtürîdî", 28/146-149.
28 bk. Özen, "Mâtürîdî", 28/159-165; Yavuz, "Mâtürîdiyye", 28/165-174.
29 bk. Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", 10/143-145.
30 bk. Bardakoğlu, "Hanefî Mezhebi", 16/21-27.
31 bk. Özel, "Mâlik b. Enes", 27/506-513.
32 Kaya, "Malîkî Mezhebi", 27/ 522-524.
33 bk. Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.
34 Aybakan, "Şafiî Mezhebi", 38/240.
35 bk. Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", 2/ 75-77.
36 Koca, "Hanbelî Mezhebi", 15/533.
37 bk. Öz, "Şîa", 39/111-114.
38 bk. Karaman "Ca'feriyye", 7/4-10.
39 Pezdevî, *Usûlü'd-Dîn*, s. 2, 245 akt. Gümüşoğlu, *İslam Mezhepleri Tarihi: Temel İnanç Sistemleri*, 156.
40 bk. Tin suresi 4. ayet.
41 bk. Bakara suresi 30. ayet.
42 bk. Rum suresi 22. ayet.
43 Vahidi, *Esbabü'n-Nüzul*, 411.
44 İsfahani, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, 561.
45 Uludağ, "Takva", 39/484-486.
46 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 5/411.
47 bk. Zümer suresi 9. ayet; Fatır suresi 28. ayet; Nahl suresi 76. ayet; Sad suresi 28. ayet.
48 Bilgin, *İslam'da Ötekine Bakış*, 12.

Sözlük

A

ahlak: İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünü.

akıl: Düşünme, anlama ve kavrama gücü.

akli delil: Bütün öncülleri akla dayanan delil.

âlem: 1. Akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya mevcudiyeti düşünülen Allah (cc) dışındaki bütün varlıklar. 2. Yaratıcısının varlığına işaret eden ve onun mevcudiyetinin bilinmesini sağlayan her şey. 3. Dünya, cihan, kâinat, evren.

âlim: 1. Temel İslam bilgilerini aldıktan sonra belirli bir ilim dalında uzmanlaşan kimse. 2. Hakkıyla bilen, tanıyan, gerçeği fark eden. 3. Bilgin.

aşkın: Genel olarak en üstün, en yüce olan, en yüksek niteliklere sahip bulunan varlık.

atık: 1. Hastane, ev, fabrika gibi yerlerde kullanılmış, artık işlenemez veya çevre için zarar oluşturan her türlü madde. 2. Üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda ortaya çıkan ve kullanıcının artık işine yaramayan maddelerin tamamı.

B-C-Ç

biyoteknoloji: Yeni bir organizma elde etmek veya var olan bir organizmanın genetik yapısında değişiklikler meydana getirmek amacı ile kullanılan yöntemlerin tamamı.

cüzi irade: İnsanın Allah'ın (cc) yarattığı hayır ve şerden birine karar verme gücü.

D

delil: 1. İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek ya da bir olayı ispatlamaya yarayan iz, kanıt, belge. 2. Yol gösteren, kılavuz, rehber.

dijital oyun: Bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi elektronik aygıtlar aracılığıyla oynanabilen her türlü oyun.

din: 1. Usul, âdet, tutulan yol, hüküm, ceza, itaat. 2. Allah (cc) tarafından konulmuş olan, insanların yeryüzündeki yaşayışlarını düzenleyen ilahi kanun.

duyu: İnsanların ve hayvanların, dış dünyanın uyaranlarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneği; his.

E

ebedî: Sonsuz, ölümsüz, sonu olmayan zaman.

ekosistem: Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren ekolojik sistem.

eşraf: Bir yerin zenginleri, sözü geçenler, ileri gelenler.

evren: 1. Kâinat, cihan, âlem, kozmos. 2. Düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen bütün varlıklar; kâinat.

ezelî: Öncesiz, öncesi olmayan zaman.

F

farzıayn: Dinen sorumlu sayılan kimselerin her birinin ayrı ayrı yapması zorunlu olan fiiller,

farzıkifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluk kalkan fiiller, emirler. emirler.

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

fırka: İslam düşünce tarihinde kendilerine özgü görüş ve inançlara sahip olan mezhep ve siyasi akımlar.

Fransiskenler: Aziz Francesco (Saint Francis of Assisi) tarafından 1209 yılında kurulmuş bir Hristiyan dinî tarikatı.

G-Ğ

gayb: Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

genetik: 1. Kalıtım bilimi. 2. Genlerle ilgili, kalıtımla ilgili.

H

habis: 1. Bayağı, kötü, fena, pis. 2. Kötü ve zararlı olduğu için insan tabiatının hoşlanmadığı, aklın ve dinin benimsemediği şeyler.

hadis: 1. Söz, haber. 2. Hz. Muhammed'in (sav) söz, davranış ve takrirleri. 3. Hz. Muhammed'in (sav) söz ve davranışlarını inceleyen bilim.

hak: 1. Gerçek, doğru. 2. Söz fiil ve davranışların zaman ve şartlara göre nasıl söylenmesi ve yapılması gerekiyorsa öylece yerine getirilmesi. 3. Bir iş ve emeğin maddi veya manevi karşılığı. 4. Dinin veya hukuk düzeninin tanıdığı yetki ve ayrıcalık.

Hakim: Bütün sözleri ve fiilleri adalete, ilme uygun olan anlamında Allah'ın (cc) isimlerinden biri.

halife: 1. Birinin yerine geçen, vekil; vekili olduğu kişi adına görev yapan kimse. 2. Peygamberimizin (sav) vefatından sonra onun yerine devlet başkanlığına geçen yöneticilerin genel adı. 3. Bütün Müslümanların ortak iradesiyle seçilen ve yönetimde İslami kurallara uymada titizlik gösteren, adaletle hükmeden.

Hicaz: Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzan bölgeye verilen isim.

hikmet: 1. Bilgelik. 2. Varlıkları en üstün bilgiyle bilmek. 3. Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen gizli sebep. 4. İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi.

hudus: Evrenin yaratılmışlığı öncülüne dayanarak Allah'ın (cc) varlığını ispat etmek için başvurulan delillerden biri.

hukuk: 1. Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü. 2. Bu yasaları konu alan bilim.

I-İ

icma: Kur'an-ı Kerim, sünnet ve kıyas gibi dinî hükümlerin kendilerinden çıkarıldığı kaynaklardan biri.

ilham: Gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi.

ilim: İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Yüce Allah'ın vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi.

irticâ: Gericilik, geriye dönme, yeniye karşı direnip eskiye dönmek isteme durumu.

İslam düşüncesi: İslam adına yapılan, İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve sünnete dayalı üretilen, Müslüman grupların ekseriyeti tarafından kabul gören düşünce.

istihsan: İslam fıkhında birey veya toplum herhangi bir meselede sıkıntıya düşünce müçtehidin insanlar için en kolay olanı almak amacıyla kıyası terk etmesi.

itibar: Saygınlık, saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.

J-K-L

kaos: Evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu.

kelam: 1. Söz, söz söyleme. 2. "Dilediği varlıkla kendine özgü bir biçimde konuşması." anlamında Allah'ın (cc) ezeli sıfatlarından biri. 3. İslam dininin inanç esaslarını Kur'an ve sünnete göre açıklayıp akli delillerle destekleyen ilim. 4. Allah'ın (cc) zatından, sıfatlarından, isimlerinden, fiillerinden, başlangıç ve sonuç itibariyle tüm yaratılmışların durumlarından İslam dininin kurallarına göre bahseden ilim. 5. İslam inanç esaslarını dışardan gelen saldırılara karşı savunmayı ve onların İslam dinini bozmak için yapmış oldukları saldırılara karşı İslam'ı korumayı amaç edinen ilim.

keşif: 1. Ortaya çıkarma, meydana çıkarma. 2. Bir şeyin olacağını önceden anlama, sezme, tahmin.

kıyas: Herhangi bir şeyin helal, haram veya mubah olup olmadığını belirlemede Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmadan sonra kendisine başvurulan İslam fıkhının dördüncü delili.

kudret: Bir işi yapabilme gücü.

küçürek hikâye: 1. Minimal öykü. 2. Çok kısa öykü.

M

mahremiyet: 1. Gizli olma durumu. 2. Kişinin özel alanı ile kamusal alan arasındaki mesafe. 3. Bireyin iradesi dışında paylaşıma açık olmayan, kendine özgü ve sır olarak kalması gereken özel alanı.

muamelat: 1. İslam fıkhının; alım satım, kiralama, şirketler, anlaşmalar, yitik mallar, emanetler, kefalet, gasp, bağış, vasiyet, miras, davalaşma, suçlar ve cezalar gibi insanlar arası ilişkileri düzenleyen bölümü. 2. İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan ve insanların birbirleriyle veya bireyin toplumla yahut da toplumların birbirleriyle olan hukuki, idari, mali, iktisadi ve beşeri ilişkilerini düzenleyen bölümü.

muhaddis: 1. Haber veren, söz nakleden, rivayet eden, ravi, hadis nakleden. 2. Hadislerin sahih olanlarını sahih olmayanlarından ayırt edebilme donanımına sahip, hadis ilminin terimlerini ayrıntılarıyla bilen, kendinden önceki hadis âlimlerinin naklettikleri hadislere vâkıf olan hadis âlimi.

muhkem ayet: 1. Sağlam, anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet. 2. Manasının anlaşılması için herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmayan, Allah'ın (cc) ayette kastettiği anlam herkes tarafından hiçbir yoruma gerek olmaksızın anlaşılan ayet.

mutlak: Hiçbir şeye bağlı olmayan, kendi başına var olan.

müçtehit: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten İslam hukuk bilgini, fıkıh âlimi.

müfessir: 1. Açıklayan, yorumlayan, tefsir eden, kapalı manaları ortaya çıkaran kimse. 2. Kur'an-ı Kerim'i insanların anlayabileceği şekilde, Kur'an ilimlerinden yararlanarak yorumlayan, Allah'ın (cc) ayetlerindeki esas amacı ortaya çıkarmaya çalışan ve tefsir ilminde otorite olan din bilgini.

münezzeh: İnsanlara özgü her türlü sıfat ve noksanlıktan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan.

müteşabih ayet: 1. Birçok anlama gelebilen, açıklamaya ihtiyaç duyulan veya anlamı akılla bilinemeyecek olan, tefsirinde güçlük çekilen kelime ve ayetler. 2. Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan, manadan ne kastedildiği açık olmadığından birtakım ihtimallere elverişli olan ayetler.

N

naklî delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delil.

nas: 1. Metin, söz, delil. 2. İslam literatüründe genel olarak ayet ve hadislere verilen isim.

nefis: 1. Kişi, zat, varlığın kendisi. 2. Arzu, istek, tutku.

nesnel: 1. Objektif, öznel karşıtı. 2. Gerçeğe varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren. 3. Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan.

nizam: 1. Düzen, düzenli yapı. 2. Kural. 3. Dizi, dizge. 4. Uyum.

O-Ö

olgu: 1. Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç; vakıa, 2. Varlığı deneyle kanıtlanmış olan.

On iki imam: Şia mezheplerinden Caferiye veya İsnaaşeriye'ye göre din ve dünya işlerini düzenleyen ve idare eden on iki önder, rehber.

örf: Toplumun inancına, ahlak anlayışına ve millî değerlerine uygun olarak ihtiyaçlara ve şartlara göre uzun zaman içerisinde ortaya çıkıp yerleşen ve uyulması gerekli görülen davranış kalıp ve kuralları.

P-R

putperest: Allah'a (cc) yapılması gereken ibadeti, O'na gösterilmesi gereken saygı ve sevgiyi, O'nun dışında ilah kabul edilen herhangi bir varlığa gösteren, puta tapan, şirk ve küfür içinde olan kimse.

S-Ş

sahabe görüşü: İslam hukukçularının, uygulamaya ait herhangi bir konuda hüküm verirken Kur'an-ı Kerim ve sünnette bir delil bulamadıklarında meselelerin çözümünde göz önünde bulundurdukları müçtehit sahabilerin ortak görüşleri veya herhangi bir müçtehit sahabinin görüşü.

sahabi: 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamber'i (sav) çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse.

Samed: Doğmayan, doğurmayan, dengi olmayan, yemeyen, içmeyen, yaratılmışların hiçbirine benzemeyen, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin varlığı ve varlığının devamı kendisine bağlı bulunan, tüm var olanların başvurup yardım dileyeceği tek varlık.

sanal gerçeklik: Yapay zekâ kullanılarak 360 derece görüş imkânı sağlayan sanal bir küre içerisinde gerçek ortamların taklitlerinin verilmesiyle oluşturulan, gerçek olmayan ortamların gerçekmiş gibi deneyimlenebildiği, karmaşık sorunları çözme, bilgi aktarımı ve eğlence gibi amaçlarla kullanılan üç boyutlu ortam.

savaş teknolojisi: Saldırı, savunma ve lojistik gibi amaçlarla geliştirilen ve kullanılan çeşitli teknolojik sistemler, araçlar ve yöntemler.

sera etkisi: Sera gazlarının Dünya'dan uzaya yayılan ısının (kızılötesi ışığın) bir kısmını geri yansıtarak Dünya'nın ısınmasına neden olması.

sera gazı: Dünya'nın atmosferindeki yeryüzünden uzaya yayılan ısının (kızılötesi ışıma) bir kısmının tekrar yeryüzüne dönmesini sağlayan karbon monoksit, karbon dioksit, azot monoksit ve azot dioksit gibi gazlar.

sezgi: Sezme yeteneği, sezi, gerçeğin deneye veya akla vurmadan doğrudan doğruya kavranması.

sibernetik: İnsani müdahaleye gerek duymadan, dış dünyanın gereksinimlerine göre kendinin yenileyip kendisine verilen görevleri yerine getirip amacına göre hareket etmesini sağlayan yapay veya biyolojik sistemlerin kontrol ve haberleşmesi üzerinde yoğunlaşan bilim dalı.

siber zorbalık: Bilgi ve iletişim teknolojileri kulla-

nılarak kişi veya topluma zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen bir tür zorbalık.

sosyal medya: Genel ağda oluşturulan sosyal ağlar üzerinden kullanıcılar arasında görsel ve işitsel malzeme paylaşımını, bilgi aktarımını, haberleşmeyi sağlayan iletişim ortamı.

sünnet: Hz. Muhammed'in (sav) söz ve davranışları ile sahabe tarafından yapıldığını gördüğü veya duyduğu bir davranışı yahut da söylenen herhangi bir sözü yasaklamayıp susması, güzel bulup onaylaması.

Şia: Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali'yi ve onun soyundan gelenleri halifelik için en layık kişiler olarak gören toplulukların ortak adı.

T-U-Ü-V

tebliğ: 1. Ulaştırma, duyurma, açıklama. 2. Açıklanması gereken dinî bir hükmü, örnekler vererek, nasihat ederek sözlü veya yazılı bir biçimde eksiksiz olarak anlatma; etkileyici bir dille insanlara duyurma. 3. Peygamberlerin Allah'tan (cc) aldıkları vahiyleri insanlara bildirmeleri.

tecelli: 1. Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma. 2. Allah'ın (cc) kudretinin insanlarda ve eşyada görünmesi, yazgı.

tecessüs: 1. Kendini ilgilendirmeyen şeyleri belli etmeden öğrenmeye çalışma. 2. Bir şeyin iç yüzünü araştırıp sırlarına ulaşmaya çalışma.

tefsir: 1. Açıklama, manayı açığa çıkarma. 2. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin iniş sebeplerini, anlamlarını, hükümlerini ve bu hükümlerin kanıtlarını, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ve hadislerden de yararlanarak belli bir düzen ve yöntem dâhilinde geniş şekilde açıklayan ilim. 3. Bu şekilde yazılmış olan eser.

vâris: Bırakmak, miras düşen kimse, mirasçı.

varlık: Var olma durumu, mevcudiyet, var olan her şey.

veciz: Kısa ve etkili ifade, söz.

vesvese: 1. Fısıltı, gizlice konuşma, şüphe, kuruntu, işkil. 2. Kışkırtma. 3. Şeytanın aldatması ve ayartması veya kötü insanların etkisiyle kalbe gelen şeytani düşünce, iç karışıklığı, vehim.

Y-Z

yapay zekâ: Bir bilgisayarın, bilgisayar kontrolündeki bir robotun veya programlanabilir bir aygıtın insana benzer biçimde algılama, öğrenme, fikir yürütme, karar verme, sorun çözme, iletişim kurma gibi işlevleri sergileyebilme yeteneği.

Kaynakça

Acar, Veli. “Bal Arılarında Yön Bulma”, *Arı ve Arıcılık Teknolojileri Dergisi* 3/1 (2024), 48-55.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnavut, Âdil Mürşid, vd. b.y.: Müessesetü’r-Risâle, 2001.

Akbulut, Ahmet vd. *Sistematik Kelam*. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2008.

Akın, Galip. “Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46/2 (2006), 29-43.

Akramova, Dilaram. “Çevre, Ahlak ve Din Eğitimi”. *Çevre ve Ahlak.* ed. M. Doğan Karacoşkun. 587-613. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2014.

Aksu, Simge. “Alışveriş Bağımlılığı Ve Hedonik Tüketim İlişkisi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 11/1 (Mart 2023), 773-802. https://doi.org/10.19145/e-gifder.1201907

Alagöz, Bülent. “Çevre Sorunları, Teknoloji ve Değişen Öncelikler”. *38. ICANAS*, 10 (2007), 43-52.

Algül, Hüseyin vd. *İlmihal*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Altuntaş, Halil. “Kur’an Söyleminde Tevhid İlkesi”. *Hz. Peygamber Tevhid ve Vahdet*. haz. Yüksel Salman. 21-27. Ankara: Korza Yay. Basım San. Tic. A.Ş., 2016.

Apaydın, H. Yunus. “Mütevâtir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/208-211. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Arı, Mehmet Salih. “Üsâme b. Zeyd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/362. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2009.

Ateş, Ali Osman. “İslam ve Barış”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6/2 (Haziran 2006), 1-14.

Aybakan, Bilal. “Şâfiî Mezhebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/233-247. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Aybakan, Bilal. “Şâfiî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2010.

Aydın, Muhammet Şevki – Osmanoğlu, Cemil. *Kültürlerarası Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 3. Basım, 2021.

Azami, Muhammed Mustafa. “Buhari, Muhammed b. İsmail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/368-372. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Bardakoğlu, Ali. “Hanefî Mezhebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/1-21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Bayram, Enver. “Kur’an’a Göre Allah-Âlem Münasebeti”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2013), 31-39.

Beyhaki, Ebubekir Ali. *es-Sünenü’l-Kübrâ*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.

Bilgin, Beyza. “İslam’da Ötekine Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1-4 (Haziran 2001), 11-40.

Bolay, Süleyman Hayri. “Akıl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/238-242. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Ceyhan, Semih. “Tecelli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/241-242. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Çağrıcı, Mustafa. “Asabiyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/453-455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Çağrıcı, Mustafa. “Sıdk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çelebi, İlyas. “Sıfat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/100-106. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Çepel, Necmettin. *Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1. Basım, 1992.

Çiçekfidan, Halil. “Hukuk Devletinde İnsan Hâkimin Rolünü Yeniden Düşünmek.” *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2025), 125 126. https://doi.org/10.46547/imuhfd.2025.12.1.4

Çinemre, Semra. “Türkiye’de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme ”. *Dinde Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Türkiye Tecrübesi*. ed. Ahmet Çakmak-Abdurrahman Hendek. 207-240. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2021.

Dadan, Ali - Güzeş, Raziye Gül. “Bedir Esirlerinin Serbest Bırakılması Ve Bedir Savaşı Sonrası İslam’a Karşı Tutumları”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2023), 173-203. https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1349733.

Demir, Aynur. “Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik Ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi”. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi* 1/2 (Ekim 2009), 37-54. https://doi.org/10.1501/Csaum_0000000013

Deniz, Gürbüz. “İslam Düşüncesi, İlkeler Ve Kazanımlar”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 235-272.

Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsiru’l-Hadîs*. Kahire: Dârü İhyâi Kütübi’l-Arabiyye, 1963.

Descartes, René. *İLK FELSEFE üzerine METAFİZİK DÜŞÜNCELER*. trc. Mehmet Karasan. İstanbul: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI, 1998.

Dinçer, Süleyman. “Hz. Muhammed (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine’de ‘Birlikte Yaşama Modeli’nin Temelleri”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Nisan 2020), 1248-1259. https://doi.org/10.33206/mjss.552073.

Düzgün, Şaban Ali. *Sistematik Kelam*. ed. Ahmet Akbulut, Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 1. Basım, 2005.

Ebu Davud, Süleyman bin Eşas es-Sicistani. *es-Sünen*. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1988.

Ersoy, Mehmet Âkif. *Safahat*. İstanbul: İnkilâp ve Aka Basımevi, 9. Basım, 1974.

Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/591-593. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Evli, M. "Kozmolojik Argüman ve Farklı Formları". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (1) (2015), 71-102. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000092

Fettah, İrfan Abdulhamid. "Eş'arî, Ebü'l-Hasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/444-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.

Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Ahmed. *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*. Kıbrıs: el-Cifân ve'l-Câbi. 1987.

Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Ahmed. *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.

Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Ahmed. *Mişkâtü'l-Envâr*. Kâhire: ed-Dârü'l-Kayyûmiyye li't-Tibaâti ve'n-Neşr, ts.

Göksoy, İsmail Hakkı. "Endonezya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/ 197-203. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelam*. Konya: Tekin Dağıtım, 5. Basım, 2001.

Görmez, Mehmet. "İnsanlığı Yaşatmak İçin Gelin Birlik Olalım!". *Hz. Peygamber Tevhid ve Vahdet*. haz. Yüksel Salman. 21-27. Ankara: Korza Yay. Basım San. Tic. A.Ş., 2016.

Gümüşoğlu, Hasan. *İslam Mezhepleri Tarihi: Temel İnanç Sistemleri*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018.

Halimi, Ebu Abdullah. *el-Minhâc fî Şu'abi'l-Îmân*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.

Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/226. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Hatib, Târîhu Bağdâd, XIII, 331, 376-400, 415.

Hemşinli, Hakan. "Dinî Tecrübenin Nesnelliği Üzerine". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2010), 119-144.

Hökelekli, Hayati. "Fıtrat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/47-48. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Işık, Şemsettin. "Kur'an'da Adalet Ve Evrensel İlkeleri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (Haziran 2024), 145-170. https://doi.org/10.34085/buifd.1443981.

İbni Atiyye, Ebu Muhammed. *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* . Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2001.

İbni Haldun. *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 15. Basım, 2017.

İbni Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *Uyunu'l-Ahbar*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

İbni Mace, Muhammed. *es-Sünen*. Beyrut: Darü İbni'l-Heysem, 2003.

"İlim" *Temel İslam Ansiklopedisi*. ed. Tuncay Başoğlu. 4/310-311. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2019.

İsfahani, Ragıb. *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412.

Kalaycı, Mehmet. "Eşarilik", *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat, Sönmez Kutlu, 395-422. Ankara: Grafiker, 3. Basım, 2014.

Kalip, Kamer - Çöl, Meltem. "Teknolojiyle Bağlantılı Yeni Davranışsal Bozukluklar", *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi* 5/2 (2020), 318-333. https://doi.org/10.35232/estudamhsd.712134

Kandemir, Yaşar. "Ahmed b. Hanbel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/75-80. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Karaman, Hayrettin. "Adalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/343. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Karaman, Hayreddin. "Ca'feriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/4-10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Karsu, Süreyya. "Çevre Sorunları Ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici". *Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*. ed. Meltem Nurtanış Velioğlu. 144-171. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2013.

Kaya, Eyyüp Said. "Mâlikî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/519-535. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Kaymakcan, Recep. "Hoşgörü Eğitimi". *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. ed. Mustafa Köylü. 319-337. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 3. Basım, 2020.

Kılavuz, Ahmet Saim. "Akaid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/212-216. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: b.d yayınları, 1995.

Koca, Ferhat. "Hanbelî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/525-547. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Koç, Ahmet. "Çevre Kirlenmesi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri". *Türkiye Klinikleri J Pediatr*. 5/4 (1996), 127-131.

Kutluer, İlhan. "Fesad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/421-422. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Kutluer, İlhan. "Gāiyyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/292-295. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Kutluer, İlhan. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/109-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Kutluer, İlhan. "Müsâvat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Hicaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/432-437. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Malik bin Enes, *Muvatta*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf - Mahmud Muhammed. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1991.

Martı, Huriye. *İslam Nedir?*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2019.

Matüridi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Kitâbü't-Tevhîd*. İskenderiye: Darü'l-Câmiati'l-Misriyye, ts.

Matüridi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2005.

Mevdudi, Ebü'l-A'lâ. *Tefhim'ül Kuran/Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayani, vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2020.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ortaöğretim Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıf). Ankara: 2026.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. Ankara: 2026.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac. *el-Câmi'u's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.

Nesai, Ebu Abdurrahman, *Sünenü'n-Nesâî*. Kâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1930.

Ocak, Hasan. "Yaratılış/Fıtrat Kavramı Çerçevesinde İnsan-Çevre İlişkisinin Ahlaki Boyutu", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (2016), 57-72.

Öz, Mustafa. "Şîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/111-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Özdemir, İbrahim - Yükselmiş, Münir. *Çevre Sorunları ve İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1995.

Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Özel, Ahmet. "Mâlik b. Enes". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/506-513. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Özen, Şükrü. "Mâturîdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/146-151. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Özervarlı, M. Sait. "İsbât-ı Vâcib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/495. İstanbul: TDV Yayınları, 2000

Özler, Mevlüt. "Tevhid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/18-20. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Pezdevi, Ebü'l-Yüsr Muhammed. nşr. H.P. Lins. *Usûlü'd-Dîn*. Kahire: 1963.

Pezdevi, Ebü'l-Yüsr Muhammed. *Usûlü'd-Din*. İstanbul: 1980.

Polatgil, Mesut. El-Cezerî ve Çalışmalarının Stem Eğitiminde Kullanılması: Deneysel Bir Çalışma. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2020) 6(2), 417-432. https://doi.org/10.31463/aicusbed.731166

Razi, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999.

Rûmî, Mevlânâ Celâleddin. *Mesnevî-i Ma'nevî*. çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2015.

Saçlı, Ahsen. "Çevre ve Teknoloji", *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6/5 (2023), 1092-1103. https://doi.org/10.5281/zenodo.10445583

Sinanoğlu, Mustafa "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/193-194. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Sürmeli, Mehmet vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. ed. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Yayını, 1. Basım, 2009.

Şamdan, Yasin. "Türk Kamu Yönetiminde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 6/3 (2023), 928-930. https://doi.org/10.33712/mana.1256052

Şimşek, İsmail. "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (Mayıs 2015), 67-84.

Taberi, Muhammed b. Cerir. *Câmiü'l-Beyân*. Kâhire: Dâru Hicr li't-Tibâati ve'n-Neşr, 2001.

Taylan, Necip. "Bilgi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/157-161. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Terzioğlu, Arslan. "İbn Sînâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/331-336. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Tirmizi, Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. Beyrut: Yemame Basım Yayım, 1997.

Toksarı, Ali. "Emanet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/82. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Topaloğlu, Bekir. "Adl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/387. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Topaloğlu, Bekir. "Allah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/499. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/533. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Topaloğlu, Bekir. "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/406-412. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Topaloğlu, Bekir. "Hudûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/304-309. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

Topaloğlu, Bekir. "Mezhep". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/532-534. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/312-320. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Uçak, Nazan Özenç. "Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram". *Türk Kütüphaneciliği* 24/4 (2010), 705-722.

Uludağ, Süleyman. "Mücâhede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/339-340. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Uludağ, Süleyman. “Mârifet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/54-56. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Uludağ, Süleyman. “Takva”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/484-486. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Unat, Yavuz. “Uluğ Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/128. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Uzun, İsmet Mustafa, “Elif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Uzunpostalcı, Mustafa. “Ebû Hanîfe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/131-138. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Üzüm, İlyas. “Mezhep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/526-532; 534-537. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Vahidi, Ebü’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed Nisaburi. *Esbâbü’n-Nüzûl* . thk. Kemal Besyûnî Zaglul. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Ehl-i Sünnet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/525-530. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Eş’ariyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/447-455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Haber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/346-349. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Mâtürîdîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/165-175. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Te’vil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/27-28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979

Yeprem, M. Saim. “Dinin Anlaşılmasında ve Hayata Geçirilmesinde Yorum ve Yeri”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*. 1/280-285. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Yeşil, Ümmügülsüm. “Prof. Dr. Fuat SEZGİN (24 Ekim 1924-30 Haziran 2018)”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 17/1 (Haziran 2019), 171-176.

Yıldırım, Münir. “Semavi Dinler Geleneğinde Sürdürülebilir Bir Çevre Anlayışının Teolojik Temelleri”. *III. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu*. (2016), 1-7.

Yıldız, Günay. “Türk Kamu Yönetiminde Liyakat İlkesi”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3/8 (2016), 140-180.

Yurdagür, Metin. “Ahid” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/534. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Zemahşeri, Ebü’l-Kasım Mahmud. *el-Keşşâf*. Beyrut: Dâru’l-Mârife, 2009.

Kaynakçanın hazırlanmasında İSNAD Sonnot atıf sistemi kullanılmıştır.

Cevap Anahtarı

Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası

TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.
KARADENİZ
AKDENİZ
EGE DENİZİ
MARMARA DENİZİ
HAZAR DENİZİ
ROMANYA
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
NAKİCİVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
İRAN
IRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
İSRAİL
FİLİSTİN Batı Şeria
FİLİSTİN Gazze Şeridi
LÜBNAN
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
Erenköy
Lefkoşa
Sofya
Bükreş
Atina
Tel Aviv
Doğu Kudüs
Beyrut
Şam
Bağdat
Tiflis
Erivan
Sinop
Samsun
Trabzon
Rize
Ordu
Giresun
Artvin
Ardahan
Kars
Iğdır
Ağrı
Erzurum
Erzincan
Bayburt
Gümüşhane
Tokat
Amasya
Çorum
Yozgat
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Bitlis
Siirt
Batman
Hakkâri
Şırnak
Mardin
Diyarbakır
Elâzığ
Malatya
Adıyaman
Şanlıurfa
Gaziantep
Kilis
Osmaniye
Adana
Hatay
Mersin
Kahramanmaraş
Niğde
Kayseri
Nevşehir
Aksaray
Konya
Karaman
Kırşehir
Kırıkkale
Ankara
Çankırı
Karabük
Kastamonu
Bartın
Zonguldak
Düzce
Bolu
Sakarya
Kocaeli
İstanbul
Yalova
Bilecik
Eskişehir
Afyonkarahisar
Kütahya
Uşak
Denizli
Isparta
Burdur
Antalya
Muğla
Aydın
Manisa
İzmir
Balıkesir
Bursa
Çanakkale
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
Gökçeada
Bozcaada
Van Gölü
Tuz Gölü
Urumiye Gölü
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Çoruh N.
Kura N.
Aras N.
Fırat N.
Dicle N.
Sakarya N.
Meriç N.
Büyük Menderes N.
Küçük Menderes N.
Gediz N.
Seyhan N.
Ceyhan N.
Göksu N.
Tuna N.
Sürgüç K.
Ölü K.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
MOĞOLİSTAN
SAHA (YAKUTİ) C.
TÜVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz